

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Právnická fakulta

Katedra pracovního práva a práva sociálního zabezpečení

**Právní úprava sociálního zabezpečení za první
republiky a její přínos pro současnost**

Diplomová práce

Lucia Kvočáková

Vedoucí diplomové práce:

JUDr. Jana Zemanová

Praha, leden 2010

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně a že jsem v ní vyznačila všechny prameny, z nichž jsem čerpala, způsobem ve vědecké práci obvyklým.

P o d p i s

V Praze 18.1.2010

Lucia Kvočáková

Poděkování

Děkuji pani JUDr. Janě Zemanové, vedoucí mé diplomové práce za cenné připomínky a účinnou pomoc při zpracování.

P o d p i s

V Praze 18.1.2010

Lucia Kvočáková

Obsah:

Úvod.....	6
1. Sociálne zabezpečenie v Rakúsko – Uhorsku.....	8
1.1 Vývoj sociálneho zákonodarstva v Rakúsko - Uhorsku	9
1.2 Organizačná štruktúra	11
2. Zákonná úprava štátnych podpôr v nezamestnanosti	13
2.1 Príčiny nezamestnanosti po prvej svetovej vojne	13
2.2 Zákon o podpore v nezamestnanosti.....	15
2.2.1 Osoby majúce nárok na podporu v nezamestnanosti.....	16
2.2.2 Výška podpory v nezamestnanosti	17
2.2.3 Uplatňovanie nároku na podporu v nezamestnanosti	18
2.2.4 Výkonné orgány.....	19
2.3 Úprava podpôr v nezamestnanosti z roku 1921	20
2.4 Podporné opatrenia	24
2.5 Zákon o štátnom príspevku k podpore v nezamestnanosti – Gentský systém.....	27
2.5.1 Novelizácia gentského systému a ostatné formy starostlivosti o nezamestnaných	31
2.6 Reforma gentského systému a podporná štátna starostlivosť v období hospodárskej krízy	32
2.6.1 Štátna stravovacia akcia.....	35
2.6.2 Produktívna starostlivosť	36
3. Právna úprava pracovnej doby.....	38
4. Sociálna starostlivosť.....	42
4.1 Starostlivosť o vojnových poškodených	42
4.2 Verejná starostlivosť o chudobných	45
4.3 Sociálna starostlivosť o mládež	46
5. Sociálne poistenie	48
5.1 Poistenie zamestnancov pre prípad nemoci, invalidity a staroby	48
5.1.1 Rozsah poistenia	51
5.1.2 Organizačná štruktúra	52
5.1.3 Nemocenské poistenie – dávky.....	53
5.1.4 Invalidné a starobné poistenie – dávky.....	54
5.2 Nemocenské poistenie verejných zamestnancov	57

5.3 Banícke poistenie	58
5.4 Penzijné poistenie súkromných zamestnancov vo vyšších službách.....	61
5.4.1 „Stará“ úprava penzijného poistenia.....	61
5.4.2 „Nová“ úprava penzijného poistenia.....	64
5.5 Úrazové poistenie zamestnancov	65
5.6 Poistenie osôb samostatne hospodáriacich	67
6. Prínos pre súčasnosť	70
Záver	73
Použitá literatúra:	74
Články:.....	74
Internet:	75
Pramene:	75
Prílohy :.....	76
Príloha č. 1 :	76
Príloha č. 2 :	76
Príloha č. 3 :	77
Príloha č. 4 :	77
Príloha č. 5 :	78
Social security legislation in times of first Czechoslovak republic and its contribution for the present time	79
Kľúčové slová :	81
Key words:	81

Úvod

V súčasnosti sociálne zabezpečenie zasahuje do väčšiny sfér nášho života a stalo sa pre nás úplnou samozrejmosťou. Aj keď si to mnoho ľudí neuvedomuje, prichádzame s ním do styku v podstate už od narodenia, pretože sociálne udalosti, ako sú predovšetkým choroba, úraz, invalidita, materstvo, staroba, strata zamestnania alebo strata živiteľa, sú problémom, s ktorým sa skôr či neskôr stretne každý z nás.

Vo svojej práci sa zaoberám sociálnym zabezpečením v období prvej republiky, teda v čase, kedy sa ešte len postupne vyvíjalo a definovalo. Išlo o dobu po prvej svetovej vojne, kedy po tzv. „dlhom 19. storočí“ začínalo storočie nové, vytvárala sa nová tvár Európy a vznikali nové demokratické štáty. Toto obdobie teda, podľa môjho názoru, prišlo zmenám a snahám o vybudovanie demokratickej spoločnosti. Zároveň si spoločnosť začala uvedomovať, že tu nie je preto, aby štátu len slúžila, ale že štát by sa v prípade nepriaznivých životných okolností mal o svojich občanov určitým spôsobom postarať. Takýmto myšlienkam priala aj doba, keďže liberalistickú teóriu postupne vytlačili myšlienky socializmu.

Túto tému som si vybrala práve preto, že ma vždy zaujímalo na akých základoch stoja dnešné zákony a akým vývojom muselo zákonodarstvo prejsť, aby sme mali v rámci sociálneho zabezpečenia to, čo dnes považujeme za samozrejmé.

V úvodných kapitolách sa zaoberám pomermi a sociálnym zákonodarstvom v Rakúsko – Uhorskej monarchii, pretože z týchto zákonov vychádza a na nich nadväzuje neskoršia československá právna úprava. Ďalšie kapitoly sú venované právnej úprave pracovnej doby a zákonnej úprave štátnych podpôr v nezamestnanosti. Napriek tomu, že ide o zákonodarstvo v podstate pracovné, v tejto dobe sa od toho sociálneho neoddeľovalo a podľa môjho názoru s ním bolo úzko prepojené. Zákon o osemhodinovej pracovnej dobe bol v tom čase v porovnaní s ostatnými štátmi výnimočný a výrazne zlepšoval sociálnu situáciu pracujúcich.

Nasledujúca kapitola sa venuje sociálnej starostlivosti, ktorú štát poskytoval osobám nachádzajúcim sa v sťažných sociálnych podmienkach. Na ňu nadväzuje kapitola, v ktorej som sa postupne zaoberala druhmi sociálneho poistenia, ktoré bolo v danej dobe v Československu uskutočnené. Išlo o poistenie zamestnancov pre prípad choroby, invalidity a staroby, nemocenské poistenie verejných zamestnancov, banícke

poistenie, penzijné poistenie a úrazové poistenie. Do tejto kapitoly som zahrnula aj poistenie osôb samostatne hospodáriacich, a to aj napriek tomu, že tento zákon nikdy nenadobudol účinnosť. Dôvod, ktorý ma k tomu viedol je, že tento zákon mal určitý vplyv na súčasné zákonodarstvo. Týmto vplyvom a prínosom sociálneho zabezpečenia v prvej republike sa zároveň zaoberám v poslednej kapitole.

Svoju diplomovú prácu som napísala v slovenskom jazyku, a to z toho dôvodu, že je to môj materinský jazyk.

Diplomová práca bola uzatvorená k 18. januáru 2010.

1. Sociálne zabezpečenie v Rakúsko – Uhorsku

Moderné formy sociálneho zabezpečenia sa začali postupne rozvíjať až v 19. storočí, čo na území Rakúsko – Uhorska úzko súviselo najmä so zrušením nevoľníctva v roku 1781, s rozvojom priemyselnej výroby a tiež s hromadným sťahovaním obyvateľov dedín do miest.

V druhej polovici 19. storočia zložitá politická a najmä ekonomická situácia viedla okrem iného aj k tomu, že vlády sa začali hlbšie zaoberať otázkou sociálneho poistenia, ktoré malo pomôcť riešiť ťažkú sociálnu situáciu nezamestnaných. Tento záujem o sociálnu sféru bol reakciou na prílišný liberalizmus predchádzajúceho obdobia, kedy vládlo presvedčenie, v súlade s myšlienkou Veľkej francúzskej revolúcie, že rovnosť všetkých ľudí pred zákonom postačuje.

Preto štát v 18. storočí zasahoval do riešenia ťaživých sociálnych situácií občanov minimálne, a to úplne v duchu liberalistickej zásady „laissez faire – laissez passer“, ktorá sa dá veľmi voľne preložiť ako „nechajme veci vyvíjať sa vlastnou cestou a ľudí starať sa o seba“.¹

Rozvoj priemyslu bol prudký a veľké továrne postupne pohlcovali drobných remeselníkov a roľníkov, ktorí týmto boli nútení zaobstarať si prácu. Stávali sa z nich námezdní robotníci. Mali síce slobodu v možnosti uzatvoriť zmluvu s ktorýmkoľvek zamestnávateľom, čo ich pri uzatváraní zmluvy kládlo na ich roveň, ale v podstate len formálne. Zamestnávateľ nebol totiž povinný v prípade choroby, staroby alebo invalidity zamestnanca poskytnúť mu starostlivosť. V praxi to znamenalo, že ak produktivita práce z nejakého dôvodu u zamestnanca poklesla nahradil ho zamestnávateľ iným. Pomery zamestnancov tak napriek rovnosti a dosiahnutej slobode boli biedne.

K zhoršeniu ich postavenia prispel aj stále sa rozširujúci trh a rastúca konkurencia. Uspieť mohol len ten podnikateľ, ktorý predával za čo najnižšie ceny, preto sa všetci snažili o zníženie výrobných nákladov, a to väčšinou na úkor miezd robotníkov. Dôsledkom toho bola čo najdlhšia pracovná doba a čo najnižšia mzda.

---

¹ ŠTANGOVÁ, Věra. Vznik a vývoj práva sociálního zabezpečení : Vznik a vývoj moderních forem sociálního zabezpečení. In TRÖSTER, Petr, et al. *Právo sociálního zabezpečení*. 2. vyd. Praha : C. H. Beck, 2002. s. 26-28. ISBN 80-7179-669-7.

Narastajúci počet robotníkov, ich sústredenie sa najmä do miest a ich neuspokojivá sociálna situácia zostrovali vzťahy medzi nimi a zamestnávateľmi. Robotníci sa začali organizovať odborovo a tiež politicky, čo vytváralo napätie a viedlo k nepokojom. Na takúto reťazovú reakciu bol už nútený reagovať aj štát.

1.1 Vývoj sociálneho zákonodarstva v Rakúsko - Uhorsku

V 18. a na začiatku 19. storočia štát riešil sociálne problémy len okrajovo, a to najmä rôznymi správnymi aktmi. Zabezpečoval vojenských vyslúžilcov, vdovy, siroty a štátnych zamestnancov. O chudobných sa v tomto čase starala vrchnosť alebo cirkev, neskôr tento záväzok na seba prevzali obce. V tomto období tiež začali byť na území Rakúsko - Uhorska na základe spolkových zákonov zakladané spolkové nemocenské pokladne. Upravoval ich zákon č. 253/1852 r. z., o spolkoch a neskôr zákon č. 134/1867 r. z., o práve spolčovacom.

Ešte pred tým však existovali určité opatrenia, ktoré nariaďovali podnikateľom, aby v prípade choroby zabezpečovali robotníkom určité zaistenie. Boli to napríklad: Dekrét dvorskej kancelárie z roku 1837, ktorý nariaďoval továrnikom, živnostníkom a obchodíkom platiť za robotníkov a pomocníkov stravné v nemocnici po dobu štyroch týždňov, ďalej obecný banský zákon č. 146/1854 r. z., ktorý nariaďoval majiteľom baní, aby na podporu svojich robotníkov buď zriadili vo svojom podniku samostatnú bratskú pokladňu, alebo sa za týmto účelom spojili s inými zamestnávateľmi a tiež živnostenský poriadok č. 227/1859 r. z., ktorý podobnú povinnosť ako banský zákon nariaďoval závodom, ktoré zamestnávali v spoločných dielňach viac ako 20 robotníkov.²

Tieto opatrenia však boli nedostatočné a potreba zákonnej úpravy sa stávala stále naliehavejšou. Došlo sa k názoru, že nie je možné uspokojiť sa len s miernením hospodárskych následkov, ale je potrebné im predchádzať.

Môžeme povedať, že na základe takýchto úvah vznikla sociálna politika, ktorej výsledkom je sociálne zákonodarstvo. To sa vyvíjalo dvoma smermi. Jedným bolo tzv. zákonodarstvo ochranné, ktoré malo za úlohu chrániť zamestnanca pri práci a jej výkone a tiež chrániť ho aj voči zamestnávateľovi. Druhým smerom zas bola ochrana

---

² ŠTANGOVÁ, Věra. Vznik a vývoj práva sociálního zabezpečení : Vznik a vývoj moderních forem sociálního zabezpečení. In TRÖSTER, Petr, et al. *Právo sociálního zabezpečení*. 2. vyd. Praha : C. H. Beck, 2002. s. 26-28. ISBN 80-7179-669-7.

zamestnanca v prípade nezavinenej nemožnosti zárobku, teda zákonodarstvo sociálne poisťovacie.³

Poisťovací systém v Rakúsko – Uhorsku bol najviac ovplyvnený Bismarckovou reformou v Nemecku, ktorá zaviedla povinné nemocenské, úrazové a starobné a invalidné poistenie. Na území Predlitavska bolo zavedené povinné poistenie, ktoré bolo súčasťou tzv. Taafeho reformy, nazvanej podľa predsedu vlády grófa Taafeho. Tieto zákony boli prijímané postupne od roku 1888. Ako prvý bol v roku 1888 prijatý zákon č. 1/1888 r. z., o úrazovom poistení robotníkov. Potom nasledoval zákon č. 33/1888 r. z., o nemocenskom poistení robotníkov. Podľa uvedeného zákona bolo toto poistenie povinné, ale nárok na dávky mali len poistenci, nevzťahoval sa aj na ich rodinných príslušníkov. Išlo o dávky peňažné a vecné. Poistené ženy mali taktiež nárok na bezplatnú pomoc pri pôrode, nárok na lieky a liečebné pomôcky. Po pôrode mali nárok na štvrtýždňovú peňažnú podporu vo výške dávok nemocenského poistenia. Ďalším zákonom prijatým v rámci Taafeho reformy bol zákon č. 127/1889 r. z., o bratských pokladniach podľa už vyššie spomínaného obecného banského zákona č. 146/1854 r. z. Týmto troma zákonmi bolo zavedené povinné verejnoprávne poistenie. Poistné platili poistenci aj zamestnávateľia. Posledným zákonom v tejto oblasti bol zákon č. 1/1907 r. z., o penzijnom poistení zriadencov v službách súkromných a niektorých zriadencov v službách verejných, ktorý sa stal účinným až v roku 1909.⁴ Taktiež sa pracovalo na návrhu zákona o penzijnom poistení robotníkov, ale tento návrh nebol dokončený a tým pádom nebolo starobné a invalidné poistenie robotníkov zavedené až do roku 1918.⁵

Československá republika po svojom vzniku dňa 28. októbra 1918 stanovila zákonom č. 11/1918 Zb. z. a n., o zriadení samostatného štátu československého, že „veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají prozatím v platnosti“⁶. Týmto zákonom právny poriadok prvej republiky, takže aj sociálne zákonodarstvo, nadviazal na predchádzajúcu legislatívu. Od svojho vzniku bol teda tvorený čiastočne

---

³ Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna : Dokumenty českého a slovenského parlamentu. Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří. [online]. 25. 8. 2003 , 3. 11. 2009 [cit. 2009-12-09]. Dostupný z WWW: < http://www.psp.cz/cgi-bin/win/eknih/1920ns/ps/tisky/t4186_06.htm>.

⁴ ŠTANGOVÁ, Věra. Vznik a vývoj práva sociálního zabezpečení : Vznik a vývoj moderních forem sociálního zabezpečení. In TRÖSTER, Petr, et al. *Právo sociálního zabezpečení*. 2. vyd. Praha : C. H. Beck, 2002. s. 26-28. ISBN 80-7179-669-7.

⁵ ŠTANGOVÁ, Věra. Vznik a vývoj práva sociálního zabezpečení : Vznik a vývoj moderních forem sociálního zabezpečení. In TRÖSTER, Petr, et al. *Právo sociálního zabezpečení*. 2. vyd. Praha : C. H. Beck, 2002. s. 26-28. ISBN 80-7179-669-7.

⁶ Čl. 2 zákona č. 11/1918 Zb. z. a n., o zriadení samostatného štátu československého.

právnymi normami prevzatými z Rakúsko – Uhorskej monarchie a čiastočne právnymi normami novovzniknutými.⁷

1.2 Organizačná štruktúra

Organizačná štruktúra v sociálnej oblasti sa v Rakúsko – Uhorsku sformovala pomerne neskoro. Ústredným orgánom bolo Ministerstvo sociálnej starostlivosti, ktoré bolo zriadené 7. októbra 1917.

Ministerstvo sociálnej starostlivosti vzniklo v období prvej svetovej vojny, ktorá kladla obrovské nároky na mobilizáciu ekonomického potenciálu krajiny, čo bolo dôvodom k stále väčšej centralizácii riadenia ekonomiky administratívnymi metódami. Toto obdobie bolo po ekonomickej stránke obrovskou záťažou. Z tohto dôvodu štátne zásahy neustále rástli. Štát rozdeľoval zdroje, nahrádzal normálny pracovný trh pracovnou povinnosťou, kontroloval ceny, úvery, zahraničný obchod a pod. Tieto štátne zásahy a narastajúca centralizácia mali samozrejme vplyv aj na sociálnu oblasť, o čom svedčí koniec koncov aj zriadenie Ministerstva sociálnej starostlivosti s radom špecifických činností.⁸

Zriadením Ministerstva sociálnej starostlivosti vznikol orgán kľúčového významu pre konštituovanie štátnej sociálnej politiky. Jeho kompetencia bola stanovená značne všeobecne a v prípade právomoci v oblasti nezamestnanosti sa vzhľadom k absencii akejkoľvek inej právnej úpravy tejto problematiky jednalo len o stručný rámec: legislatívne a administratívne záležitosti, sprostredkovanie práce a starostlivosť o nezamestnaných.⁹

Na rakúsko - uhorskú organizačnú štruktúru nadviazala po svojom vzniku aj Československá republika ako nový štátny útvar. Uskutočnila tak už spomínaným tzv. recepčným zákonom č. 11/1918 Zb. z. a n., o zriadení samostatného štátu československého, v ktorom sa uvádza, že všetky samosprávne, štátne a župné úrady a štátne, zemské, okresné a obecné ústavy mali úradovať a jednať podľa doposiaľ

---

⁷ KINDL, Vladimír. O pôvodných rakouských právnych predpisoch, ktoré se dnom 28. října 1918 staly součástí československého právního řádu, a o jejich vyhlásování. *Právní fórum*. 2008, roč. 5, č. 8, s. 1-12. Příloha časopisu.

⁸ DEYL, Zdeněk. *Sociální vývoj Československa 1918 - 1938*. 1. vyd. Praha : Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1985. 224 s.

⁹ RÁKOSNÍK, Jakub. *Odvracená tvář meziválečné prosperity : Nezaměstnanost v Československu v letech 1918 - 1938*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2008. 434 s. ISBN 978-80-246-1429-8.

platných zákonov a nariadení, s tým že mali byť podriadené Národnému výboru.¹⁰ Päť dní na to, dňa 2. novembra 1918 bol prijatý zákon, ktorým sa zriaďovali najvyššie štátne úrady. Tento zákon výslovne ponechával v platnosti všetky predchádzajúce ríšske zákony a tiež ponechával v platnosti všetky zákony a nariadenia, ktoré vymedzovali pôsobnosť Ministerstva sociálnej starostlivosti v bývalom Rakúsko – Uhorsku. Na základe tohto zákona bolo Ministerstvo sociálnej starostlivosti zriadené dňa 15. novembra 1918 a ministrom sociálnej starostlivosti sa stal sociálny demokrat dr. Lev Winter.¹¹

Ministerstvo sociálnej starostlivosti v prvej republike tvorili prezídium a tri odbory: 1. starostlivosť o mládež, 2. starostlivosť o invalidov, starostlivosť bytová a družstevníctvo, 3. ochrana robotníkov, sprostredkovanie práce, živnostenská inšpekcia a sociálne poistenie. Do jeho pôsobnosti spadala teda tiež sociálna starostlivosť. Tá zahŕňala predovšetkým vrstvy obyvateľstva, ktoré si obživu nemohli zaobstarat' vlastnou prácou, išlo najmä o deti a starých ľudí. Do súboru opatrení v rámci sociálnej starostlivosti patrila hlavne starostlivosť o chudobných vo forme obstarávania najnutnejšej výživy, prístrešia, šatstva a iných základných potrieb. Niekedy sa k tomu prirátavala aj nevyhnutná liečebná starostlivosť a u detí spravidla starostlivosť o výchovu. Do oblasti sociálnej starostlivosti o osoby odkázané na verejnú pomoc a ochranu, spadala do určitej miery aj starostlivosť o vojnových poškodencov, ktorá mala svoju zvláštnu organizáciu a zákonnú úpravu¹², ktorá je bližšie rozvedená v kapitole o sociálnej starostlivosti.

---

¹⁰ Národný výbor bol fakticky najvyšším orgánom českej domácej politickej reprezentácie vytvoreným 13. júla 1918, ktorý vyhlásil samostatný československý štát a vydal jeho prvý zákon. Plnil funkciu najvyššieho zákonodarného a správneho orgánu prvej republiky až do 13. novembra 1918, kedy schválil dočasnú ústavu. Na jej základe bol premenený na Revolučné národné zhromaždenie, ktoré 14. novembra 1918 predalo výkonnú moc prvej československej vláde.

¹¹ DEYL, Zdeněk. *Sociální vývoj Československa 1918 - 1938*. 1. vyd. Praha : Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1985. 224 s.

¹² DEYL, Zdeněk. *Sociální vývoj Československa 1918 - 1938*. 1. vyd. Praha : Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1985. 224 s.

2. Zákonná úprava štátnych podpôr v nezamestnanosti

Počas prvej svetovej vojny bola nezamestnanosť len okrajovým problémom, a to najmä z dvoch dôvodov. Prvým dôvodom bol všeobecný pokles nezamestnanosti. Samozrejme tento pokles nebol dôsledkom hospodárskeho rozmachu, ale skôr dôsledkom obrovských vojnových zákaziek. V odvetviach priemyslu využívaných pre vojnovú výrobu nezamestnanosť takmer vymizla. Na druhej strane odvetvia, ktoré sa nezaoberali vojnovou výrobou trpeli od začiatku vojny. Najviac postihnutými boli odvetvia textilného, sklárskeho, chemického priemyslu a stavebníctva.

Nezamestnanosť začala v Predlitavsku prudko stúpať v priebehu roku 1917. Priemyselné závody, ktoré bezprostredne nepracovali pre vojnové účely boli sužované nielen nedostatkom surovín a pracovných síl, ale aj znižujúcou sa produktivitou práce robotníkov v súvislosti s nedostatočnou výživou.

Druhým dôvodom bola predovšetkým bieda, ktorá sa postupom vojnových mesiacov prehĺbila natoľko, že rozdiel medzi pracujúcimi a nezamestnanými sa fakticky stieral. Z toho vyplýva, že v závere vojny v roku 1918 boli najhlavnejšími problémami najmä všeobecná chudoba, hlad a choroby.¹³

Novovzniknutá Československá republika sa po vojne musela vyrovnáť nielen s vyššie spomenutými problémami, ale aj s ťažkosťami uvedenými v nasledujúcej podkapitole, ktoré boli príčinou masovej nezamestnanosti po prvej svetovej vojne a boli dôvodom urýchlenej zákonnej úpravy štátnych podpôr v nezamestnanosti už v prvých dňoch existencie prvej republiky.

2.1 Príčiny nezamestnanosti po prvej svetovej vojne

Základné dokumenty týkajúce sa budúcej organizácie československého štátu sa problémami pracovného trhu podrobnejšie nezaoberali a prioritnou otázkou praktickej politiky bolo obstaranie potravín pre obyvateľstvo vôbec, nie len pre sociálne marginalizované skupiny či jednotlivcov.¹⁴

Už v prvých týždňoch existencie novej republiky sa nezamestnaní, chudobní

---

¹³ RÁKOSNÍK, Jakub. *Odvrácená tvár meziválečné prosperity : Nezaměstnanost v Československu v letech 1918 - 1938*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2008. 434 s. ISBN 978-80-246-1429-8.

¹⁴ RÁKOSNÍK, Jakub. *Odvrácená tvář meziválečné prosperity : Nezaměstnanost v Československu v letech 1918 - 1938*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2008. 434 s. ISBN 978-80-246-1429-8.

a hladujúci obyvatelia zúčastňovali na demonštráciách, ktoré sa spravidla označovali ako „ hladové pochody“. ¹⁵ Tieto demonštrácie neboli žiadnou novinkou, pretože prvé príznaky nedostatku potravín pocítilo Predlitavsko už v roku 1916.

Z vyššie uvedeného vyplýva, že v závere vojny v roku 1918 boli najhlavnejšími problémami najmä bieda, hlad a choroby spolu s takmer každodennými stávkami a demonštráciami.

Hospodárske východiská nového štátu tiež neboli veľmi uspokojivé, keďže hospodárstvo habsburskej monarchie nepatrilo medzi štáty na špičke hospodárskeho pokroku. Ohľadom rastu HNP na hlavu dokonca patrilo medzi najpomalšie rastúce ekonomiky ¹⁶ a medzivojnové Československo naňho prirodzene nadväzovalo. Avšak vo vnútri monarchie patrili české zeme medzi najrozvinutejšie oblasti Rakúsko – Uhorska.

Z hospodárskeho hľadiska môžeme prvú republiku zaradiť medzi priemyslovo agrárne štáty. V roku 1930 bol podiel primárnej, sekundárnej a terciálnej sféry z hľadiska zamestnanosti obyvateľstva 34,6%, resp. 34,4%, resp. 21,1%. Táto štruktúra hospodárstva tak do značnej miery určila aj rizikové skupiny ohľadne nezamestnanosti, pričom kľúčovou skupinou z hľadiska početnosti aj nátlakových možností boli robotníci. Okrem nich začala byť v 20. rokoch aktuálna aj otázka nezamestnanosti stredných vrstiev českých Nemcov, Slovákov a v 30. rokoch aj Čechov, a to najmä úradníkov a inteligencie. ¹⁷

Medzi ústredné problémy, ktoré boli dôvodom hromadnej nezamestnanosti po vojne patrila demobilizácia, rozsiahle obmedzovanie vojnovéj výroby a nedostatok výrobných surovín. Všetky tieto dôvody viedli prirodzene k potrebe novej právnej úpravy, ktorú pociťovali všetky zložky spoločnosti. Sociálna politika sa stala v prvej republike jednou z prvoradých oblastí a to nielen z tohto dôvodu, ale aj z dôvodu nestability sociálnej situácie v Československu v prvých mesiacoch existencie Československa. Lokálne demonštrácie a stávky boli na dennom poriadku. Taktiež vojaci vracajúci sa z fronty predstavovali reálne ohrozenie spoločenskej stability štátu. ¹⁸

---

¹⁵ RÁKOSNÍK, Jakub. *Odvrácená tvář meziválečné prosperity : Nezaměstnanost v Československu v letech 1918 - 1938*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2008. 434 s. ISBN 978-80-246-1429-8.

¹⁶ RÁKOSNÍK, Jakub. *Odvrácená tvář meziválečné prosperity : Nezaměstnanost v Československu v letech 1918 - 1938*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2008. 434 s. ISBN 978-80-246-1429-8.

¹⁷ RÁKOSNÍK, Jakub. *Odvrácená tvář meziválečné prosperity : Nezaměstnanost v Československu v letech 1918 - 1938*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2008. 434 s. ISBN 978-80-246-1429-8.

¹⁸ RÁKOSNÍK, Jakub. *Odvrácená tvář meziválečné prosperity : Nezaměstnanost v Československu v letech 1918 - 1938*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2008. 434 s. ISBN 978-80-246-1429-8.

Po skončení ich vojenskej povinnosti sa totižto z väčšiny z nich stala nepracujúca masa, ktorá bola pre spoločnosť príťažou.

Zodpovední činitelia štátu boli situáciou prinútení urýchlene jednať, čo viedlo k prijatiu prvého zákona, ktorý zavádzal pravidelné podpory v nezamestnanosti.

2.2 Zákon o podpore v nezamestnanosti

V čase monarchie nebola byrokracia sprvoti naklonená akýmkoľvek podporám v nezamestnanosti, ale neskôr sa k nim nakoniec pristúpilo, aj keď nepriamo. A to formou subvencií podnikom, ktoré vyplácali mzdu osobám, ktoré by inak prepustili. Táto metóda bola využívaná aj v Československu, ale len do decembra 1918, kedy došlo v rámci zákonov k zásadnej zmene v starostlivosti o nezamestnaných.

10. decembra 1918 bol totižto prijatý zákon č. 63/1918 Zb. z. a n., o podpore v nezamestnanosti. Touto právnou úpravou sa doterajšia provizórna regulácia danej problematiky zmenila. Tento zákon však bol považovaný len za provizórne riešenie a jeho platnosť bola obmedzená na dva mesiace. Bolo tomu tak preto, lebo podpora v nezamestnanosti bola považovaná len za dočasné núdzové opatrenie pri prechode z vojnového hospodárstva na mierové. Očakávalo sa, že keď sa správne rozbehne výroba, a keď budú prekonané následky demobilizácie, tak podpora v nezamestnanosti nebude naďalej potrebná.

Spomínaný zákon bol pripravený za jeden týždeň, t.j. vo veľmi krátkej dobe a preto sa dalo očakávať, že pri bližšom skúmaní by bolo odhalených množstvo chýb. Očakávalo sa však, že bude účinný len do 15. februára, a preto minister Winter, ako vyplýva zo záznamu z ôsmej schôdze Národného zhromaždenia, odporúčal, resp. prosil Národné zhromaždenie o schválenie zákona napriek nedokonalostiam.

Keďže sa zákon č. 63/1918 Zb. z. a n., o podpore v nezamestnanosti považoval len za krátkodobé krízové opatrenie, predpokladalo sa, že po stabilizovaní povojnovej situácie bude nahradený poisťovacím systémom. Avšak k tomuto nakoniec došlo až v roku 1925.

Po prijatí uvedeného zákona bola výplata podpôr v nezamestnanosti bez väčších problémov vykonávaná len v českom vnútrozemí. Oblasti nemeckého pohraničia a oblasť Slovenska zvlášť zo začiatku spôsobovali veľké problémy. Na Slovensku zákon č. 63/1918 Zb. z. a n., o podpore v nezamestnanosti vôbec nebol prevedený, takže

sa podpory v nezamestnanosti začali vyplácať až od februára 1919. Problém tkvel totižto v tom, že až do januára 1919 boli podpory v nezamestnanosti vyplácané maďarskými správnymi úradmi a maďarskými odborovými organizáciami. Táto situácia bola spôsobená povojnovými zmätkami typickými pre územie, kde sa z obrovskej Rakúsko – Uhorskej ríše utvárali nové štátne celky, zatiaľ čo porazené štáty čakali na výsledky versailleských vyjednávání, a tak budapeštianska vláda, aspoň formálne, nevyplácala podpory za účelom nejakej iredenty, ale jednoducho vyplácala podpory do Horného Uhorska, tak ako bola zvyknutá. Tieto podpory boli prirodzene zastavené po tom čo bolo Slovensko v roku 1919 postupne obsadené českým vojskom.¹⁹

2.2.1 Osoby majúce nárok na podporu v nezamestnanosti

Na podporu v nezamestnanosti mali nárok všetci príslušníci československého štátu, ktorí boli odkázaní svojou výživou na mzdu alebo na služné a súčasne podliehali zákonu č. 33/1888 r. z., o poistení robotníkov v nemoci alebo zákonu č. 127/1889 r. z., o bratských pokladniach. Zákon č. 63/1918 Zb. z. a n., o podpore v nezamestnanosti tiež zahŕňal osoby vojenskej, osoby prepustené z vojenskej služby a tiež osoby podliehajúce zákonu č. 236/1912 r. z., o vojnových úkonoch, teda demobilizovaných vojakov.²⁰ Ak to zhrnieme nárok vznikol v podstate každému robotníkovi, baníkovi a demobilizovanému vojakovi, ktorí sa márne uchádzali o prácu.

Sociálne politický výbor, ktorý zákon č. 63/1918 Zb. z. a n., o podpore v nezamestnanosti pripravoval, v tomto smere vychádzal z názoru, že povojnová hospodárska kríza zachvátila určité vrstvy obyvateľstva. Z tohto úsudku vychádza aj osobná pôsobnosť zákona spomínaná vyššie. Hospodárska existencia osôb demobilizovaných, bola považovaná za natoľko rozvrátenú, že verejná štátna pomoc sa u nich pokladala za bezpodmienečnú.

Sociálne politický výbor najprv uvažoval, či pod pôsobnosť zákona nezahŕnie aj osoby, ktoré síce nie sú svojím postavením námezdnými robotníkmi v pravom slova zmysle, ale svojím sociálnym postavením sa ocitli na úplnej hranici námezdnych robotníkov. Boli tým myslení živnostníci, ktorých hospodárska situácia bola taká, že niektorí z nich v podstate námezdnými robotníkmi boli, s tým rozdielom, že boli

---

¹⁹ RÁKOSNÍK, Jakub. *Odvrátená tvár meziválečné prosperity : Nezamestnanost v Československu v letech 1918 - 1938*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2008. 434 s. ISBN 978-80-246-1429-8.

²⁰ Bližšie viď § 1 zákona č. 63/1918 Zb. z. a n., o podpore v nezamestnanosti

registrovaní u příslušného živnostenského a berného úřadu ako samostatní podnikatelia. Keďže ich však sociálne politický výbor nepokladal za osoby, ktoré sa do daného sociálneho postavenia dostali výlučne len vplyvom vojnových pomerov a tiež nebolo možné určiť ich skutočný príjem, bol názor, že by sa podpora mala vzťahovať aj na nich, zamietnutý. Dôvodom ich vylúčenia bolo nielen to, že takéto prípady boli považované za občasné a skôr výnimočné, ale najmä to, že v ich prípade nebolo možné vyznačenie námezdneho pomeru a tiež nebolo možné u nich konkrétne dokázať zamestnanie a vykázať mzdu.

Zákon č. 63/1918 Zb. z. a n., o podpore v nezamestnanosti myslel aj na prípady, ktoré sa mohli vyskytnúť v poľnohospodárstve ako dôsledok zákona č. 32/1918 Zb. z. a n., o obstavení veľkostatkov.²¹ Zákon o podpore v nezamestnanosti rátať s tým, že zákon o obstavení veľkostatkov vyvolal také pomery, že doterajší majitelia sa nesnažia robotníkov a demobilizovaných vziať späť, pretože sa obávajú, že zásadná zmena týchto majetkov by ohrozila prosperitu poľnohospodárskeho podnikania, alebo že by tak konali na účet tretej osoby. Preto zákon zmocňoval ministra sociálnej starostlivosti k tomu, aby vo vyššie uvedených prípadoch mohli byť dotyčné osoby podporované demobilizačnými komisiami.

2.2.2 Výška podpory v nezamestnanosti

Výška základnej podpory v nezamestnanosti bola odvodená od dávky nemocenského poistenia podľa zákona č. 457/1917 r. z., o vzťahoch nemocenských pokladní, ktorá tvorila 60% z priemernej mzdy v príslušnej mzdovej triede. Minister Winter, po tom čo mu sociálne politický výbor Národného zhromaždenia vytýkal, že podpora vo výške dávky nemocenského poistenia je nízka, výšku tejto podpory zdôvodnil tým, že nie je možné, aby bol nezamestnaný robotník podporovaný vyššou čiastkou ako robotník zamestnaný, ktorý ochorie. Pretože, ako hovorí vo svojom prejave pred Národným zhromaždením: „Nezaměstnanost není vlastně nic jiného, než jiný způsob nemožnosti pracovní, právě tak, jako nemoc jest způsob nemožnosti pracovní.“²²

---

²¹ Týmto zákonom sa v novembri 1918 začala pozemková reforma.

²² *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna : Dokumenty českého a slovenského parlamentu* [online]. 25. 8. 2003, 3. 11. 2009 [cit. 2009-12-03]. Dostupný z WWW: <<http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/008schuz/s008004.htm>>.

Pre demobilizované osoby bola výška podpory v nezamestnanosti stanovená pevnou čiastkou, ktorá činila 4 Kč denne. Okrem toho, niektorí nezamestnaní mali nárok na príplatok k tejto podpore v nezamestnanosti v prípade, že boli živiteľmi rodiny. Tento príplatok činil 1 Kč denne.

Okruh osôb, za ktoré mohol podporovaný poberať príplatok bol vymedzený podľa dvoch základných kritérií. Prvým kritériom bolo zdieľanie spoločnej domácnosti. Druhým kritériom bolo, že príslušník spoločnej domácnosti bol výživou odkázaný na podporovaného. Tieto kritériá vyčlenili tri okruhy osôb. Prvý okruh tvorila manželka alebo družka podporovaného, ktorá s ním zdieľala spoločnú domácnosť. V tomto prvom prípade sa nebrala pracovná spôsobilosť do úvahy, a to z toho dôvodu, ako je uvedené v zázname z ôsmej schôdze Národného zhromaždenia, že žena je potrebná k vedeniu domácnosti a nie je povinná zvlášť zarábať. Druhý okruh osôb tvorili deti, a to deti vlastné i nevlastné, do 18 rokov. Tretí okruh tvorili príbuzní, ktorí s podporovaným žili v spoločnej domácnosti a súčasne boli práce neschopní.

2.2.3 Uplatňovanie nároku na podporu v nezamestnanosti

Uplatňovanie nároku na podporu v nezamestnanosti bolo podmienené tiež ďalšími povinnosťami. Išlo predovšetkým o aktívne hľadanie práce. Nezamestnaný bol povinný osobne sa hlásiť aspoň dvakrát týždenne buď na príslušnom okresnom ústave pre sprostredkovanie práce, alebo v odborovej sprostredkovateľni práce určenej demobilizačným výborom. Ak sa však v mieste jeho pobytu sprostredkovateľňa nenachádzala, bolo možné osobné hlásenie nahradiť iným spôsobom, ktorý určil demobilizačný výbor.²³ Demobilizačné výbory boli novovzniknutými inštitúciami, ktoré sú bližšie popísané v nasledujúcej podkapitole o výkonných orgánoch.

V prípade, že nezamestnaný zanedbal bez odôvodneného ospravedlnenia povinné hlásenie v sprostredkovateľni práce alebo prácu, ktorú mu sprostredkovateľňa pridělila, odmietol bez dôvodu, strácal nárok na podporu.²⁴

Keď sprostredkovateľňa práce nebola schopná zaobstarať nezamestnanému primerané zamestnanie, vydala mu o tom potvrdenie, na základe ktorého demobilizačný

---

²³ Systém starostlivosti o nezamestnaných inštitucionálne nadviazal na Rakúsko – Uhorskú úpravu. V sociálnej oblasti prvá republika prevzala nielen sústavu najvyšších správnych úradov, akým bolo Ministerstvo sociálnej starostlivosti, ale aj štruktúru sprostredkovateľní práce.

²⁴ Muselo ísť o prácu primeranú jeho fyzickým a psychickým schopnostiam a platenú podľa mzdovej tarify alebo podľa sadzieb obvyklých v danom mieste.

výbor vymeral podporu a poukázal ju na výplatu bernému úradu. Na to, aby podpora mohla byť priznaná, musel sa nezamestnaný preukázať nielen pracovnou knižkou, ohlasovacím lístkom o pobyte, ale najmä potvrdením zamestnávateľa o prepustení z práce. Toto potvrdenie malo obsahovať dobu a spôsob posledného zamestnania a výšku posledného zárobku a zamestnávateľ bol povinný toto potvrdenie nezamestnanému vydať. Na základe týchto kritérií potom bola vymeraná výška podpory v nezamestnanosti. Pokiaľ nezamestnaný žiadal aj o príplatok pre členov rodiny bol povinný sa preukázať preukazom obce o počte členov rodiny.

Demobilizovaní predkladali potvrdenie od zamestnávateľa, u ktorého boli zamestnaní, keď boli povolaní k vojenskej službe alebo vojenským úkonom.

2.2.4 Výkonné orgány

Pre administratívu podpôr v nezamestnanosti bola vytvorená nová inštitúcia, ktorou boli demobilizačné výbory. Tieto výbory boli zriadené vyhláškou Ministerstva sociálnej starostlivosti z dňa 7. decembra 1918, č. j. 611/18/III, o prípravných prácach pre podpory nezamestnaných. Podľa tejto vyhlášky boli výbory zriadené v Čechách v sídlach všetkých okresných zastupiteľstiev, na Morave a v Sliezsku tiež v sídlach okresných súdov, pričom vo veľkých mestách bolo možné zriaďovať aj väčší počet podľa potreby.²⁵

Demobilizačný výbor mal sedem členov. A to troch zástupcov spomedzi zamestnávateľov, troch zástupcov spomedzi zamestnaných a predsedu. Členovia boli menovaní okresnou politickou správou, predseda bol volený členmi väčšinou hlasov. Nesmel ním byť ani zamestnávateľ ani osoba nezamestnaná.

Tieto výbory rozhodovali o žiadostiach o podporu v nezamestnanosti. Uznášaniaschopný bol výbor, ak boli prítomní aspoň 4 členovia. Uznášali sa väčšinou hlasov, v prípade rovnosti hlasov rozhodoval predseda výboru.

V prostredí nekonsolidovaného Slovenska, ktoré bolo v podstate obsadené v januári 1919, zohrávali výbory omnoho dôležitejšiu úlohu v rámci verejnej správy. V mnohých prípadoch sa totiž jednalo o dočasne jedinú inštitúciu lojálnu československému štátu, a tak fakticky niekedy nahrádzali nespoľahlivú maďarizovanú

---

²⁵ RÁKOSNÍK, Jakub. *Odvrácená tvár meziválečné prosperity : Nezaměstnanost v Československu v letech 1918 - 1938*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2008. 434 s. ISBN 978-80-246-1429-8.

byrokraciou. Práve preto, keďže kompetencie demobilizačných výborov mali byť od roku 1920 prevedené na okresnú správu politickú, sa najmä zo Slovenska ozývali hlasy, aby demobilizačné výbory rušené neboli. Pri riešení tohto problému Ministerstvo sociálnej starostlivosti nakoniec zvolilo zlatú strednú cestu, keď povolilo okresnej politickej správe po úvahe demobilizačné výbory dočasne zachovať.²⁶

2.3 Úprava podpôr v nezamestnanosti z roku 1921

Počas roku 1920 bolo stále zjavnejšie, že zákon č. 63/1918 Zb. z. a n., o podpore v nezamestnanosti a tiež prevádzacie predpisy k tomuto zákonu sú nevyhovujúce. Tento zákon bol, ako už bolo spomínané, len dočasným riešením a mal byť účinný len do februára 1919.

V Národnom zhromaždení predlžovanie zákona vyvolávalo ostré debaty. Jedna časť poslancov tvrdila, že nezamestnaní sú lenivci a podpory v nezamestnanosti nemajú žiaden pozitívny sociálny dopad, ale že skôr nezamestnaných demoralizujú a že na vidieku je práce dosť, ale priemysloví robotníci tam pracovať nechcú. Ostatní im oponovali tým, že keby bola slušná práca, tak by nezamestnanosť vymizla, a že čo sa týka práce na vidieku, tak sa niet čomu diviť, pretože kto by pracoval za tak nízku mzdu aká je ponúkaná v poľnohospodárstve.

Keďže sa počítalo s tým, že zákon bude platiť len dva mesiace, počas ktorých sa prekonajú problémy s demobilizáciou ako hlavným faktorom povojnovej nezamestnanosti, jeho neustále predlžovanie vyvolávalo nespokojnosť a spôsobovalo stále väčšiu neprehľadnosť v danej problematike. Z tohto dôvodu sa pristúpilo v auguste 1921 k vydaniu ďalšieho zákona o podporách v nezamestnanosti. Dôvodom bola aj výška vyplácaných podpôr v nezamestnanosti, ktorú postupujúca inflácia a drahota stále znehodnocovala.²⁷

Íšlo o zákon č. 322/1921 Zb. z. a n., o podpore v nezamestnanosti. Tento zákon upravoval nielen systém podpôr v nezamestnanosti, ale aj núdzové práce, pracovnú povinnosť a tiež refundačný systém. Ale opäť šlo len o predpis provizórny. Čakalo sa na hospodársky vzostup, ktorý by umožnil uplatnenie poisťovacieho systému podľa

---

²⁶ RÁKOSNÍK, Jakub. *Odvrácená tvár meziválečné prosperity : Nezaměstnanost v Československu v letech 1918 - 1938*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2008. 434 s. ISBN 978-80-246-1429-8.

²⁷ RÁKOSNÍK, Jakub. *Odvrácená tvár meziválečné prosperity : Nezaměstnanost v Československu v letech 1918 - 1938*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2008. 434 s. ISBN 978-80-246-1429-8.

gentského modelu.²⁸ Zákon č. 267/1921 Zb. z. a n., o štátnom príspevku k podpore v nezamestnanosti, teda poisťovací systém podľa gentského modelu, bol v tej dobe už schválený Národným zhromaždením, avšak ešte nebol účinný. Zákon č. 322/1921 Zb. z. a n., o podpore v nezamestnanosti teda nakoniec platil takmer štyri roky a tak čoskoro došlo k podobnej situácii ako pred jeho vydaním. Predlžovanie platnosti, drobné, ale časté novelizácie a záplava sprievodných prevádzacích predpisov z kancelárie Ministerstva sociálnej starostlivosti.²⁹

Zákon č. 322/1921 Zb. z. a n., o podpore v nezamestnanosti sa systémovo od toho predchádzajúceho veľmi nelíšil. Vyplácanie podpory v nezamestnanosti bolo rozdelené do dvoch kategórií a to podľa veľkosti obce, v ktorej nezamestnaný býval. Na nezamestnaných bývajúcich v mestách do 7 tisíc obyvateľov pripadala podpora 8 Kč a príplatok na manželku alebo družku 2 Kč a na každé ďalšie dieťa až do počtu 6 pripadal príplatok 1 Kč. Najviac však dohromady 16 Kč. Nezamestnaní bývajúci v mestách nad 7 tisíc obyvateľov mali nárok na podporu v nezamestnanosti v základnej výške 10 Kč. Príplatok na manželku alebo družku a na každé ďalšie dieťa až do počtu 6 činil 1 Kč. Dohromady podpora nesmela prekročiť sumu 18 Kč.

Okrem toho mali nárok na podporu aj členovia domácnosti nezamestnaného (maximálne však dvaja), ktorí boli predtým zárobkovo činní v priemysle alebo baníctve. Táto podpora činila 5 Kč denne a nezapočítavala sa do celkovej podpory hlavy domácnosti. V roku 1924 boli všetky tieto príspevky znížené o jednu štvrtinu.³⁰

O nároku na podporu v nezamestnanosti rozhodoval, podporu vymieraval a poukazoval podporu k výplate bernému úradu politický úrad I. stolice, t. j. úrad prvej inštancie. V prípade zamietavého rozhodnutia bolo možné odvolať sa do 8 dní k politickému úradu II. stolice, teda druhej inštancie, ktorá rozhodla o nároku s konečnou platnosťou.

Podpora sa vyplácala na sedem dní dopredu, a to po uplynutí siedmich dní od uplatnenia nároku na podporu v nezamestnanosti na príslušnom povoľovacom úrade. Takisto ako v predchádzajúcom zákone č. 63/1918 Zb. z. a n., o podpore

---

²⁸ Tzv. gentský systém bol spôsob podpory v nezamestnanosti, kedy štát hradil odborom približne polovicu čiastky, ktorú vyplácali svojím nezamestnaným členom ako podporu v nezamestnanosti. Podrobnejšie sa touto problematikou zaoberá kapitola 2.5 Zákon o štátnom príspevku k podpore v nezamestnanosti – Gentský systém

²⁹ RÁKOSNÍK, Jakub. *Odvrácená tvář meziválečné prosperity : Nezaměstnanost v Československu v letech 1918 - 1938*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2008. 434 s. ISBN 978-80-246-1429-8.

³⁰ RÁKOSNÍK, Jakub. *Odvrácená tvář meziválečné prosperity : Nezaměstnanost v Československu v letech 1918 - 1938*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2008. 434 s. ISBN 978-80-246-1429-8.

v nezamestnanosti sa podpora v nezamestnanosti nevyplácala za nedeľu a štátne sviatky.

Nezmenilo sa ani zaistenie nároku na podporu v nezamestnanosti. Naďalej platila povinnosť hlásiť sa osobne minimálne dvakrát týždenne v sprostredkovateľni práce. Zanedbanie tejto povinnosti by pre zamestnaného znamenalo stratu nároku na podporu v nezamestnanosti. Bola zachovaná aj povinnosť priložiť k žiadosti o podporu určité doklady.³¹ Okrem týchto dokladov pribudla ešte povinnosť predložiť písomné prehlásenie, potvrdené obecným úradom v mieste pobytu, že žiadateľ nemá imanie, ktoré podlieha dávke z majetku alebo príjmu, z ktorého by mohla byť zabezpečená obživa.

Po dobu vyplácania dávok podpory mal nezamestnaný pracovnú povinnosť. Za výkon týchto prác nezamestnaní nepoberali žiadnu mzdu, ale dostávali len podporu v nezamestnanosti. Okrem toho boli zákonom č. 569/1919 Zb. z. a n. zavedené tzv. núdzové práce, za ktoré náležal príspevok k podpore. Na tieto práce mohli byť prikázaní nezamestnaní a mali povinnosť sa ich zúčastniť aj keby mzda bola nižšia ako podpora. Tento fakt samozrejme zvädzal k obchádzaniu tejto povinnosti, poprípade k výkonu týchto prác len „naoko“.³² Zákon č. 322/1921 Zb. z. a n., o podpore v nezamestnanosti s takýmito možnosťami ráatal, a preto tí ktorí bezdôvodne opustili núdzovú prácu, konali ju nedbalo alebo zavinili svoje prepustenie strácali nárok na podporu v nezamestnanosti.

Ak nezamestnanému ponúkla sprostredkovateľňa práce zamestnanie, ktorého bol schopný fyzicky a psychicky a bol pre túto prácu vybavený dostatočnými odbornými schopnosťami, mal povinnosť ju prijať. Odmietnuť ju mohol iba v prípade, že by za ňu nenáležala mzda platená podľa taríf, poprípade mzda, ktorá bola v danom mieste obvyklá. V takomto prípade nárok na podporu v nezamestnanosti nestratil.

Podľa zákona č. 322/1921 Zb. z. a n., o podpore v nezamestnanosti mal každý nezamestnaný právo poberať podporu v nezamestnanosti pol roka (minister sociálnej starostlivosti mal právo v prípade textilných robotníkov túto lehotu predĺžiť až na jeden rok).

Samozrejme nie každý mal nárok na podporu v nezamestnanosti, a to ani keby

---

³¹Nezamestnaný sa preukazoval týmito dokladmi: preukaz potrebný k zisteniu totožnosti, preukaz obce o počte, veku a prípadnom zamestnaní členov rodiny, potvrdenie zamestnávateľa o prepustení z práce s uvedenou dobou a spôsobom posledného zamestnania.

³² O pracovnej povinnosti a núdzových prácach bližšie pojednáva kapitola 2.4 Podporné opatrenia.

splnil všetky podmienky. Nemohli ho uplatňovať určité okruhy osôb. Išlo napríklad o osoby stávkujúce, osoby, ktoré si prepustenie zo zamestnania zavinili samy alebo ho opustili dobrovoľne bez závažného dôvodu.

Z nároku na podporu v nezamestnanosti boli vylúčené aj osoby neschopné pravidelného zamestnania kvôli svojim telesným alebo duševným schopnostiam. Vylúčené boli aj osoby poberajúce nejaké iné príspevky od štátu, ako boli napríklad dávky nemocenského poistenia alebo vyživovací príspevok.³³ Osoby vlastniace majetok, poberajúce dôchodok alebo majúce iný príjem patrili tiež do okruhu vylúčených osôb. Vylúčení boli aj sezónni robotníci, čo nakoniec bolo aj príčinou novely zákona, ako sa uvádza ďalej.

Aplikácia zákona už od začiatku vyvolávala spory. Ministerstvo sociálnej starostlivosti totižto disponovalo prílišnými rozhodovacími schopnosťami, dôsledkom čoho bola úplná neistota ohľadom trvania hmotných príjmov zo strany adresátov. Ministerstvo sociálnej starostlivosti bolo pod tlakom ďalších rezortov, a tak dochádzalo aj naďalej z mesiaca na mesiac k neočakávaným zmenám v rozsahu vyplácania podpôr. Odlišné pravidlá fungovali nielen okres od okresu, ale líšili sa dokonca aj v rámci jednej obce. To samozrejme bolo považované ľuďmi za nespravodlivosť a takáto chaotická úprava vyvolávala nespokojnosť.³⁴

Zákon č. 322/1921 Zb. z. a n., o podpore v nezamestnanosti bol podobne ako ten predchádzajúci z dôvodu hospodárskej krízy neustále predlžovaný. Prvá zásadnejšia zmena sa v tomto zákone uskutočnila v januári 1922. Touto zmenou sa zaviedla podpora v nezamestnanosti aj pre stavebných robotníkov, a to najmä kvôli pretrvávajúcim problémom v oblasti stavebníctva. Stavební robotníci boli robotníkmi sezónnymi, ktorí si za normálnych okolností boli nútení šetriť peniaze na zimné obdobie kedy nepracovali. Podpora v nezamestnanosti umožnila zamestnávateľom znižovať mzdy, pretože ich zamestnanci teraz už neboli nútení vytvárať si úspory na zimu. Táto podpora mala pôvodne len pomôcť stavebným robotníkom prekonať zimu 1921 – 1922, ale nakoniec bola predlžovaná rovnako ako bežné podpory, a to až do konca roku 1923.

Ďalšou zmenou bola dĺžka trvania podpôr v nezamestnanosti. Pôvodne polročná

---

³³ Išlo o vyživovacie príspevky podľa zákona č. 530/1919 Zb. z. a n., o štátnom príspevku vyživovacom a podľa zákona č. 120/1921 Zb. z. a n., ktorým sa vydávajú predpisy o poskytovaní vyživovacieho príspevku rodinám osôb vykonávajúcich činnú službu vojenskú.

³⁴ RÁKOSNÍK, Jakub. *Odvrátená tvár meziválečné prosperity : Nezamestnanost v Československu v letech 1918 - 1938*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2008. 434 s. ISBN 978-80-246-1429-8.

lehota trvania podpory mohla byť ministrom sociálnej starostlivosti predĺžená po dohode s ministrom financií až na dobu jedného roka. K ďalšiemu predĺženiu došlo zákonom č. 400/1922 Zb. z. a n., a to o ďalších šesť mesiacov, z čoho je možné usúdiť, že problém dlhodobej nezamestnanosti bol stále závažnejší.

Koncom roka 1923 bolo trvanie oboch podpôr predĺžené na ďalších šesť mesiacov zákonom č. 263/1923 Zb. z. a n. a v prípade podpôr stavebných robotníkov sa tak stalo vládny nariadením č. 264/1923 Zb. z. a n.. Naposledy boli podpory predĺžené v polovici roka 1924 a to až do 31. marca 1925.³⁵

2.4 Podporné opatrenia

Neustále predlžovanie peňažných podpôr, chaos v aplikácii právnych predpisov a v podstate aj ich neefektívnosť viedli časom k vzniku určitých podporných spôsobov zaopatrenia nezamestnaných. Na poli starostlivosti o nezamestnaných vznikli a využívali sa medzi rokmi 1919 až 1925 tri druhy podporných opatrení. Boli to núdzové práce, pracovná povinnosť a refundačný systém.

Najbežnejšie boli núdzové práce. Upravené boli zákonom č. 569/1919 Zb. z. a n. Ten oprávňoval ministra sociálnej starostlivosti, aby po konzultácii povolil okresnej správe politickej príspevok ku mzdám pre každú osobu, ktorá by inak mala nárok na podporu. Štát doplácал dve tretiny vyplácanej mzdy, avšak len do maximálnej výšky 6 Kč na deň. Táto čiastka bola zákonom č.322/1921 Zb. z. a n. zvýšená na 9 Kč.³⁶

Núdzové práce boli vlastne rôzne stavby alebo opravy komunikácií, kde stavebníkom bola obec alebo okres. Očakával sa od nich pokles nezamestnanosti pracovníkov bez kvalifikácie, ktorí predovšetkým mohli nájsť uplatnenie v takýchto stavebných prácach. Stali sa obľúbeným prostriedkom ako čeliť nezamestnanosti a ich efekt bol jednoznačne vnímaný ako pozitívny.³⁷ Prevádzanie núdzových prác aj napriek rozsiahlej podpore zo štátneho rozpočtu sprevádzalo množstvo ťažkostí. Jedným zo zásadných problémov, ktorý bol prítomný počas celého medzivojnového obdobia, bol nedostatok finančných prostriedkov. Vojnou vyčerpané obce aj napriek štátnym

---

³⁵ RÁKOSNÍK, Jakub. *Odvrácená tvár meziválečné prosperity : Nezaměstnanost v Československu v letech 1918 - 1938*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2008. 434 s. ISBN 978-80-246-1429-8.

³⁶ RÁKOSNÍK, Jakub. *Odvrácená tvár meziválečné prosperity : Nezaměstnanost v Československu v letech 1918 - 1938*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2008. 434 s. ISBN 978-80-246-1429-8.

³⁷ RÁKOSNÍK, Jakub. *Odvrácená tvár meziválečné prosperity : Nezaměstnanost v Československu v letech 1918 - 1938*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2008. 434 s. ISBN 978-80-246-1429-8.

subvenciám a príspevkom ku mzdám často neboli schopné núdzové práce vôbec zahájiť. To bol hlavný dôvod, prečo sa ústredné orgány sústavne sťažovali na prevádzanie núdzových prác v nedostatočnom rozsahu.³⁸

Výhodou núdzových prác bolo, že nezaťažovali štátnu pokladňu až tak ako priame podpory. Preto sa na nich poukazovali najmä osoby, ktoré podporu poberali, a nie nezamestnaní obce.³⁹

Pracovná povinnosť bola zavedená opatrením Stáleho výboru Národného zhromaždenia č.519/1920 Zb. z. a n., o podporách v nezamestnanosti. Podľa tohto opatrenia každá osoba, ktorá poberala štátnu podporu bola povinná za prijatú podporu, a to bez nároku na zvláštnu odmenu, vykonávať vo verejnom záujme práce, ktoré jej prikáže okresná politická správa. Práce museli byť primerané telesným, duševným a jazykovým schopnostiam nezamestnaného. Išlo najmä o práce ako úprava obecných ciest a prechodov, práce zalesňovacie, čistenie ulíc a verejných budov, stavby robotníckych obydľí prevádzané v réžii obce alebo obce prospešného družstva.

Na rozdiel od núdzových prác nenáležala nezamestnanému žiadna mzda. Dostával za nich len podporu v nezamestnanosti, na ktorú mal vlastne nárok aj bez tejto práce. To bolo príčinou, že nezamestnaní nemali pracovnú povinnosť príliš v obľube. Táto situácia viedla k tomu, že prikázané práce nezamestnaní konali nedbalo, lenivo a neporiadne. Tomuto sa snažil čeliť zákon č. 322/1921 Zb. z. a n., o podpore v nezamestnanosti⁴⁰, ktorý umožnil pripočítat' k podpore v nezamestnanosti ešte mimoriadny príspevok vo výške 1 Kč za každú pracovnú hodinu, ktorý sa k celkovej výške podpory nezapočítaval a hradil ho zamestnávateľ.

Tretím opatrením v rámci boja s nezamestnanosťou bol refundačný systém. Išlo o efektívnu súčasť systému starostlivosti o nezamestnaných. Umožňoval zamestnávateľom ponechať pracovníkov na svojich pracovných miestach napriek tomu, že preňho už neboli produktívni a za iných okolností by ich bol prepustil, a to len vďaka tomu, že peňažné prostriedky za takýchto zamestnancov refundoval štát. Keďže však ministerstvo malo k dispozícii len veľmi obmedzené prostriedky, uskutočňovalo sa toto

---

³⁸ RÁKOSNÍK, Jakub. *Odvrácená tvář meziválečné prosperity : Nezaměstnanost v Československu v letech 1918 - 1938*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2008. 434 s. ISBN 978-80-246-1429-8.

³⁹ RÁKOSNÍK, Jakub. *Odvrácená tvář meziválečné prosperity : Nezaměstnanost v Československu v letech 1918 - 1938*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2008. 434 s. ISBN 978-80-246-1429-8.

⁴⁰ Zákon č. 322/1921 Zb. z. a n., o podpore v nezamestnanosti zároveň uzatváral sériu provizórnych zákonov o podporách v nezamestnanosti, ktorá sa začala zákonom č. 63/1918 Zb. z. a n., o podpore v nezamestnanosti

refundovanie len vo vyhlásených odvetviach.⁴¹

Možnosť zavedenia refundačného systému ponúkal už zákon č. 63/1918 Zb. z. a n., o podpore v nezamestnanosti, ktorý zmocňoval ministra sociálnej starostlivosti, aby povolil iný postup pri udeľovaní podpôr v nezamestnanosti skupinám podnikateľov, ktorí nechcú zamestnancov prepustiť a vyplácajú im naďalej mzdu aspoň vo výške podpôr v nezamestnanosti. Toto zmocnenie minister sociálnej starostlivosti využil najprv v textilnom priemysle. Neskôr k tomu pristúpil kovopriemysel, sklárstvo, porcelánky a niektoré ďalšie odvetvia.⁴²

Miera podielu štátu bola síce premenlivá, ale vo všetkých prípadoch relatívne vysoká. Minimálne činila 70% výdajov, výnimočné však neboli ani prípady, kedy sa refundovaná čiastka blížila 100%. Väčšina prostriedkov určených na refundácie bola v priebehu rokov 1919 – 1924 vyčerpaná pre podniky v textilnom a kovoobrábacom priemysle. Napríklad v roku 1920 viac ako 90% vyplatenej čiastky pripadalo práve na tieto obory. Z celkovej čiastky venovanej štátnej starostlivosti o nezamestnaných pripadlo v období rokov 1918 – 1925 na refundácie cca 16%, na núdzové práce 11% a na štátne podpory plných 73%.⁴³

Okrem týchto podporných opatrení existovali ešte niektoré ďalšie, ale tie mali len okrajový význam. Patria sem napríklad náučné kurzy pre nezamestnaných, v ktorých môžeme vidieť akýsi zárodok dnešného systému pracovných rekvalifikácií.⁴⁴ Tieto kurzy mali byť organizované v obciach, v ktorých sa nachádzalo aspoň 200 nezamestnaných. Štúdium pozostávalo z dvoch blokov. Prvý blok sa týkal občianskej náuky, v rámci ktorej boli nezamestnaným prednášané základy práva, štátovedy, národného hospodárstva, sociálnej politiky a zdravotvedy. Druhý blok umožňoval nezamestnaným nadobudnúť praktické poznatky potrebné k výkonu daného povolania. Dĺžka kurzov sa pohybovala od 20 do 50 hodín.⁴⁵

Okrem týchto kurzov sa v priebehu 20. rokov uskutočňovala zvláštna pomoc pre deti nezamestnaných. Išlo najmä o určité vecné zabezpečenie vo forme šatstva a stravy.

---

⁴¹ RÁKOSNÍK, Jakub. *Odvrácená tvár meziválečné prosperity : Nezaměstnanost v Československu v letech 1918 - 1938*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2008. 434 s. ISBN 978-80-246-1429-8.

⁴² RÁKOSNÍK, Jakub. *Odvrácená tvár meziválečné prosperity : Nezaměstnanost v Československu v letech 1918 - 1938*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2008. 434 s. ISBN 978-80-246-1429-8.

⁴³ RÁKOSNÍK, Jakub. *Odvrácená tvár meziválečné prosperity : Nezaměstnanost v Československu v letech 1918 - 1938*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2008. 434 s. ISBN 978-80-246-1429-8.

⁴⁴ RÁKOSNÍK, Jakub. *Odvrácená tvár meziválečné prosperity : Nezaměstnanost v Československu v letech 1918 - 1938*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2008. 434 s. ISBN 978-80-246-1429-8.

⁴⁵ RÁKOSNÍK, Jakub. *Odvrácená tvár meziválečné prosperity : Nezaměstnanost v Československu v letech 1918 - 1938*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2008. 434 s. ISBN 978-80-246-1429-8.

Táto starostlivosť bola zverená neštátnym organizáciám, ako Červený kríž alebo Československá ochrana matiek a detí, v spolupráci so zvláštnymi komisiami Ministerstva sociálnej starostlivosti a nižších správnych celkov. Štát na zabezpečenie týchto potrieb vyhradzoval značné sumy peňazí. S týmto spôsobom starostlivosti sa začalo v roku 1922 a pokračovalo s v ňom aj v nasledujúcich rokoch. Až pre rok 1925 s ohľadom na zlepšujúcu sa hospodársku situáciu už ďalšie peňažné čiastky na túto podporu neboli povolené.⁴⁶

2.5 Zákon o štátnom príspevku k podpore v nezamestnanosti – Gentský systém

Napriek tomu, že zákon č. 267/1921 Zb. z. a n., o štátnom príspevku k podpore v nezamestnanosti bol schválený Národným zhromaždením už v roku 1921 s jeho realizáciou sa začalo až v apríli 1925. Dôvodom neustáleho odsúvania účinnosti bola pretrvávajúca hospodárska kríza. Čakalo sa na priaznivejšie obdobie a to prišlo až v roku 1925. To, že nadobudol účinnosť akurát v jarnom období, nebolo náhodné, ale vedené pragmatickou úvahou. V tejto dobe nezamestnanosť tradične klesá, a preto sa očakávalo, že počiatočné ťažkosti nebude ďalej zosilňovať rastúci počet klientov.⁴⁷

Gentský systém spočíval vo viazanosti štátnych príspevkov na podporu v nezamestnanosti poskytovanú odborovými organizáciami a taktiež vo výplate týchto príspevkov prostredníctvom odborových organizácií spolu s podporami nimi poskytovanými.

Nárok na príspevok k podpore v nezamestnanosti mali všetci príslušníci Československej republiky, ktorí podliehali povinnému nemocenskému poisteniu a zároveň boli členmi odborovej organizácie zamestnancov, ktorá podľa svojich stanov poskytovala svojim členom podpory v nezamestnanosti. Rovnaký nárok na tento príspevok mali za rovnakých podmienok aj príslušníci cudzieho štátu, avšak podmienkou bola zásada vzájomnosti, tzn. že štát, ktorého príslušníkom bola osoba žiadajúca o podporu a príspevok k podpore, mal podobné opatrenie a zaobchádzal s príslušníkmi Československa ako so svojimi štátnymi príslušníkmi. Tieto výhody boli

---

⁴⁶ RÁKOSNÍK, Jakub. *Odvrácená tvár meziválečné prosperity : Nezaměstnanost v Československu v letech 1918 - 1938*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2008. 434 s. ISBN 978-80-246-1429-8.

⁴⁷ RÁKOSNÍK, Jakub. *Odvrácená tvár meziválečné prosperity : Nezaměstnanost v Československu v letech 1918 - 1938*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2008. 434 s. ISBN 978-80-246-1429-8.

v nasledujúcich rokoch priznané napr. Rakúsku, Nemecku, Poľsku, Švajčiarsku a Bulharsku.⁴⁸

Správa sociálne – politického výboru k vládnuému návrhu zákona uvádza, že vládny návrh tohto zákona pôvodne nezahŕňal medzi osoby, ktoré na štátny príspevok majú nárok, štátnych zamestnancov, zamestnancov štátnych podnikov a fondov spravovaných štátom a tiež zamestnancov železníc slúžiacich k verejnej doprave.⁴⁹

Dôležitou podmienkou pre splnenie nároku na štátny príspevok bolo minimálne trojmesačné členstvo v odborovej organizácii predtým než osoba prišla o prácu, inak nezamestnaný nárok na príspevok nemal. Tento zákon podobne ako zákony uvádzané v predchádzajúcej kapitole vylučoval z nároku na podporu určité okruhy osôb.⁵⁰ Jedným z týchto okruhov boli aj sezónni robotníci, v prípade ktorých však mohla byť stanovená výnimka. Zákon č. 267/1921 Zb. z. a n., o štátnom príspevku k podpore v nezamestnanosti totižto zmocňoval vládu k tomu, aby nariadením rozšírila pôsobnosť zákona aj na jednotlivé odbory sezónnych robotníkov, a aby pre nich stanovila zvláštne podmienky ohľadom vzniku nároku, trvania nároku a výšky štátneho príspevku.

Priznanie štátneho príspevku bolo tiež podmienené tým, že sa nezamestnaný ihneď po strate zamestnania márne hlásil o zamestnanie u verejnej alebo odborovej sprostredkovateľne (ktorá bola uznaná za rovnocennú verejnej sprostredkovateľni) a súčasne sa prihlásil o podporu v nezamestnanosti. Po priznaní štátneho príspevku bol nezamestnaný povinný sa preukázať odborovej organizácii, že sa hlási minimálne trikrát týždenne vo verejnej sprostredkovateľni práce.

Ak nezamestnaný odmietol prácu, ktorú mu ponúkla verejná alebo odborová sprostredkovateľňa napriek tomu, že túto prácu mohol vykonávať bez toho, aby bola ohrozená jeho odbornú výkonnosť, strácal nárok na štátny príspevok. Ale súčasne musela byť táto práca platená podľa mzdovej tarify alebo podľa sadzieb obvyklých v mieste výkonu práce. Podobne ako aj v predchádzajúcej právnej úprave o podporách v nezamestnanosti bola zavedená pracovná povinnosť vo verejnom záujme. Aby adresát

⁴⁸ RÁKOSNÍK, Jakub. *Odvrátená tvár meziválečné prosperity : Nezamestnanosť v Československu v letech 1918 - 1938*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2008. 434 s. ISBN 978-80-246-1429-8.

⁴⁹ Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna : *Dokumenty českého a slovenského parlamentu* [online]. 25. 8. 2003 , 3. 11. 2009 [cit. 2009-12-03]. Dostupný z WWW: <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t1538_00.htm>.

⁵⁰ Nárok na príspevok k podpore v nezamestnanosti nemali osoby, ktoré nemali nárok na podporu v nezamestnanosti podľa stanov odborovej organizácie, osoby stávkujúce alebo z práce vylúčené po dobu stávky alebo výluky, osoby prepustené zo zamestnania vlastnou vinou, osoby, ktoré prácu opustili dobrovoľne bez zvláštnej príčiny. Nárok ďalej nemali osoby neschopné práce z dôvodu svojej telesnej alebo duševnej vlastnosti, osoby požívajúce nemocenské od niektorej nemocenskej pokladne, osoby majúce po dobu nezamestnanosti zabezpečenú nevyhnutnú výživu, tí, ktorí sa zdržujú mimo územia Československa a nakoniec tiež sezónni robotníci.

podpory so štátnym príspevkom mohol pokračovať v jej poberaní, mal povinnosť prijať prácu, ktorú mu určila sprostredkovateľňa práce, a to na dobu úmernú týždennému štátnemu príspevku k podpore v nezamestnanosti. Samozrejme musela byť splnená podmienka primeranosti jeho odbornej výkonnosti a podmienka ohodnotenia práce podľa mzdovej tarify alebo podľa sadzieb obvyklých v mieste výkonu práce.

Nezamestnaný mal nárok poberať štátny príspevok k podpore v nezamestnanosti po dobu štyroch mesiacov v jednom roku, počítajúc odo dňa, v ktorom mu bol príspevok vyplatený ako za prvý deň nezamestnanosti alebo mal nárok poberať štátny príspevok nepretržite tri mesiace. Ak bol adresát štátneho príspevku k podpore k nezamestnanosti členom viacerých odborových organizácií, mal nárok na štátny príspevok k podpore v nezamestnanosti len od jednej z nich.

Čo sa týka výšky poskytovaného štátneho príspevku rovnal sa výške podpory v nezamestnanosti poskytovanej odborovou organizáciou. Súčasne súčet podpory a štátneho príspevku nesmel prekračovať dve tretiny poslednej mzdy nezamestnaného. Ak súčet tieto dve tretiny prekračoval znižoval sa štátny príspevok o čiastku, ktorá dve tretiny poslednej mzdy nezamestnaného prevyšovala. Pri konečnom uvedení gentského systému do praxe v roku 1925 bolo stanovené vládny nariadením č. 3/1925 Zb. z. a n., že štátny príspevok k podpore v nezamestnanosti nesmie prevyšovať čiastku 12 korún denne. Spomínané vládne nariadenie prelamovalo zásadu, že štátny príspevok sa rovná výške podpory, a to v prípade ženatých alebo vydatých členov odborovej organizácie, ktorí sa preukázali aspoň jednoročnou dobou členstva v odborovej organizácii⁵¹ a slobodných členov, ktorí preukázali päťročnú dobu členstva v odborovej organizácii. Uvedené osoby mali nárok na štátny príspevok o polovicu väčší ako bola podpora organizácie. Keď sa v jednej rodine nachádzali dvaja členovia, na ktorých sa vzťahovali uvedené podmienky, získaval uvedené výhody len jeden z nich. V prípade, že jeden z nich bol zamestnaný a druhý nezamestnaný, tak získaval tento druhý len výhody ako slobodný nezamestnaný. Osoby, ktoré ovdoveli alebo boli rozvedené a nemali vo svojej starostlivosti deti sa posudzovali ako osoby slobodné.⁵² Platnosť tohto vládneho nariadenia sa mala skončiť 31.decembra 1926, ale postupne bola predĺžovaná až do 30.júna 1930.

---

⁵¹ Podmienkou v tomto prípade bolo, že spolu s partnerom zdieľajú spoločnú domácnosť.

⁵² RÁKOSNÍK, Jakub. *Odvrácená tvář meziválečné prosperity : Nezaměstnanost v Československu v letech 1918 - 1938*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2008. 434 s. ISBN 978-80-246-1429-8.

Nárok na štátny príspevok náležal nezamestnanému odo dňa, kedy sa oňho hlásil. Podmienkou však bola nezamestnanosť aspoň osem dní.

Odborové organizácie poverené vyplácaním štátneho príspevku ministerstvom sociálnej starostlivosti, boli povinné zriadiť zvláštne fondy pre podpory.⁵³

O priznaní, odoprení alebo zastavení podpory v nezamestnanosti rozhodoval výbor odborovej organizácie. Proti tomuto rozhodnutiu sa ešte bolo možné odvolať. V praxi to vyzeralo tak, že nezamestnaný člen odborovej organizácie vyplnil členskú prihlášku, ktorá bola odoslaná do ústredia odborovej organizácie. V prípade, že ústredie nárok na podporu v nezamestnanosti schválilo bol o tomto nároku vyhotovený poukaz, ktorý bol zaslaný odborovej skupine do miesta bydliska nezamestnaného. Do tohto poukazu sa potom vyznačovala každá výplata podpory v nezamestnanosti. Po ukončení výplaty podpory v nezamestnanosti bol poukaz zasielaný naspäť do ústredia odborovej organizácie. Toto je však len schematický náčrt procedúry. V skutočnosti bol tento proces omnoho zložitejší. Komplikovalo ho najmä množstvo potvrdení, ktoré si nezamestnaný člen odborovej organizácie musel zaobstarať pre uplatnenie nároku. Išlo napríklad o potvrdenie od zamestnávateľa, nemocenskej pokladne, verejnoprávnej sprostredkovateľne a v prípade živel'ov rodiny aj potvrdenie obecného úradu o tom, že sú živel'mi rodiny.⁵⁴

Nevýhodou gentského systému bol v jeho počiatkoch fakt, že mnoho nezamestnaných členov odborov nespĺňalo podmienku dostatočne dlhej lehoty členstva, preto im podpora nemohla byť vyplácaná. Takisto výška vyplácaných podpôr v nezamestnanosti nedosahovala výšky podpôr v nezamestnanosti udeľovaných podľa predchádzajúceho právnej úpravy podpôr v nezamestnanosti.⁵⁵ Tieto nevýhody však boli postupne prekonané.⁵⁶

Výhodou zas bolo, že podpora v nezamestnanosti už nezávisela priamo na rozhodnutí Ministerstva sociálnej starostlivosti, či bude v tej ktorej oblasti vyplácať podpory v nezamestnanosti, tak ako tomu bolo v rokoch 1918 – 1925. Aj napriek týmto

---

⁵³ RÁKOSNÍK, Jakub. *Odvrácená tvář meziválečné prosperity : Nezaměstnanost v Československu v letech 1918 - 1938*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2008. 434 s. ISBN 978-80-246-1429-8.

⁵⁴ RÁKOSNÍK, Jakub. *Odvrácená tvář meziválečné prosperity : Nezaměstnanost v Československu v letech 1918 - 1938*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2008. 434 s. ISBN 978-80-246-1429-8.

⁵⁵ Zákon č. 63/1918 Zb. z. a n., o podporách v nezamestnanosti a zákon č. 322/1921 Zb. z. a n., o podporách v nezamestnanosti.

⁵⁶ RÁKOSNÍK, Jakub. *Odvrácená tvář meziválečné prosperity : Nezaměstnanost v Československu v letech 1918 - 1938*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2008. 434 s. ISBN 978-80-246-1429-8.

výhodam mal stav právnej úpravy nesporné nedostatky a preto sa už v druhej polovici 20. rokov ozývali mnohí, ktorí žiadali zavedenie obligatórneho poistenia.⁵⁷

2.5.1 Novelizácia gentského systému a ostatné formy starostlivosti o nezamestnaných

V 20. rokoch sa z mnohých strán objavilo mnoho návrhov na novelizáciu zákona č. 267/1921 Zb. z. a n., o štátnom príspevku k podpore v nezamestnanosti. O zmenu sa snažili postupne poslanci KSČ, nemeckí radikáli z DNSAP, sociálni demokrati, československí národní socialisti aj poslanci československej strany lidovej.

Niektoré návrhy boli príliš populistické, niektoré radikálne, iné zas umiernené a v podstate konštruktívne, ale všetky sa zhodovali najmä v jednom bode, a tým boli mimoriadne podpory, ktoré by boli vyplácané nezamestnaným aj po vyčerpaní riadnej podpornej doby. Po týchto početných poslaneckých návrhoch sa napokon vláda v roku 1927 odhodlala k predloženiu vlastného návrhu novely zákona č. 267/1921 Zb. z. a n., o štátnom príspevku k podpore v nezamestnanosti, ktorý v podstate predstavoval určitý kompromis medzi predchádzajúcimi návrhmi.

Novela sa mal týkať zavedenia dlho očakávaných mimoriadnych podpôr. Tieto špeciálne podpory mali byť priznané len určitým odvetviam označeným vládou v Zbierke zákonov a nariadení. Dĺžka podpornej doby mala byť predĺžená na šesť mesiacov v jednom roku.⁵⁸

Tento návrh vláda predložila, okrem iného, aj kvôli hromadiacim sa sťažnostiam československých štátnych príslušníkov žijúcich v Nemecku a v Rakúsku, kde im pre nedostatok vzájomných ustanovení v československom zákonodarstve nebola poskytovaná mimoriadna núdzová podpora tak ako štátnym príslušníkom Nemecka alebo Rakúska (ustanovenia o núdzových podporách obsahoval nemecký zákon z dňa 16. júna 1927 v § 101 alebo rakúsky zákon o poistení nezamestnaných v čl. IV novely XVIII.).⁵⁹

---

⁵⁷ RÁKOSNÍK, Jakub. *Odvrácená tvář meziválečné prosperity : Nezaměstnanost v Československu v letech 1918 - 1938*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2008. 434 s. ISBN 978-80-246-1429-8.

⁵⁸ RÁKOSNÍK, Jakub. *Odvrácená tvář meziválečné prosperity : Nezaměstnanost v Československu v letech 1918 - 1938*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2008. 434 s. ISBN 978-80-246-1429-8.

⁵⁹ *Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona jímž se mění a doplňují některá ustanovení zákona ze dne 19. července 1921, č. 267 Sb. z. a n., o státním příspěvku k podpoře nezaměstnaných*, Tisk č. 308, Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna : *Dokumenty českého a slovenského parlamentu* [online]. 25. 8. 2003 , 3. 11. 2009 [cit. 2009-12-05]. Dostupný z WWW: <http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t0308_00.htm>.

V 20. rokoch však nastúpilo obdobie hospodárskej konjunktúry a zlepšujúca sa situácia bola príčinou neuskutočnenia tejto novely. V tomto pôvodnom stave ostala právna úprava až do roku 1930.

Určité zmeny sa však počas tohto obdobia predsa len uskutočnili. Nie však prostredníctvom legislatívnych zmien, ale správnu cestou. Jedným z opatrení bola akcia na ošatenie a výživu detí nezamestnaných na zimu. Uzniesla sa na nej vláda 18. novembra 1926 a zahŕňala postihnuté oblasti celého vtedajšieho územia republiky. Boli vytvorené stravovacie stanice, v ktorých bolo deťom nezamestnaných podávané jedlo, pričom sa počítalo s nákladmi 1 Kč denne na jedno dieťa. Celkovo bola na túto akciu vyhradená čiastka 5 miliónov Kč.⁶⁰

Ďalším prípadom bolo zavedenie mimoriadnych podpôr. Avšak v tomto prípade šlo len o výnimočnú výpomoc pre krízové oblasti. Touto oblasťou bolo v roku 1928 Trutnovsko a Vrchlabsko, kde pretrvávala vysoká nezamestnanosť v obore spracovania ľanu.⁶¹ Tieto mimoriadne podpory prelamovali zásadu gentského systému, pretože sa netýkali len osôb poistených v rámci gentského systému, ktoré z dôvodu dlhodobej nezamestnanosti stratili nárok na podporu, ale všetkých nezamestnaných.

2.6 Reforma gentského systému a podporná štátna starostlivosť v období hospodárskej krízy

Nástup Veľkej hospodárskej krízy v 30. rokoch otriasol celým svetom a Československo nebolo výnimkou. Gentský systém bol reformovaný už v jej počiatkoch, a to v roku 1930. V tomto období bola totižto pôvodná právna úprava nedostačujúca, pretože nezahŕňala všetkých nezamestnaných, ale len členov odborových organizácií. Z tohto dôvodu štát prikrešil k reorganizácii štruktúry gentského systému a vytvoril ďalšie dva piliere starostlivosti o nezamestnaných. Boli nimi tzv. štátna stravovacia akcia, na základe ktorej boli medzi nezamestnanými rozdeľované potravinové poukazy, a produktívna starostlivosť, v rámci ktorej štát poskytoval príspevky na mzdy pri budovaní verejnej prospešných stavieb.

---

⁶⁰ RÁKOSNÍK, Jakub. *Odvrácená tvár meziválečné prosperity : Nezamestnanosť v Československu v letech 1918 - 1938*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2008. 434 s. ISBN 978-80-246-1429-8.

⁶¹ RÁKOSNÍK, Jakub. *Odvrácená tvár meziválečné prosperity : Nezamestnanosť v Československu v letech 1918 - 1938*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2008. 434 s. ISBN 978-80-246-1429-8.

Gentský systém bol novelizovaný 5. júna 1930 zákonom č. 74/1930 Zb. z. a n., ktorým sa menili niektoré ustanovenia pôvodného zákona č. 267/1921 Zb. z. a n., o štátnom príspevku k podpore nezamestnaných.

Jednu z hlavných zmien bolo predĺženie podpornej lehoty a to až na 6 mesiacov⁶² oproti pôvodným 4 mesiacom v jednom roku, resp. trom mesiacom nepretržitej nezamestnanosti. Táto zmena konečne vyhovela dlhoročným požiadavkám na predĺženie tejto lehoty.

Dalšou význačnou zmenou bola výška štátneho príspevku. Tá sa rovnala trojnásobku podpory v nezamestnanosti, ktorú podporovanému vyplácala odborová organizácia zo svojich peňazí. U ženatých členov a vydatých členiek po preukázaní aspoň jednoročného členstva v odborovej organizácii⁶³ a u slobodných členov alebo členiek po preukázaní aspoň päťročného členstva v odborovej organizácii činil štátny príspevok až štvornásobok organizačnej podpory. Vo vybraných prípadoch mohol minister sociálnej starostlivosti prisúdiť štvornásobný príspevok aj slobodným členom a členkám, ktorí sa starali o deti alebo o rodičov starších ako 65 rokov. V prípade starostlivosti o deti nesmeli poberať pravidelné alimenty. Reálne sa mohla vyskytnúť aj možnosť, že by zvýšený štátny príspevok náležal obom manželom. V takýchto prípadoch mohol príspevok vo zvýšenej miere dostávať len jeden z manželov a to ten, u ktorého by bol štátny príspevok vyšší.

V prípade, že v rodine bol nezamestnaný len jeden manžel a druhý bol zárobkovo činný alebo poberal dávky nemocenského poistenia, posudzoval sa manžel, čo do nároku na vyššiu výmeru štátneho príspevku, rovnako ako slobodní členovia odborovej organizácie. Ako slobodní členovia sa tiež posudzovali osoby ovdovelé, rozlúčené alebo rozvedené, ale to len v tom prípade, že sa nemuseli starať o deti z predchádzajúceho manželstva alebo o predchádzajúceho manžela/manželku.

Výšky podpory od odborovej organizácie nemohla klesnúť pod hranicu 0,75 Kč denne. Štátny príspevok zas nesmel prevyšovať hranicu 18 Kč na deň. Súčet podpory a štátneho príspevku nesmel dohromady prevyšovať dve tretiny poslednej mzdy nezamestnaného. Ak by táto eventualita nastala, znížil by sa štátny príspevok tak, aby výsledná suma splňovala dvojtretinovú hranicu.

---

⁶² Poprípade predĺženie podpornej lehoty na 26 týždňov, a to podľa toho či odborová organizácia vyplácala podporu v nezamestnanosti v týždenných alebo mesačných obdobiach.

⁶³ Podmienkou bol život manželov v spoločnej domácnosti alebo skutočné prispievanie z vlastných príjmov na výživu manžela.

Novela umožňovala, aby v prípade prechodného alebo horšie plateného zamestnania, ktoré netrvalo dlhšie ako tri mesiace, boli pri posudzovaní výšky mzdy použité údaje z predchádzajúceho lepšie plateného zamestnania. Toto ustanovenie obsahovala novela z toho dôvodu, že v čase hospodárskej krízy ľudia prijímali v dôsledku núdze rôzne dočasné, hoc aj horšie platené zamestnania.

Novela tiež znižovala lehotu potrebnú na to, aby nezamestnaný mal nárok na štátny príspevok z pôvodných osem dní, ktoré požadoval zákon č.267/1921 Zb. z. a n., o štátnom príspevku k podpore v nezamestnanosti, na sedem dní.

Osoby, ktoré nárok na podporu podľa stanov odborovej organizácie ešte nenadobudli alebo osoby, ktoré nárok na podporu a štátny príspevok už vyčerpali, mali v prípade mimoriadnej nezamestnanosti nárok na mimoriadnu podporu a štátny príspevok po dobu 13 týždňov v roku. Výška mimoriadnej podpory od odborovej organizácie nesmela byť nižšia než 0,25 Kč na deň a výška štátneho príspevku nesmela klesnúť pod 1,25 Kč na deň a v prípadoch ženatých členov a vydatých členiek popisovaných vyššie, nesmela klesnúť pod 2,25 Kč na deň. Ak bola podpora od organizácie vyššia ako 0,25 Kč, zvyšoval sa aj tento štátny príspevok (1,75 Kč, resp. 2,25 Kč) o trojnásobok, prípadne štvornásobok organizačnej podpory. Podmienkou však bola povinnosť hlásiť sa o prácu v príslušnej sprostredkovateľni práce a potvrdenie o tom, že mu príslušná sprostredkovateľňa nie je schopná obstaráť primerané zamestnanie.

Ustanovenie o mimoriadnych podporách malo veľký význam aj pre príslušníkov Československa žijúcich najmä v Nemecku a v Rakúsku z toho dôvodu, že vytvorilo podklad pre medzištátne zmluvy, ktoré im umožnili zúčastňovať sa podobných výhod poskytovaných cudzím zákonodarstvom nezamestnaným v prípade mimoriadnej nezamestnanosti. Išlo o nemecký a rakúsky zákon, ktoré boli spomenuté v predchádzajúcej podkapitole pri vládnej snahe o novelizáciu gentského systému z roku 1927.

Nezamestnanosť uznával vyhláškou za mimoriadnu minister sociálnej starostlivosti po dohode s ministrom financií, ministrom priemyslu, obchodu a živností a ministrom poľnohospodárstva, a to buď všeobecne, v niektorom odvetví zárobkovej činnosti alebo v niektorom územnom obvode.

2.6.1 Štátna stravovacia akcia

Hospodárska kríza zasiahla široký okruh ľudí zahrňujúci robotníkov, živnostníkov, ale aj úradníkov. Samozrejme nie všetci boli a niektorí ani nemohli byť členmi odborových organizácií a preto sa ich gentský systém netýkal. Štát bol preto nútený pristúpiť k opatreniam, ktoré by zaistili určitú podporu aj nezamestnaným neorganizovaným v odboroch. Týmto opatrením bola takzvaná štátna stravovacia akcia.

Nebola upravená zákonom, ale jej základný rámec bol určený len výnosom Ministerstva sociálnej starostlivosti z dňa 21. júla 1930 č. 825/III/E. Išlo o poukážky na potraviny financované štátom a spravidla aj obcami, takzvané „žebračky“. Bola zahájená 28. júla 1930. Zo začiatku sa mala týkať len najpostihnutejších oblastí, za ktoré sa v tej dobe považovalo 63 okresov. V decembri toho istého roku bolo do akcie zahrnutých 133 okresov a do roku 1933 sa rozšírila tak, že ju môžeme považovať za skutočne celoštátnu.⁶⁴

Podľa výnosu ministerstva mohli byť do akcie zapojené len tie osoby, ktoré boli dlhodobo nezamestnané, takže akcia sa netýkala všetkých osôb, ktoré sa ocitli v núdzi, ale len nezamestnaných a aj to pod podmienkou, že boli pred tým v zamestnaneckom pomere.

Štátna stravovacia akcia prebiehala formou štátneho zasielania peňažných prostriedkov okresným úradom. Tie im boli zasielané spolu s poukážkami na potraviny, ktoré boli následne prerozdeľované medzi nezamestnaných. Poukážky na potravín boli zložené z dvoch častí. Jedna bola určená na prídel potravín financovaných zo štátneho rozpočtu (10 Kč), zatiaľ čo druhá bola určená pre možnú podporu z finančných prostriedkov okresov, resp. miest a obcí. Finančná účasť okresov na štátnej stravovacej akcii nebola povinná, ale keďže peňažné sumy zasielané štátom boli relatívne nízke, stávala pravidlom. Akcia sa vzťahovala len na základné potraviny: múku, chlieb, tuky, zemiaky a cukor, neskôr tiež mlieko.⁶⁵

V súvislosti so stravovacou akciou sa postupom času hromadili kritici tohto systému. Vytýkali mu najmä to, že nezamestnaní dostávajú potraviny v podstate „zadarmo“ a požadovali, aby bola výmenou za potravinové poukážky zavedená

⁶⁴ RÁKOSNÍK, Jakub. *Odvrácená tvár meziválečné prosperity : Nezaměstnanost v Československu v letech 1918 - 1938*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2008. 434 s. ISBN 978-80-246-1429-8.

⁶⁵ RÁKOSNÍK, Jakub. *Odvrácená tvár meziválečné prosperity : Nezaměstnanost v Československu v letech 1918 - 1938*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2008. 434 s. ISBN 978-80-246-1429-8.

pracovná povinnosť, k čomu neskôr aj došlo. Spočiatku len v určitých oblastiach a nakoniec v roku 1933 bola táto povinnosť zavedená celoštátne. Za poukážku na 10 Kč musel nezamestnaný povinne 4 hodiny vykonávať práce, ktoré mu prideliť obecny alebo okresny úrad.⁶⁶

Neskôr bol vydaný aj nový výnos Ministerstva sociálnej starostlivosti č. j. 28 200/III/E, ktorý sa potom stal základným rámcom úpravy štátnej stravovacej akcie až do roku 1938. V ňom sa prvý krát v československom právnom poriadku objavila pozitívna definícia nezamestnaného. Tento výnos Ministerstva sociálnej starostlivosti vylučoval zo stravovacej akcie osoby, ktoré boli zaopatrené iným spôsobom⁶⁷ a stanovoval podmienku, aby nezamestnané osoby, ktorým boli prideľované potravinové poukážky, boli po januári 1929 zamestnané po dobu aspoň troch mesiacov.⁶⁸

2.6.2 Produktívna starostlivosť

Novela gentského systému č. 74/1930 Zb. z. a n. opätovne zaviedla núdzové práce známe už v období pred rokom 1925. Išlo vlastne o štátnu podporu núdzových prác z prostriedkov určených na čelenie nezamestnanosti, ku ktorej bol zmocnený minister sociálnej starostlivosti. Na mzdy mohol štát verejnému stavebníkovi prispievať čiastkou do výšky 10 Kč. Za verejného stavebníka bol pokladaný štát, zem, okres, obec alebo verejnoprávna právnická osoba pokiaľ podnikala núdzové práce vo verejnom záujme. Pri tejto práci boli zamestnávané predovšetkým osoby poberajúce podporu a štátny príspevok k podpore v nezamestnanosti. Tieto núdzové práce boli zamýšľané ako preventívne opatrenie, ktoré malo tmiť začínajúcu krízu na trhu práce a v dobe kritickej nezamestnanosti mali byť prostriedkom ako tento kritický stav zmierniť.⁶⁹

Novela zaviedla len tieto hrubé obrysy úpravy produktívnej starostlivosti a podrobnosti nechala na úpravu vládny nariadením. Išlo o vládne nariadenie

⁶⁶ RÁKOSNÍK, Jakub. *Odvrácená tvář meziválečné prosperity : Nezaměstnanost v Československu v letech 1918 - 1938*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2008. 434 s. ISBN 978-80-246-1429-8.

⁶⁷ Zo stravovacie akcie tak boli vylúčené osoby, ktoré poberali akúkoľvek podporu v rámci gentského systému, osoby s dostatočnými príjmami, sezónni robotníci, osoby nepodliehajúce nemocenskému poisteniu, osoby zaopatrené v rámci systému starostlivosti o chudobných, nezamestnaní z vlastnej viny vrátane osôb, ktoré odmietli ponúknutú prácu od sprostredkovateľa.

⁶⁸ RÁKOSNÍK, Jakub. *Odvrácená tvář meziválečné prosperity : Nezaměstnanost v Československu v letech 1918 - 1938*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2008. 434 s. ISBN 978-80-246-1429-8.

⁶⁹ *Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona jímž se mění a doplňují některá ustanovení zákona ze dne 19. července 1921, č. 267 Sb. z. a n., o státním příspěvku k podpoře nezaměstnaných*. Tisk č. 308, Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna : Dokumenty českého a slovenského parlamentu [online]. 25. 8. 2003, 3. 11. 2009 [cit. 2009-12-05]. Dostupný z WWW: <http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t0308_00.htm>.

č.79/1930 Zb. z. a n. z dňa 20. júla 1930. Toto nariadenie stanovilo, že prednostne má byť práca zabezpečovaná členom odborových organizácií, ktorí poberajú podporu so štátnym príspevkom. Toto ustanovenie nezamestnaných veľmi poburovalo, pretože považovali za nelogické, aby boli na núdzové práce prednostne prideľovaní tí, ktorí ako jediní majú zaistený určitý príjem.⁷⁰

---

⁷⁰ RÁKOSNÍK, Jakub. *Odvrácená tvář meziválečné prosperity : Nezaměstnanost v Československu v letech 1918 - 1938*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2008. 434 s. ISBN 978-80-246-1429-8.

3. Právna úprava pracovnej doby

Vývoj ochranného pracovného zákonodarstva sa začal až koncom 18. storočia pod vplyvom osvietenských myšlienok Veľkej francúzskej revolúcie. V priebehu 19. storočia boli novelami Všeobecného občianskeho zákonníka zavádzané rôzne ustanovenia ukládajúce zamestnávateľom povinnosti týkajúce sa práce a pracovných podmienok a majúce za úlohu chrániť zamestnancov. Plne sa vyvinulo pracovné zákonodarstvo až počas prvej republiky a jedným z najdôležitejších zákonov v tejto sfére bol zákon upravujúci pracovnú dobu. So vznikom pracovnoprávneho zákonodarstva bola ustanovená aj živnostenská inšpekcia určená na kontrolu dodržovania predpisov.⁷¹

Zákon č. 91/1918 Zb. z. a n., o osemhodinovej pracovnej dobe bol prijatý dňa 19. decembra 1918. Reagoval na mnohoročné požiadavky pracujúcich, ktoré boli ešte v časoch monarchie sprevádzané stávkami a demonštráciami. Robotníci si síce osemhodinovú pracovnú dobu v mnohých závodoch presadili ešte pred jej uzákonením⁷², ale až prijatím tohto zákona si Československá republika vyslúžila medzinárodnú pozornosť, a to preto, že sa stala prvým štátom, v ktorom bola osemhodinová pracovná doba uzákonená.

Z ekonomického hľadiska bolo uzákonenie osemhodinovej pracovnej doby výhodné najviac pre veľké závody, ktoré zavádzali viaczmenné prevádzky.⁷³

Tento zákon upravoval nielen dĺžku pracovnej doby, ale aj denné a týždenné pracovné prestávky a tiež prácu nadčas a nočnú prácu.

Podľa tohto zákona nesmela dĺžka pracovnej doby zamestnancov presahovať osem hodín v jednom dni a týždenne zas nesmela presahovať dobu 48 hodín. Táto povinnosť sa vzťahovala na všetky podniky podliehajúce živnostenskému poriadku alebo prevádzkované živnostenským spôsobom. Okrem toho bola pracovná doba skrátená aj zamestnancom štátnych podnikov, či podnikov prevádzkovaných rôznymi verejnými alebo súkromnými spoločnosťami bez ohľadu na to či išlo o spoločnosti

---

⁷¹ TOMEŠ, Igor. Geneze současné sociální správy v Evropě. In TOMEŠ, Igor, et al. *Sociální správa : Úvod do teorie a praxe*. 2. rozšířené a přepracované vyd. Praha : Portál, 2009. s. 44-52. ISBN 978-80-7367-483-0.

⁷² DEYL, Zdeněk. *Sociální vývoj Československa 1918 - 1938*. 1. vyd. Praha : Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1985. 224 s.

⁷³ DEYL, Zdeněk. *Sociální vývoj Československa 1918 - 1938*. 1. vyd. Praha : Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1985. 224 s.

zárobkové alebo dobročinné. A zákon nezabudol ani na banícke podniky (bane, koksovne, pražiarne alebo vysoké pece).

V prípade baníckej práce pri veľmi náročných podmienkach, napr. pri trvale vysokých teplotách, pri nedostatočnom vetraní alebo pri stálej prítomnosti vody mal banský úrad právo skrátiť pracovnú dobu tak, aby neprekračovala 7 hodín. Do tejto pracovnej doby sa dokonca započítaval aj vjazd do bane a výjazd z bane, ktorý bol považovaný za pomocnú prácu a pracovnú zmenu nesmel predlžovať o viac ako pol hodiny.

Osemhodinovú pracovnú dobu bola zavedená aj pre zamestnancov zamestnaných v poľnohospodárskych a lesníckych podnikoch, ktorí pracovali mimo hospodárovej domácnosti a poberali plat denný, týždenný alebo mesačný. V prípade potreby mohla byť pracovná doba prispôbená špecifikám daného zamestnania, ale k inej úprave pracovnej doby bolo potrebné povolenie od ministra sociálnej starostlivosti a táto pracovná doba nesmela presiahnuť 192 hodín mesačne. Zákon rátajúc s možnosťou, že by sa ho zamestnávateľia pokúsili obísť zakazoval vydávanie práce zamestnancom domov, pretože tým by sa ich práca neprimerane predlžovala. Výnimkou z tohto pravidla však bola práca nadčas.

Pracovné prestávky a rozdelenie pracovnej doby boli ponechané na dohode medzi zamestnávateľmi a zamestnancami. Avšak v tomto smere bolo vytvorené určité zákonné minimum, ktoré muselo byť dodržané. Vždy najneskôr po piatich hodinách mala byť poskytnutá zamestnancom minimálne štvrt' hodinová prestávka.⁷⁴ Raz týždenne musel mať zamestnanec nerušenú prestávku minimálne 32 hodín, ktorá mala vychádzať na nedeľu. Pre ženy platilo, že táto prestávka pre nich mala začať už v sobotu a to nie neskôr ako o druhej poobede. Pre podniky, ktorých prevádzka trvala nepretržite, či už z technických dôvodov alebo preto, že si vyžadovala nutnú obsluhu, či dozor, platila výnimka. V týchto prípadoch musel 32 hodinový oddych pripadnúť na nedeľu aspoň každý tretí týždeň. Tieto výnimky však museli byť povolené ministrom sociálnej starostlivosti.

Prácu nadčas zákon umožňoval len vo výnimočných prípadoch a musela byť zvlášť platená. Okrem toho bolo potrebné povolenie od príslušného úradu.⁷⁵ Pracovná

⁷⁴ Pre mladistvých do 18 rokov platilo, že nesmú pracovať nepretržite viac ako 4 hodiny.

⁷⁵ Povolenie udeľoval podnikom podliehajúcim živnostenskej inšpekcii živnostenský inšpektor, banským podnikom banský revírny úrad, pre železničné práce ministerstvo železníc, pre podniky poľnohospodárske a lesné to bolo obecné predstavenstvo a pre ostatné podniky, závody a ústavy udeľovala povolenie politická správa I. stolice. Za rovnakých podmienok mohlo prácu nadčas max. 2

doba v týchto prípadoch mohla byť predĺžená najviac o dve hodiny denne a maximálne po dobu štyroch týždňov. Dohromady práca nadčas nesmela presiahnuť 20 týždňov alebo 240 hodín za rok. Za výnimočné prípady sa považovalo napríklad, keď bola pravidelná prevádzka prerušená živelnými udalosťami, nehodami alebo bola prerušená vo verejnom záujme a nastala zvýšená potreba práce.

. Úradné povolenie si nevyžadovali jedine práce nutné, a to najmä opravné, keď hrozilo nebezpečenstvo životu, zdraviu alebo verejnému záujmu. Avšak aj to len vtedy, že tieto práce nebolo možné vykonať v normálnej pracovnej dobe a boli len prechodné a z technických dôvodov nevyhnutné. Ak trvali dlhšie ako tri dni, tak bolo potrebné ich oznámiť príslušným úradom. Zvláštne povolenie tiež nevyžadovali takzvané práce pomocné, ktoré nutne predchádzali výrobe alebo nasledovali po nej, ako napríklad vytápanie kotlov, čistenie závodných miestností kŕmenie dobytku a pod. Za tieto práce sa považovalo aj predávanie služby nutné u tých pracovných skupín, u ktorých to v záujme ich súvislosti vyžadoval nepretržitý postup výroby alebo služby. Predĺženie bez zvláštneho povolenia bolo možné aj u skupín zamestnancov pracujúcich v podnikoch určených verejným potrebám, napr. keď zamestnanec bol na služobnom mieste v pohotovosti, ale jeho skutočná práca nevyžadovala viac ako 6 hodín denne. Takáto úprava pracovnej doby však musela byť dojednaná v kolektívnej zmluve medzi zamestnávateľom a zamestnancami a schválená ministrom sociálnej starostlivosti.

Nočná práca, t.j. práca od desiatej hodiny večer do piatej hodiny ráno, bola povolená len v podnikoch s nepretržitou prevádzkou, v ktorých sa z technických dôvodov nesmela zastaviť výroba, a to len mužom nad 16 rokov. Ženy nesmeli byť na nočnú prácu pridelené vôbec.⁷⁶

V ostatných podnikoch bola nočná práca povolená len v prípadoch, kedy to vyžadoval verejný záujem alebo pravidelná potreba obecnstva. Na úpravu týchto záležitostí bol minister sociálnej starostlivosti v zhode so zúčastnenými ministrami poverený vydať zvláštne predpisy.

---

hodiny denne a to po dobu 16 týždňov povoliť pre banícke podniky banícke hajtmanstvo, pre železničné práce ministerstvo železníc, pre poľnohospodárske a lesnícke podniky politická správa I. stolice a pre všetky ostatné podniky, závody a ústavy politická správa II. stolice.

⁷⁶ Výnimkou boli ženy nad 18 rokov, ktoré mohli byť na nočnú prácu pridelené v závodoch a podnikoch spracujúcich suroviny alebo látky rýchlo sa kaziace, ktoré označil minister sociálnej starostlivosti po dohode so zúčastnenými ministrami, avšak aj to len výnimočne a prechodne na kratšiu dobu.

Prechodná nočná práca z dôvodu nutnej opravy zariadenia alebo poruchy nevyžadovala zvláštne povolenie v prípade, že táto porucha by ohrozovala pravidelný chod závodu na dlhšiu dobu.

Zákon upravoval aj prácu mladistvých. Nebolo možné ich zamestnávať ak mali pod 14 rokov alebo ak nemali ukončenú povinnú školskú dochádzku. Mladistvým osobám mužského pohlavia nad 16 rokov a ženského pohlavia nad 18 rokov boli povolené len práce ľahké, ktoré neboli na prekážku ich telesnému vývoju a nemohli spôsobiť ujmu ich zdraviu. Pri podzemných prácach mohli byť zamestnaní len mladiství mužského pohlavia.

Osobám zamestnaným a bývajúcim v domácnosti zamestnávateľa, najímaným na dlhšiu dobu ako jeden mesiac alebo osobám určeným k službám, náležal 12 hodinový odpočinok v priebehu 24 hodín. Z toho muselo aspoň 8 hodín pripadnúť na nepretržitý nočný odpočinok a aspoň pol hodina na poludňajší odpočinok.

Nočný klud nesmel byť rušený. Výnimky boli povolené len v ojedinelých, nepravidelne sa vyskytujúcich nutných prípadoch a ťažká práca sa nesmela vykonávať vôbec medzi deviatou hodinou večer a piatou hodinou ráno. Tieto pravidlá platili rovnako aj pre osoby najímané na nepatrne namáhavé služobné úkony konané nepravidelne, akými boli napríklad dozor a stráženie domov a podnikov a stráženie zvierat.

Rozdelenie pracovnej doby zákon neupravoval a bolo ponechané na dohode strán. Ale aj v tomto prípade boli stanovené určité základné pravidlá. Zamestnanci mali nárok aspoň raz týždenne na nerušený klud 18 hodín, ktoré mali spravidla pripadnúť na nedeľu. Počas tohto kludu mohli byť vykonávané iba neodkladné práce v domácnosti alebo hospodárstve, ale aj tak museli mať zamestnanci zaistené voľné aspoň nedeľné popoludnie. Ak zamestnávateľ nevyhnutne potreboval, aby zamestnanec pracoval aj v nedeľu, bol povinný mu za to poskytnúť náhradné voľno vo všedný deň.

4. Sociálna starostlivosť

Pojatie pojmu sociálna starostlivosť bolo na našom území po prvej svetovej vojne chápané vcelku široko. Tento pojem bol používaný na označenie množiny produktov sociálnej politiky. Okrem nižšie uvedených, ktorými sa zaoberám bližšie, to boli aj starostlivosť o nezamestnaných alebo o bývanie.⁷⁷

V období prvej republiky spadala sociálna starostlivosť do kompetencie Ministerstva sociálnej starostlivosti. Zahŕňala v sebe starostlivosť o tie skupiny obyvateľov, ktoré neboli schopné zabezpečiť si svoje potreby vlastnou zárobkovou činnosťou. Išlo teda väčšinou najmä o deti, mládež a starých ľudí. V rámci sociálnej starostlivosti boli zaopatrovaní tiež vojnoví poškodení, ktorých po skončení prvej svetovej vojny bolo veľké množstvo. Taktiež tam patrila starostlivosť o chudobných, ktorá v sebe zahŕňala zaobstarávanie najmä základných životných potrieb ako bolo šatstvo, prístrešie, či najnutnejšia výživa. Poslednou veľkou skupinou, ktorá bola zabezpečovaná sociálnou starostlivosťou bola mládež, ktorej bola okrem vyššie uvedených základných životných potrieb v rámci starostlivosti o chudobných zabezpečovaná aj výchova.

4.1 Starostlivosť o vojnových poškodených

Pojem vojnový poškodenec zahŕňal osoby s trvale alebo dočasne zníženou pracovnou schopnosťou, a to z dôvodu poranenia alebo nemoci spôsobenej vo vojenskej službe, pri vojenských úkonoch alebo v zajatí. Okrem toho boli za vojnových poškodených považované aj osoby, na ktorých výživu boli títo vojnoví invalidi povinní prispievať a tiež pozostalí, ktorí boli pred ich smrťou na nich odkázaní. Teda išlo o vdovy, siroty, ale aj ich predkov. Tento pojem bol zavedený zákonom č. 199/1919 Zb. z. a n., o organizácii starostlivosti o vojnových poškodených, z dňa 8. apríla 1919.

---

⁷⁷ TOMEŠ, Igor. Geneze současné sociální správy v Evropě. In TOMEŠ, Igor, et al. *Sociální správa : Úvod do teorie a praxe*. 2. rozšírené a přepracované vyd. Praha : Portál, 2009. s. 44-52. ISBN 978-80-7367-483-0.

Hlavnou myšlienkou tohto zákona bolo nielen poskytnúť vojnovým poškodencom určitú rentu, teda finančný obnos na zabezpečenie základných životných potrieb, ale poskytnúť im starostlivosť aj iného druhu, ktorá by zahŕňala zdravotné pomôcky nevyhnutné pre ich ďalší život a tiež pomoc pri pracovnom uplatnení.

Po prvej svetovej vojne bol nárast vojnových poškodencom ohromný, ale ich presný počet nebol známy, preto bolo nevyhnutné najprv zistiť ich počet a potom určiť nakoľko bola znížená ich pracovná schopnosť.

K zisteniu počtu bol vydaný výnos ministra sociálnej starostlivosti o súpise invalidov dňa 28. januára 1919 č. j. 521/II/3/1919.⁷⁸ Mieru zníženia ich pracovnej schopnosti mali preskúmať novozaložené sociálne – lekárske komisie. V týchto komisiách zasadali okrem zástupcov úradov a lekára aj zástupcovia zamestnávateľov a robotníkov a tiež zástupcovia organizácií invalidov a vojnovnej starostlivosti. Týmto zložením malo byť zaistené to, že vojnoví invalidi nebudú posudzovaní podľa telesných schopností v zmysle vojenských požiadaviek, ale bude posudzovaná ich skutočná schopnosť pracovnej činnosti.⁷⁹ Tieto prehliadky boli zavedené nariadením vlády z dňa 23. apríla 1919, č. 224/1919 Zb. z. a n., o dodatočných prehliadkach vojnových invalidov.⁸⁰

Ministerstvo sociálnej starostlivosti bolo týmto zákonom poverené nielen vymeriavaním a vyplácaním dôchodkov, ktoré boli stanovené zákonom č. 142/1920 Zb. z. a n., o požitkoch vojnových poškodencom, ktorý bol neskôr novelizovaný zákonom č. 39/1922 Zb. z. a n., ale aj starostlivosťou o výcvik a školenie invalidov, zaobstarávaním dodatočných protéz, poskytovaním pomoci k tomu, aby sa invalidi mohli samostatne živiť a tiež aj dozorom nad činnosťou iných osôb a orgánov, vykonávanou v prospech vojnových poškodencom. Ministerstvo okrem toho v súlade so zákonom zriadilo zemské a okresné úrady určené na starostlivosť pre vojnových poškodencom, a to v Prahe pre Čechy a v Brne pre Moravu a Sliezske.

Štát poskytoval rovnakú starostlivosť aj vojnovým poškodencom z iných štátov žijúcim na území Československa na základe zásady recipacity, t.j. v prípadoch kedy

---

⁷⁸ MUSIL, Libor. *Chudoba a československý štát medzi dvoma svetovými vojkami*. SPFFBU, Brno : Filosofická fakulta MU Brno, 1995, G36, G36s. 23-44. ISSN 80-0231-512-2. 1995.

⁷⁹ Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna : Dokumenty českého a slovenského parlamentu. *Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o péči o válečné poškozené*. [online]. 25. 8. 2003 , 3. 11. 2009 [cit. 2009-12-14]. Dostupný z WWW: <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0635_00.htm>.

⁸⁰ MUSIL, Libor. *Chudoba a československý štát medzi dvoma svetovými vojkami*. SPFFBU, Brno : Filosofická fakulta MU Brno, 1995, G36, G36s. 23-44. ISSN 80-0231-512-2. 1995.

bola rovnaká starostlivosť poskytovaná v danom štáte pre československých štátnych občanov.

Ako som už vyššie uviedla, starostlivosť pozostávala nielen z dôchodku, ale aj z možnosti zaradenia vojnových invalidov do pracovného života. Predovšetkým im bolo poskytnuté liečenie a potrebné protézy. Ak to bolo nevyhnutné boli umiestňovaní do tzv. útulkov pre vojnových invalidov.

Čo sa týka protéz, mal podľa výnosu ministerstva sociálnej starostlivosti č. 5247/B zo 4. augusta 1920 každý vojnový invalid nárok na 2 protézy na náklady vojenskej správy a podobne na jeden kus protézy očnej, čeľuste, chrupu, ortopedický alebo oporný prístroj, brušný pás alebo inú pomôcku. Oprava druhej protézy alebo prídelenie ďalších protéz bola na účet civilnej správy len u nezámožných invalidov, ktorých ročný príjem nepresahoval 20 000 Kč.⁸¹ Potom im príslušné úrady zabezpečovali zamestnanie, aby sa mohli zaradiť do normálneho života. K tomuto účelu slúžili zvláštne kurzy a cvičné dielne, v ktorých boli zamestnávaní.

Okrem toho boli podporovaní aj v samostatných činnostiach, napr. pri zriaďovaní živností mali prednostné právo pri prideľovaní a obsadzovaní trafík. Samostatná činnosť bola tiež podporovaná poskytovaním pôžičiek, udeľovaním licencií, či zakúpením alebo zariadením malého hospodárstva alebo obchodu.⁸²

Tento zákon môžeme pokladať za vskutku pokrokový, pretože podobné ciele, teda zaradenie handicapovaných do pracovného života a do spoločnosti, si stanovuje právna úprava týkajúca sa handicapovaných aj v súčasnosti. Avšak v tomto prípade sa ukázalo, že tieto ciele republika ešte nie je schopná dosiahnuť.

V priebehu prvej polovice 20. rokov totižto úplne zaniklo profesijné školenie vojnových invalidov a podobne to bolo aj s činnosťou smerujúcou k zabezpečovaniu samostatných živností vojnových invalidov. Bezprostredná starosť o zaistenie existencie vojnových invalidov postupne ustupovala vymeriavaniu a vyplácaniu periodických požitkov poškodencom.⁸³

---

⁸¹ MUSIL, Libor. *Chudoba a československý stát mezi dvěma světovými válkami*. SPFFBU, Brno : Filosofická fakulta MU Brno, 1995, G36, G36s. 23-44. ISSN 80-0231-512-2. 1995.

⁸² MUSIL, Libor. *Chudoba a československý stát mezi dvěma světovými válkami*. SPFFBU, Brno : Filosofická fakulta MU Brno, 1995, G36, G36s. 23-44. ISSN 80-0231-512-2. 1995.

⁸³ MUSIL, Libor. *Chudoba a československý stát mezi dvěma světovými válkami*. SPFFBU, Brno : Filosofická fakulta MU Brno, 1995, G36, G36s. 23-44. ISSN 80-0231-512-2. 1995.

4.2 Verejná starostlivosť o chudobných

Starostlivosť o chudobných v období prvej republiky bezprostredne súvisí s tzv. domovskou príslušnosťou, pretože túto starostlivosť zabezpečoval nie štát, ale bola v kompetencii obcí. Úprava domovského práva pochádzala ešte z čias monarchie.

Posledným platným zákonom z tohto obdobia bol ríšsky zákon č. 222/1896 r. z., z 5. decembra 1896. Išlo o novelu ríšskeho zákona č. 105/1863 r. z., z roku 1863, ktorá ostala v platnosti aj po vzniku Československa.

Osoby sa podľa domovského práva delili na dve skupiny. Na obecných príslušníkov, ktorí z obce nemohli byť vyhostení a na tzv. cezpoľných, ktorí síce v obci žili, ale nemohli sa zúčastňovať na jej politickom živote, t. j. nemali volebné právo do obecných orgánov. Okrem toho tu bola ešte tretia skupina, a to skupina bezdomovcov. Bezdomovci boli osoby, u ktorých domovské právo nebolo dokázateľné. Tieto osoby boli teda prikázané obci, v ktorej sa zdržiavali a tu s nimi muselo byť zaobchádzané ako s osobami s domovskou príslušnosťou a to dovtedy, kým nebola ich príslušnosť zistená alebo pokým nenadobudli príslušnosť inde.⁸⁴

Domovské právo sa nadobúdalo narodením, svadbou, získaním verejného úradu alebo prijatím do obecného zväzku. Okrem toho nárok na udelenie domovskej príslušnosti získala aj osoba po desaťročnom dobrovoľnom a nepretržitom pobyte v obci. Podmienkou však bolo, že osoba v tejto dobe nepripadla na obťaž verejnej starostlivosti o chudobných. O získaní domovského práva rozhodovala výlučne obec a to v rámci svojej samostatnej pôsobnosti.⁸⁵

Domovská príslušnosť k určitej obci zakladala osobe určité práva a povinnosti. Okrem práva na nerušený pobyt to bolo aj právo na starostlivosť v prípade, že sa príslušník obce ocitne v existenčnej núdzi. Tomuto právu zároveň odpovedala povinnosť obce túto starostlivosť svojim príslušníkom poskytnúť.

Táto starostlivosť pozostávala z povinnosti poskytnúť osobe, ktorá sa v núdzi ocitla nutnú výživu, nemocenské zaopatrenie a tiež iné nutné potreby, ako napríklad byt, ošatenie, školské potreby pre deti, lekársku pomoc, pohreb. U detí mala obec povinnosť

⁸⁴ BERROVÁ, Petra. Sčítání lidu: Domovská příslušnost a další údaje zjišťované při censech v minulosti. *Veřejná správa* [online]. 2009, č. 16 [cit. 2009-12-14]. Příloha. Dostupný z WWW: <<http://www.mvcr.cz/clanek/scitani-lidu-domovska-prislusnost-a-dalsi-udaje-zjistovane-pri-censech-v-minulosti.aspx>>.

⁸⁵ BERROVÁ, Petra. Sčítání lidu: Domovská příslušnost a další údaje zjišťované při censech v minulosti. *Veřejná správa* [online]. 2009, č. 16 [cit. 2009-12-14]. Příloha. Dostupný z WWW: <<http://www.mvcr.cz/clanek/scitani-lidu-domovska-prislusnost-a-dalsi-udaje-zjistovane-pri-censech-v-minulosti.aspx>>.

poskytnúť okrem už spomenutého aj povinnú výchovu.⁸⁶

Obec mala ďalej povinnosť postarať sa nielen o svojich príslušníkov, ale v nevyhnutných prípadoch, akými bola napríklad náhla choroba, sa musela postarať aj o chudobných, ktorí sa síce v obci zdržiavali, ale nemali v nej domovské právo. Ak išlo o takzvaných bezdomovcov, teda osoby, u ktorých nebolo možné zistiť ich domovskú príslušnosť, tak mala obec v prípade, že bol tento chudobný prikázaný danej obci ako bezdomovec, povinnosť poskytnúť mu starostlivosť. Ak by sa dodatočne domovská obec zistila, mala obec pobytu právo od nej späťne žiadať úhradu všetkých výdavkov, ktoré mala s daným bezdomovcom.⁸⁷

4.3 Sociálna starostlivosť o mládež

Sociálna starostlivosť o mládež nebola komplexne upravená zákonom. Predovšetkým totižto bola zverená zákonom o domovskom práve, ako je uvádzané vyššie, do kompetencie obcí. Starostlivosť o chudobných, podľa zákona o domovskom práve, zahŕňala aj povinnosť obce zabezpečiť dieťaťu výchovu a vzdelanie, tak aby bolo schopné samostatného zárobku. Obce k tomuto účelu zriaďovali opatrovne, denné útulky pre deti a materské školy, učňovské domovy a besiedky, ozdravovne, poradne pre voľbu povolania, ihriská a podobné ústavy najrôznejšieho druhu. Okrem toho boli v majetku alebo v správe obce sirotince, detské domovy a útulky.⁸⁸

Takúto starostlivosť poskytovali deťom a mládeži aj rôzne dobrovoľnícke inštitúcie, ktoré štát podporoval jednak dotáciami, ale aj určitým organizačným zastrešením.

Za týmto účelom Ministerstvo sociálnej starostlivosti vydalo dňa 23. marca 1921 výnosom č. 388/A vzor stanov tzv. Okresných starostlivostí o mládež a odporučilo všetkým okresom v Čechách, aby podľa tohto vzoru zriadili vo svojom obvode spolkové ústredie okresnej starostlivosti o mládež. Mali slúžiť združeniu verejných činiteľov povinných starostlivosťou o mládež zo zákona a zariadení dobrovoľnej starostlivosti. Rovnaký účel, ale na úrovni zemí mali mať tzv. zemské komisie alebo

---

⁸⁶ MUSIL, Libor. *Chudoba a československý štát medzi dvoma svetovými vojnami*. SPFFBU, Brno : Filosofická fakulta MU Brno, 1995, G36, G36s. 23-44. ISSN 80-0231-512-2. 1995.

⁸⁷ MUSIL, Libor. *Chudoba a československý štát medzi dvoma svetovými vojnami*. SPFFBU, Brno : Filosofická fakulta MU Brno, 1995, G36, G36s. 23-44. ISSN 80-0231-512-2. 1995.

⁸⁸ MUSIL, Libor. *Chudoba a československý štát medzi dvoma svetovými vojnami*. SPFFBU, Brno : Filosofická fakulta MU Brno, 1995, G36, G36s. 23-44. ISSN 80-0231-512-2. 1995.

ústredne starostlivosti o mládež.⁸⁹

Ministerstvo sa snažilo zabezpečiť toto združovanie najmä tým, že poskytnutie štátnych subvencií inštitúciám dobrovoľnej starostlivosti podmienilo povinnosťou združiť sa v okresných ústrediach starostlivosti o mládež.⁹⁰

Do tejto starostlivosti môžeme zahrnúť aj akciu na zabezpečenie stravy a ošatenia pre deti nezamestnaných v zimných mesiacoch v rokoch 1922 – 1924 a tiež v rokoch 1930 – 1932, ktorá je podrobnejšie opísaná v kapitole o zákonnej úprave štátnych podpôr v nezamestnanosti.

---

⁸⁹ MUSIL, Libor. *Chudoba a československý stát mezi dvěma světovými válkami*. SPFFBU, Brno : Filosofická fakulta MU Brno, 1995, G36, G36s. 23-44. ISSN 80-0231-512-2. 1995.

⁹⁰ MUSIL, Libor. *Chudoba a československý stát mezi dvěma světovými válkami*. SPFFBU, Brno : Filosofická fakulta MU Brno, 1995, G36, G36s. 23-44. ISSN 80-0231-512-2. 1995.

5. Sociálne poistenie

„Sociálne poistenie je povinný finančný systém, ktorým sa občan sám alebo niekto iný občana povinne zaistuje pre prípad budúcej sociálnej udalosti.“⁹¹

V prvej republike išlo o systém založený na zásade ekvivalencie príjmov a výdavkov, ktorého úlohou bolo zabezpečenie istých, a to najmä peňažných dávok pre občanov, pre prípad nemožnosti zárobku, alebo v prípade smrti živiteľa rodiny. Sociálne poistenie v tej dobe bolo stavovsky diferencované, čo znamená, že pre rôzne sociálne triedy spoločnosti boli vytvorené v podstate samostatné systémy poistenia. Išlo o poistenie robotnícke pre prípad nemoci, invalidity a staroby, nemocenské poistenie verejných zamestnancov, banícke poistenie, penzijné poistenie súkromných zamestnancov vo vyšších službách, úrazové poistenie. K týmto sa malo pripojiť aj poistenie osôb samostatne hospodáriacich, avšak zákon upravujúci toto poistenie nikdy nenadobudol účinnosti.

5.1 Poistenie zamestnancov pre prípad nemoci, invalidity a staroby

Nemocenské, invalidné a starobné poistenie bolo upravené zákonmi č. 221/1924 Zb. z. a n., č. 187/1928 Zb. z. a n. a č. 112/1934 Zb. z. a n.⁹² Pred týmito zákonmi existovali štyri druhy poistenia nesamostatne zárobkovo činných osôb. Bolo to poistenie nemocenské, úrazové, poistenie u bratských pokladní, čo bolo nemocenské, invalidné a starobné poistenie baníkov a penzijné poistenie, teda invalidné a starobné poistenie úradníkov a zriadencov. Zákonom č. 221/1924 Zb. z. a n., o poistení zamestnancov pre prípad nemoci, invalidity a staroby k týmto poisteniam pristupovalo invalidné a starobné poistenie robotníkov, ktoré sa organizačne spojilo s poistením nemocenským. Nemocenské poistenie však zostalo finančne naďalej oddelené.

Zákon č. 221/1924 Zb. z. a n., o poistení zamestnancov pre prípad nemoci, invalidity a staroby, ktorý bol vyhlásený dňa 30. októbra 1924 môžeme v tejto oblasti považovať za najvýznamnejší. Tento predpis bol na svoju dobu a najmä v porovnaní s okolitými štátmi veľmi pokrokový. Zaviedol robotnícke poistenie pre prípad nemoci,

⁹¹ TOMEŠ, Igor. Předmět práva sociálního zabezpečení : Obsah sociálního zabezpečení. In TRÖSTER, Petr, et al. *Právo sociálního zabezpečení*. 2. vyd. Praha : C. H. Beck, 2002. s. 13-18. ISBN 80-7179-669-7.

⁹² MUSIL, Libor. *Chudoba a československý stát mezi dvěma světovými válkami*. SPFFBU, Brno : Filosofická fakulta MU Brno, 1995, G36, G36s. 23-44. ISSN 80-0231-512-2. 1995.

invalidity a staroby a v oblasti sociálneho zabezpečenia znamenal zásadný prelom. Tento zákon môžeme taktiež pokladať za veľký úspech demokracie, pretože politickej reprezentácii sa pred osemdesiatimi rokmi podarilo to, čo nám v dnešnej dobe pripadá takmer nemožné. Politici dospeli ku konsenzu. Tento zákon bol a je pokladaný za spoločné dielo. Toto sa dá skutočne pokladať za úspech, napriek tomu, že cesta k dohode o návrhu tohto zákona nebola jednoduchá, a už vôbec nie krátka.

Treba však ešte podotknúť, že zákon bol síce konsenzom, ale konsenzom vládnej koalície, aj keď si to všetci jej členovia veľmi pochvaľovali ako dôkaz lojality všetkých piatich strán združených vo vládnej väčšine, a tiež nie je možné zastrieť ani to, že išlo poistenie, ktoré prenášalo značné bremeno na budúcu generáciu.⁹³

S prvým návrhom, ktorý mal riešiť sociálne poistenie prišiel poslanec Johanis už v roku 1920, v dobe keď sa nielen politická, ale aj sociálna situácia v štáte trochu ustálila. Bolo to obdobie kedy sa podarilo zjednotiť a zaviesť sociálnu právnu úpravu pochádzajúcu ešte z monarchie na celé územie Československa, pretože niektoré sociálne predpisy platili pôvodne len na území Predlitavska, takže po vytvorení nového štátu bolo potrebné úpravu na území Čiech, Slovenska a Podkarpatskej Rusi unifikovať. Po jeho návrhu podala svoj vlastný návrh každá politická strana. Návrhy nového zákona boli postupne predložené poslancom Laubem, Slavíčkom, Hajnem, Bubníkom, Staňkem a Horákom. Keďže vznikali mnohé spory, poslanecká rozprava sa preťahovala a v podstate nikam neviedla, bola prerušená roku 1921 a poslanecká snemovňa sa zhodla na tom, že poverí vytvorením nového návrhu špeciálnu komisiu zloženú z odborníkov na danú problematiku.

Vytvorením komisie bolo poverené Ministerstvo sociálnej starostlivosti. Bola menovaná vtedajším ministrom sociálnej starostlivosti Dr. Gruberom. Ústrednú úlohu v nej zohrával Dr. Schönbaum, riaditeľ všeobecnej penzijnej poisťovne a súčasne profesor matematicko – fyzikálnej fakulty Karlovej univerzity. Okrem toho sa prác na návrhu zúčastnili tiež poslanec a bývalý minister sociálnej starostlivosti Lev Winter, Dr. Jan Gallas a Dr. Emil Hendrich zo Všeobecnej penzijnej poisťovne, Dr. Bedřich Odstrčil z Úrazovej poisťovne a Jan Brabec z Ministerstva sociálnej starostlivosti. Všetko vtedajšie špičky v oblasti sociálnej politiky. Komisia sa schádzala denne a tak bola v máji 1923 schopná predložiť nový návrh zákona. Ten viedol k ďalším diskusiám

---

⁹³DEYL, Zdeněk. *Sociální vývoj Československa 1918 - 1938*. 1. vyd. Praha : Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1985. 224 s.

trvajúcim rok a pol. Po celom tomto dlhom procese sa dospelo ku kompromisu a mohol byť konečne zákon č. 221/1924 Zb. z. a n., o poistení zamestnancov pre prípad nemoci, invalidity a staroby prijatý.

Zákon bol postavený na niekoľkých zásadách. Prvou z nich bolo, že invalidný a starobný dôchodok vytváral dohromady jeden celok, a to ako finančný, tak aj rizikový. Z tohto celku boli vyplácané peňažné dávky starobného a invalidného dôchodku. Druhou bolo dosiahnutie určitého veku, konkrétne veku 65 rokov (pre mužov aj pre ženy), na to aby osobe náležal nárok na výplatu starobného dôchodku, ak opustila zamestnanie.⁹⁴ Ak poistenec poberal starobných dôchodok, nebolo prekážkou, že vykonával povinne poistené práce alebo služby, ak nezarábal ani polovicu toho, čo zarábal zamestnanec toho istého oboru s podobným výcvikom.⁹⁵

Ďalšia zásada sa týkala invalidného dôchodku. Ten bol priznávaný osobám, ktorých zárobková schopnosť poklesla aspoň o dve tretiny. Posledná zásada obsahovala podmienky pre výplatu dôchodku. Tou bolo jednak splnenie minimálnej doby poistenia, tzv. čakacej doby, ktorá činila 150 príspevkových týždňov a tiež podmienka, aby poistný prípad nastal počas trvania poistenia alebo aspoň v tzv. ochrannej lehote, ktorá trvala ešte rok po zániku poistenia. Tento zákon tiež obmedzil nielen niektoré dávky nemocenského poistenia, ale aj relatívnu trojdňovú čakaciu dobu.⁹⁶

Relatívna trojdňová čakacia doba znamenala, že poistenec dostával dávky nemocenského poistenia len v prípade, že nemoc trvala dlhšie ako tri dni, ale už od prvého dňa nemoci. Miesto nej zaviedol čakaciu dobu absolútnu. Teda dávky nemocenského poistenia náležali až od štvrtého dňa pracovnej neschopnosti.⁹⁷ Výnimkou však bolo, že pokiaľ nemoc trvala dlhšie ako 14 dní, doplácali sa dávky nemocenského poistenia za prvý deň nemoci, takže sa u chorôb trvajúcich dlhšie ako 14 dní znižovala čakacia doba na dva dni.⁹⁸

---

⁹⁴ HOLUB, Martin. Historie vývoje sociálního a zdravotního pojištění na našem území. *Fórum sociální politiky* [online]. 2008, roč. 2, č. 3 [cit. 2009-12-09], s. 26-27. Dostupný z WWW:

<http://www.vupsv.cz/sites/File/forum_socialni_politiky/Casopis_FSP_3_2008.pdf>. ISSN 1802-5854.

⁹⁵ MUSIL, Libor. *Chudoba a československý stát mezi dvěma světovými válkami*. SPFFBU, Brno : Filosofická fakulta MU Brno, 1995, G36, G36s. 23-44. ISSN 80-0231-512-2. 1995.

⁹⁶ HOLUB, Martin. Historie vývoje sociálního a zdravotního pojištění na našem území. *Fórum sociální politiky* [online]. 2008, roč. 2, č. 3 [cit. 2009-12-09], s. 26-27. Dostupný z WWW:

<http://www.vupsv.cz/sites/File/forum_socialni_politiky/Casopis_FSP_3_2008.pdf>. ISSN 1802-5854.

⁹⁷ HOLUB, Martin. Historie vývoje sociálního a zdravotního pojištění na našem území. *Fórum sociální politiky* [online]. 2008, roč. 2, č. 3 [cit. 2009-12-09], s. 26-27. Dostupný z WWW:

<http://www.vupsv.cz/sites/File/forum_socialni_politiky/Casopis_FSP_3_2008.pdf>. ISSN 1802-5854.

⁹⁸ *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna : Dokumenty českého a slovenského parlamentu. Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona kterým se propůjčuje vládnímu nařízení ze dne 15. června 1934, č. 112 Sb. z. a n., o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří, platnost zákona*. [online]. 25. 8. 2003 , 3. 11. 2009 [cit. 2009-12-11]. Dostupný z WWW: < http://www.psp.cz/cgi-bin/win/eknih/1929ns/ps/tisky/t2690_01.htm>.

Čo sa týka poistného to bolo hradené spolovice zamestnancom a spolovice zamestnávateľom. Výnimku tvorilo len poistenie úrazové, ktoré bolo hradené zamestnávateľom celé.⁹⁹

5.1.1 Rozsah poistenia

Okruh poistencov starobného a invalidného poistenia sa v podstate kryl s okruhom poistencov nemocenského poistenia. Do poistenia bol zahrnutý každý na území Československa kto bol v pracovnom, služobnom alebo učňovskom pomere a súčasne nevykonával túto prácu ako zamestnanie príležitostné alebo vedľajšie.

Z pôsobnosti zákona boli vyňatí štátni a verejní zamestnanci, avšak len vtedy, ak v prípade nemoci mali nárok na dávky aspoň vo výške dávok, aké zákon priznával zamestnancom súkromným, a to po dobu aspoň jedného roku. Z invalidného a starobného poistenia nemohli byť vylúčení, ak dávky na ktoré mali nárok neboli aspoň rovnocenné s dávkami, na ktoré mali nárok osoby spadajúce do pôsobnosti zákona.

Okrem toho boli z invalidného a starobného poistenia vylúčené aj osoby, ktoré by do poistenia vstúpili až po dokonaní 60. roku života, a to z toho dôvodu, že by príliš zaťažovali ostatných poistencov.

Poistenie sa tiež nevzťahovalo na osoby samostatne zárobkovo činné. Ako uvádza dôvodová správa k vládnomu návrhu tohto zákona bolo to preto, že pomery osôb nesamostatne a samostatne zárobkovo činných sú z poisťovacieho hľadiska rozdielne. Preto malo byť poistenie osôb samostatne zárobkovo činných organizačne aj finančne oddelené od poistenia zamestnancov a malo byť upravené samostatným zákonom.

Z podobných dôvodov bolo tiež oddelené poistenie poľnohospodárskych zamestnancov a samostatných poľnohospodárov.

---

⁹⁹ HOLUB, Martin. Historie vývoje sociálního a zdravotního pojištění na našem území. *Fórum sociální politiky* [online]. 2008, roč. 2, č. 3 [cit. 2009-12-09], s. 26-27. Dostupný z WWW: <http://www.vupsv.cz/sites/File/forum_socialni_politiky/Casopis_FSP_3_2008.pdf>. ISSN 1802-5854.

5.1.2 Organizačná štruktúra

Pre invalidné a starobné poistenie bola vytvorená len centrálna inštitúcia – Ústredná sociálna poisťovňa so sídlom v Prahe, ktorá mala združovať všetkých poistencov invalidného a starobného poistenia na území republiky. Agenda invalidného a starobného poistenia na miestnej úrovni a celkový kontakt s poistencami bol prenesený na už existujúce nemocenské pokladne, pretože okruh poistencov sa v podstate prekrýval. Takýmto spôsobom sa ušetrilo, ale aj tak bola potrebná určitá reorganizácia.

Nemocenské poisťovne boli povinné prijímať prihlášky, zmeny a odhlášky poistencov a predpisovať, vyberať a vymáhať poistné. Okrem toho mali vykonávať pomoc a služby pri liečebnej starostlivosti Ústrednej sociálnej poisťovne, obstarávať kontrolu poistencov a dôchodcov, vyplácať niektoré dávky a pod. Ústredná sociálna poisťovňa bola oprávnená prenášať na nemocenské poisťovne ďalšie úlohy v rámci starobného a invalidného poistenia, ktoré nemocenské poisťovne boli povinné prijať.

Pre obvod politického úradu I. stolice boli zriadené tzv. okresné poisťovne, ktoré mali byť vytvorené z nemocenských poisťovní.

Dohľad nad nemocenským poistením sa preniesol z politickej správy I. a II. stolice na Ústrednú sociálnu poisťovňu, čím sa dohľad nad nemocenským, starobným a invalidným poistením spojil. Ústredná sociálna poisťovňa zas podliehala dozoru Ministerstva sociálnej starostlivosti.

Novinkou zákona tiež bolo vytvorenie špeciálneho poisťovacieho súdnictva. To sa malo zaoberať súdnictvom ohľadom poisťovacích dávok, ale aj ohľadom všetkých ostatných otázok týkajúcich sa sociálneho poistenia.

Pôvodne riešili otázky rôznych odvetví sociálneho poistenia rozhodcovské sudy, ale ich nevýhodou bolo, že sa proti ich nálezom nebolo možné odvolať. Rozhodcovské sudy nemocenských pokladní okrem toho ešte ako predsedu súdu mali osobu bez právnického vzdelania.

Preto zákon zriadil pre nemocenské poistenie rozhodcovské sudy, kde predsedom musel byť človek s právnickým vzdelaním a bolo možné sa proti nálezu týchto súdov odvolať k poisťovacím súdom. Tieto sudy boli zriadené v Prahe, Brne

a Bratislave a rozhodovali v prvej inštancii. Odvolať sa alebo podať sťažnosť bolo možné k vrchnému poisťovaciemu súdu, ktorý bol súčasťou Najvyššieho správneho súdu. Okrem vyššie uvedeného spadalo do jeho kompetencie ešte vybavovanie sťažností na výnosy Ministerstva sociálnej starostlivosti ako dozorného orgánu nad Ústrednou sociálnou poisťovňou a tiež sporné otázky úrazového a penzijného poistenia a tiež aj poistenia u bratských pokladní.

K poisťovacím súdom boli pripojené aj rozhodcovské sudy úrazových poisťovní, Všeobecného penzijného ústavu a bratských pokladní, avšak tieto inštitúcie mali vlastných prísediach. Týmto sa organizačná štruktúra súdnictva v rôznych odvetviach sociálneho poistenia prepojila, vďaka čomu bolo možné zjednotiť aj judikatúru. Do poisťovacieho súdnictva boli zapojení aj zástupcovia poistencov a zamestnávateľov. Zúčastňovali sa napríklad rozhodovania o poistných dávkach alebo o poistnej povinnosti. Boli tiež povolávaní do senátov vrchného poisťovacieho súdu.

5.1.3 Nemocenské poistenie – dávky

Zmenou oproti dovtedajšej úprave bolo vyplácanie dávok nemocenského poistenia až od štvrtého dňa nemoci. Dávky z poistenia mali byť naturálnu podobu¹⁰⁰ alebo peňažitú podobu.¹⁰¹ Okrem toho zákon zlepšil dávky pri poistení rodinných príslušníkov. Dovtedy bolo rodinným príslušníkom poskytované len lekárske ošetrovanie, lieky a pohrebné. Nový zákon k týmto dávkam pripájal ešte podporu v tehotenstve a v šestonedelí a tiež prémie za kojenie. Tie mali byť poskytované aj nepoisteným manželkám a družkám poistencov. Dávky nemocenského poistenia, najmä tie peňažné, sa poskytovali nanajvýš po dobu jedného roku. Poistné bolo spravidla 5, 5 % stredného zárobku. Poistenci boli zaradení do desiatich mzdových tried. Najnižšia bola charakterizovaná stredným denným zárobkom 4 Kč, najvyššia mzdová trieda stredným denným zárobkom 36 Kč. V najnižšej platovej triede sa platilo poistné vo výške 2, 70 Kč denne, v najvyššej platovej triede činilo denné poistné 24 Kč.¹⁰²

¹⁰⁰ Naturálne dávky zahŕňali lekárske ošetrovanie, lieky, terapeutické pomôcky, lekársku pomoc pri pôrode a pomoc pôrodnej asistentky.

¹⁰¹ MUSIL, Libor. *Chudoba a československý štát medzi dvoma svetovými vojnami*. SPFFBU, Brno : Filosofická fakulta MU Brno, 1995, G36, G36s. 23-44. ISSN 80-0231-512-2. 1995.

¹⁰² MUSIL, Libor. *Chudoba a československý štát medzi dvoma svetovými vojnami*. SPFFBU, Brno : Filosofická fakulta MU Brno, 1995, G36, G36s. 23-44. ISSN 80-0231-512-2. 1995.

Novela č. 187/1928 Zb. z. a n. zaviedla okrem iného aj povinnosť platiť poistné aj za nedele, tzn. od jej účinnosti sa poistné platilo za celých sedem dní v týždni. Prejavila sa tak snaha zvýšiť príjmy nemocenských poisťovní. Taktiež zmenila príliš komplikované ustanovenie o čakacej dobe. Naďalej ostala absolútnou, ale znížila sa na dva dni.¹⁰³

Rok 1929 však veľmi neblaho zasiahol do hospodárenia poisťovní. Prišla veľká chrípková epidémia vystupňovaná tuhými mrazmi a preto nemocenské poisťovne v prvom polroku 1929 utrpeli veľké straty. Zlepšenie zamestnanosti behom roku 1929 čiastočne straty z prvého polroku síce zmiernilo, ale nie dostatočne. Situácia sa trochu ustálila v priebehu roka 1930, avšak to už nedokázalo zabrániť zvyšovaniu sadzieb poistného.¹⁰⁴ Do týchto pomerov samozrejme zasahovala ešte aj hospodárska kríza, takže situácia sa naďalej zhoršovala. Problémom už nebolo len zvyšovanie poistného ale aj narastajúca nezamestnanosť a tiež mzdový pokles. Dôsledkom toho bol nielen celkový pokles poistencov, ale ja preradzovanie poistencov do nižších mzdových tried. V neprospech nemocenských poisťovní bolo tiež, že zatiaľ čo vo vyšších mzdových triedach počet poistencov klesal, v nižších sa ich počet zvyšoval.¹⁰⁵ Táto situácia si vyžadovala zmenu zákona.

5.1.4 Invalidné a starobné poistenie – dávky

V prípade invalidného a starobného poistenia mal ten, ktorý mal o poistenie záujem, povinnosť po nástupe do zamestnania podať prihlášku k tomuto poisteniu, a to do troch dní od nástupu do práce. Tým vznikalo poistenie odo dňa vstupu do zamestnania. Pokiaľ by bola podaná prihláška neskôr, predchádzajúce obdobie mohlo byť do poistenia započítané len ak nepresahovalo obdobie 6 týždňov a bolo zaňho dodatočne uhradené poistné. Samozrejme podmienkou bolo, aby poistný prípad nenastal

¹⁰³ Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna : Dokumenty českého a slovenského parlamentu. Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona kterým se propůjčuje vládnímu nařízení ze dne 15. června 1934, č. 112 Sb. z. a n., o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří, platnost zákona. [online]. 25. 8. 2003 , 3. 11. 2009 [cit. 2009-12-11]. Dostupný z WWW: < http://www.psp.cz/cgi-bin/win/eknih/1929ns/ps/tisky/t2690_01.htm>.

¹⁰⁴ Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna : Dokumenty českého a slovenského parlamentu. Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona kterým se propůjčuje vládnímu nařízení ze dne 15. června 1934, č. 112 Sb. z. a n., o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří, platnost zákona. [online]. 25. 8. 2003 , 3. 11. 2009 [cit. 2009-12-11]. Dostupný z WWW: < http://www.psp.cz/cgi-bin/win/eknih/1929ns/ps/tisky/t2690_01.htm>.

¹⁰⁵ Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna : Dokumenty českého a slovenského parlamentu. Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona kterým se propůjčuje vládnímu nařízení ze dne 15. června 1934, č. 112 Sb. z. a n., o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří, platnost zákona. [online]. 25. 8. 2003 , 3. 11. 2009 [cit. 2009-12-11]. Dostupný z WWW: < http://www.psp.cz/cgi-bin/win/eknih/1929ns/ps/tisky/t2690_01.htm>.

ešte pred podaním prihlášky. V tomto sa invalidné a starobné poistenie líšilo od poistenia nemocenského a úrazového, ktoré vznikalo zo zákona súčasne so vstupom do zamestnania.

Podľa dôvodovej správy k vládnomu návrhu zákona bolo dôvodom k zavedeniu prihlasovacej povinnosti najmä to, že výška starobného a invalidného dôchodku závisela na dĺžke doby poistenia a na mzdových triedach, v ktorých bol poistený v danej dobe zaradený. Preto ak by poistenie vznikalo priamo zo zákona, bolo by nutné pre zistenie základu pre výpočet výšky dôchodku dodatočne vyšetrovať akú mzdu v akom zamestnaní mal, čo je administratívne skutočne náročné a niekedy takmer nemožné.

Ďalej zákon zaviedol tzv. čakaciu dobu, čo znamenalo, že nárok na dávky nevznikal hneď prihlásením sa do systému poistenia, ale až po uplynutí určitej doby. Čakacou dobou podľa zákona bolo 150 týždňov, počas ktorých bolo platené poistné. Ak by táto čakacia doba nebola stanovená, mohlo by dochádzať k zneužívaniu poistenia tým spôsobom, že by sa osoba mohla prihlásiť k poisteniu tesne pred invaliditou, smrťou alebo odchodom do dôchodku a mala by rovnaký nárok na dávky ako poistený platiaci poistné omnoho dlhšiu dobu. Výplata takýchto dávok by bola teda na úkor ostatných poistených. Okrem toho muselo spadať aspoň 13 týždňov do povinného poistenia posledných 2 rokov pred uplatnením nároku na dávku. Výška dávky závisela na dĺžke doby strávenej v poistení a na výške zaplateného poistného. Každý jeden príspevkový týždeň totižto zvyšoval dávku dôchodku o určitú čiastku, tzv. čiastku zvyšovaciu.

Výšky dôchodkových dávok sa všetky vypočítavali podľa dôchodku invalidného. Ten sa skladal z troch častí, a to zo základnej čiastky, z čiastok zvyšovacích a zo štátneho príspevku vo výške 500 Kč ročne. Základná čiastka činila 500 korún a bola rovnaká vo všetkých mzdových triedach. Čiastky zvyšovacie činili jednu pätinu z už zaplateného poistného. Okrem toho k invalidnému a starobnému dôchodku patrili príspevky na výchovu vo výške jednej desatiny dôchodku na každé dieťa do 17 rokov.

V starobnom a invalidnom poistení boli vytvorené len 4 mzdové triedy, na rozdiel od poistenia nemocenského, kde ich bolo vytvorených 10. V triede A s dennou mzdou do 14 Kč činilo týždenné poistné 4, 30 Kč. V triede B s dennou mzdou 14 – 22 Kč činilo týždenné poistné 5, 70 Kč. V triede C s týždennou mzdou

22 – 28, 50 Kč činilo týždenné poistné 7, 10 Kč a v triede D s dennou mzdou nad 28, 50 Kč činilo týždenné poistné 8, 80 Kč.¹⁰⁶

Novela č. 187/1928 Zb. z. a n. vytvorila 5 mzdových tried. Tie boli vytvorené zlúčením desiatich mzdových tried nemocenského poistenia. V najnižšej triede Aa predstavovalo poistné 0, 38 Kč a v najvyššej triede D bolo poistné 1, 20 Kč.

Novela tiež upravila základnú čiastku, ktorú zvýšila na 550 Kč. Čiastky zvyšovacie tvorili za každý týždeň získaný v najnižšej triede Aa 0, 60 Kč a za každý týždeň získaný v najvyššej triede D 1, 75 Kč.¹⁰⁷

V rámci invalidného a starobného dôchodku sa okrem peňažných dávok poskytovala aj lekárska starostlivosť, ktorú prevádzala Ústredná sociálna poisťovňa, ktorá invalidných alebo invaliditou ohrozených poistencov mohla umiestňovať do nemocníc, sanatórií alebo kúpeľov. Okrem toho ju zákon oprávňoval k venovaniu finančných čiastok na potieranie vtedy veľmi rozšírených chorôb, ako bola napr. tuberkulóza.

Poistenci mali tiež možnosť poistiť sa na vyššie dávky, aby si zaistili prémie k zákonným dávkam. Toto poistenie malo byť odvádzané na zvláštne oddelenie Ústrednej sociálnej poisťovne.

V rámci poistenia invalidného a starobného boli poskytované tiež dôchodky sirotské a vdovské. Vdovský dôchodok bol obmedzený len na vdovy invalidné. Z dôvodovej správy k vládnemu návrhu zákona je zjavné, že takáto prax bola vtedy v oblasti sociálneho poistenia bežná, dokonca že mnohé krajiny takúto dávku zavedenú vôbec nemali.

Na dôchodok sirotský mali nárok nielen deti manželské, nemanželské a adoptované, ale aj zverenci a tiež vnuci poistenca. Išlo o snahu sociálne zabezpečiť po smrti poistenca nielen vlastné deti, ale aj deti, ktoré síce neboli s poistencom v priamom príbuzenskom vzťahu, ale boli naňho odkázané výživou. Sirotský dôchodok sa poskytoval až do dokonaného 17. roku života. Dĺžka vyplácania tejto dávky je v dôvodovej správe k vládnemu návrhu zákona odôvodnená tým, že deti sa väčšinou

---

¹⁰⁶ DEYL, Zdeněk. *Sociální vývoj Československa 1918 - 1938*. 1. vyd. Praha : Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1985. 224 s.

¹⁰⁷ MUSIL, Libor. *Chudoba a československý stát mezi dvěma světovými válkami*. SPFFBU, Brno : Filosofická fakulta MU Brno, 1995, G36, G36s. 23-44. ISSN 80-0231-512-2. 1995.

stávajú zárobkovo činnými až v sedemnástich rokoch, pretože do štrnástich rokov chodia do školy a potom tri roky strávia ešte ako uční.

5.2 Nemocenské poistenie verejných zamestnancov

Pôvodne sa na verejných zamestnancov, t. j. úradníkov štátnych, zemských, obecných a úradníkov verejných fondov zamestnaných v úrade, ohľadom poistenia nevzťahoval žiaden zákon. Bolo to najmä z toho dôvodu, že úradníci mali zaručené neskrátené vyplácanie služného počas nemoci a preto sa nepovažovalo za potrebné poskytovať im v týchto prípadoch zvláštnu ochranu. V čase Rakúsko – Uhorska podľa zákona z 30. marca 1888, č. 33/1888 r. z., o nemocenskom poistení robotníkov boli štátni úradníci z pôsobnosti zákona vyňatí. Taktiež už prvorepublikový zákon z 15.mája 1919, č. 268/1919 Zb. z. a n., teda zákon , ktorým sa menili predpisy zákona o nemocenskom poistení robotníkov, sa vyslovil, že poistná povinnosť sa nevzťahuje k zriadencom, ktorí sú ustanovení so stálym služným v službách štátu, zeme, župy, okresu, municipálneho mesta, obce alebo verejného fondu, pokiaľ tieto zriadení majú v prípade onemocnenia nárok na služné od svojho zamestnávateľa aspoň po dobu jedného roku.

Potreba nemocenského poistenia verejných zamestnancov sa ukazovala ešte pred vznikom republiky a najviac sa prejavovala v samotnom jednaní štátnych úradníkov. Podľa dôvodovej správy k vládnomu návrhu zákona o nemocenskom poistení verejných zamestnancov totižto, keď v roku 1892 zákon č. 202/1892 r. z., o tzv. zapísaných pokladniach pomocných umožnil, aby spolky majúce za účel poisťovať svojich členov zápisom do registra zemskej politickej správy rozšírili svoju pôsobnosť na poisťovanie pre prípad nemoci podľa nemocenského zákona (č. 33/1888 r. z., o nemocenskom poistení robotníkov), využili túto možnosť najmä úradníci bez ohľadu na výšku platu a sociálne postavenie. Tí sa stávali členmi aj napriek tomu, že väčšina z nich mala pri chorobe zaručené vyplácanie slúžneho dlhšiu dobu než nemocenský zákon, a to aj v znení z roku 1917, vyžadoval.¹⁰⁸

Zákon bol potrebný najmä z toho dôvodu, že verejní zamestnanci síce počas choroby poberali plné služné, ale neboli zabezpečené ich rodiny a okrem toho ak im

---

¹⁰⁸ Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna : Dokumenty českého a slovenského parlamentu. Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o nemocenském pojištění státních zaměstnanců. [online]. 25. 8. 2003 , 3. 11. 2009 [cit. 2009-12-17]. Dostupný z WWW: < http://www.psp.cz/eknih/1920ns/se/tisky/t1062_01.htm>.

počas nemoci vznikli mimoriadne výdaje ako napríklad za lieky, či lekársku starostlivosť, mohli ich úradníci hradiť iba zo služného, na ktoré mali nárok.

Kvôli všetkým vyššie uvedeným dôvodom bol prijatý v roku 1925 zákon č. 221/1925 Zb. z. a n., o nemocenskom poistení verejných zamestnancov. Vzťahoval sa na civilných zamestnancov v službe štátu, štátnych podnikov a verejných fondov spravovaných štátom, príslušníkov četníctva, učiteľov obecných a meštianskych škôl, zamestnancov zemí, okresov, obcí a fondov a ústavov nimi spravovaných a ďalej na osoby, ktorým tieto inštitúcie vyplácajú odpočívne alebo zaopatrovacie požitky, zamestnancov korporácií vyhlásených za rovnocenných zamestnancom štátu a iných územných zväzkov, duchovných cirkví a náboženských spoločností, ktorí vykonávali úkony verejnej duchovnej správy alebo požívali požitky odpočívne alebo zaopatrovacie.¹⁰⁹

Poistné činilo 2% zo stálych požitkov služobných alebo zaopatrovacích. Poistné hradil spolovice zamestnávateľ a spolovice zamestnanec.¹¹⁰

V prípade týchto verejných zamestnancov však nešlo úplne o poistné pre prípad nemoci v pravom slova zmysle. Nemali totižto nárok na peňažné dávky nemocenského poistenia ako náhradu za ušlú mzdu, pretože poberali neskrátené služné po celú dobu choroby. Nemocenské poistenie sa obmedzovalo iba na naturálne dávky. Verejní zamestnanci a ich rodinní príslušníci teda mali nárok iba na lekársku starostlivosť, ktorá zahŕňala aj pomoc pri pôrode, potrebné liečivá a terapeutické pomôcky.

5.3 Banícke poistenie

Jedným z hlavných dôvodov oddeleného poistenia baníkov bolo to, že namáhavé povolanie si vyžaduje nižšiu vekovú hranicu pre starobný dôchodok ako je to u ostatných pracovných profesií. Čo sa týka výšky dávok, ktoré boli vyššie ako dávky robotníckeho poistenia, mali na to vplyv najmä špecifiká baníckeho povolania a tiež výsledky hnutia, ktoré baníci vyvinuli po skončení vojny.¹¹¹

---

¹⁰⁹ MUSIL, Libor. *Chudoba a československý stát mezi dvěma světovými válkami*. SPFFBU, Brno : Filosofická fakulta MU Brno, 1995, G36, G36s. 23-44. ISSN 80-0231-512-2. 1995.

¹¹⁰ MUSIL, Libor. *Chudoba a československý stát mezi dvěma světovými válkami*. SPFFBU, Brno : Filosofická fakulta MU Brno, 1995, G36, G36s. 23-44. ISSN 80-0231-512-2. 1995.

¹¹¹ DEYL, Zdeněk. *Sociální vývoj Československa 1918 - 1938*. 1. vyd. Praha : Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1985. 224 s. Str. 87

Poistenie baníkov bolo v prvej republike upravené zákonom č. 242/1922 Zb. z. a n., o bratských pokladniach, ktorý nadobudol účinnosť v októbri 1924. Dovtedy na území bývalého Predlitavska platil 32 rokov starý zákon ešte z čias monarchie, z 28. júla 1889, č. 127/1889 r. z., o bratských pokladniach. Nová úprava bola potrebná nielen kvôli tomu, že zákon bol už vzhľadom k novým pomerom zastaraný, ale aj kvôli tomu, že na území Slovenska a Podkarpatskej Rusi sa poistenie baníkov riadilo len všeobecným banským zákonom. Teda úprava bola zastaraná, nedostatočná a roztrieštená.

Okrem toho sa banícki dôchodcovia pôvodne delili na starodôchodcov a novodôchodcov. Zákonom č. 608/1919 Zb. z. a n., o dočasnom zvýšení zaopatrovacích platov baníckych boli zavedené u starodôchodcov minimálne provízie 600 Kč a zvyšovacia čiastka po ukončení päťročnej čakacej doby 2 Kč mesačne. Ďalším zákonom č. 248/1921 Zb. z. a n., o ďalšom dočasnom zvýšení zaopatrovacích platov baníckych boli zvýšené drahotné prídavky o 100% s platnosťou pre celé územie štátu.

Zákon č. 242/1922 Zb. z. a n., o bratských pokladniach spomínaný vyššie bol prijatý dňa 11. júla 1922 a zrušil vtedajšie delenie na starodôchodcov a novodôchodcov a zaviedol rovnosť medzi členmi.¹¹²

Bratské pokladne boli poisťovne, ktoré poskytovali poistenie výhradne osobám zamestnaným v baníctve a príslušníkom ich rodín. Poskytovali svojím členom a ich rodinným príslušníkom nemocenské poistenie. Okrem toho svojím členom poskytovali poistenie starobné a invalidné a poistenie manželkám a deťom členov pre prípad úmrtia člena, a to či už aktívneho alebo penzionovaného. Boli rozdelené na dve správne oddelenia podľa dvoch druhov poistenia, ktoré poskytovali, teda na nemocenskú pokladňu a zaopatrovaciu pokladňu.

Nemocenské poistenie zákon odkazoval na ustanovenia zákonov o nemocenskom poistení robotníkov. Výška príspevkov bola stanovená podľa predpokladaných výdajov. Pokiaľ bolo nevyhnuté stanoviť vyššie sadzby poistného ako pripúšťali zákony o nemocenskom poistení zamestnancov, teda vyššie ako 5,5 % mzdy, boli určené vládny nariadením. Poistné bolo hradené spoločne zamestnancom a spoločne zamestnávateľom.¹¹³

¹¹² DEYL, Zdeněk. *Sociální vývoj Československa 1918 - 1938*. 1. vyd. Praha : Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1985. 224 s. Str. 87

¹¹³ MUSIL, Libor. *Chudoba a československý stát mezi dvěma světovými válkami*. SPFFBU, Brno : Filosofická fakulta MU Brno, 1995, G36, G36s. 23-44. ISSN 80-0231-512-2. 1995.

Predmetom poistenia pri zaopatrovacej pokladni bolo poistenie invalidné, starobné, vdovské, sirotské, poprípade tzv. dôchodok vychovávaci a tiež drahotné prídavky k týmto dôchodkom. Dôchodok vychovávaci bol vlastne príplatok s starobnému, alebo invalidnému dôchodku, pokiaľ sa dôchodca staral o dieťa alebo deti. Súčet týchto príplatkov však nesmel presahovať 50% základnej dôchodkovej časti. Drahotný príplatok bol príplatok, ktorý mohol byť stanovami povolený na určitý čas v dobe neobyčajnej všeobecnej drahoty.

Na invalidný dôchodok mal nárok každý poistenec bez ohľadu na vek pokiaľ nebol schopný vykonávať svoju dovtedajšiu prácu. Členovia, ktorí boli 35 rokov zamestnaní v podniku povinnom poistením u bratskej pokladne a dosiahli 55. rok života a členovia, ktorí dosiahli 60. rok života a boli 15 rokov členmi bratskej pokladne mali nárok na invalidný dôchodok, ktorý im náležal aj bez preukazu neschopnosti k povolaniu ako dôchodok starobný.

Dôchodok, invalidný aj starobný, sa skladal zo základnej čiastky 900 Kč a čiastok zvyšovacích. Zvyšovanie dôchodku začínalo po uplynutí čakacej doby, teda po piatich rokoch a činilo najmenej 8 Kč za každý dokončený príspevkový mesiac.

Po smrti člena sa poskytoval dôchodok vdovám a sirotám. Vdovám náležal na určitú dobu alebo až do opätovného vydaja dôchodok vdovský, ktorý sa prinajmenšom musel rovnať polovici dôchodku, ktorý by náležal zosnulému manželovi. Sirote do 16. roku života náležala štvrtina dôchodku, a pokiaľ stratil aj druhého rodiča, tak polovica dôchodku, ktorý by inak náležal zosnulému poistenému rodičovi. Siroty, ktoré boli telesne alebo duševne postihnuté a z tohto dôvodu boli práce neschopné, mali nárok na dôchodok aj po dokončení 16. roku života. Pokiaľ dieťa osirelo a obaja jeho rodičia boli poistení v bratskej pokladni, vymeral sa mu dôchodok podľa nárokov vyššie poisteného rodiča. Sirotský dôchodok sa priznával nielen manželským a legitimovaným deťom, ale aj deťom nemanželským. Dôchodky vdovy a detí dohromady nesmeli presiahnuť tri štvrtiny dávky, ktorá by prislúchala zosnulému členovi.

Pokiaľ sa vdova znova vydala, pokladňa jej poskytla jednorazovú čiastku, tzv. odbytné, vo výške trojnásobku jej ročného dôchodku. Vdovy nemali nárok na dôchodok, ak sa vydali za člena požívajúceho províziu už v čase svadby, okrem toho nemali nárok na vdovský dôchodok ani vdovy, ktoré boli v čase úmrtia s poisteným

rozvedené vlastnou vinou alebo súdne rozlúčené a tiež vdovy, ktoré boli odsúdené trestným súdom, že úmyselným jednaním zavinili manželovu smrť alebo boli spolupáchateľkami tohto trestného činu.

5.4 Penzijné poistenie súkromných zamestnancov vo vyšších službách

V období prvej republiky bola právna úprava penzijného poistenia rozdelená na „starú“ a „novú“. Toto rozdelenie bolo vtedy všeobecne známe a používané. Dôvodom tohto rozdelenia bol zákon č. 26/1929 Zb. z. a n., o penzijnom poistení zamestnancov vo vyšších službách, ktorý zmenil celý nárokový systém predchádzajúcich penzijných zákonov a celkovo priniesol nové riešenia po všetkých stránkach. Preto bol označovaný ako nový penzijný zákon, zatiaľ čo starým penzijným zákonom sa rozumel pôvodný zákon č. 1/1907 Zb. z. a n., o penzijnom poistení zriadencov v službách súkromných a niektorých zriadencov v službách verejných a jeho novely z roku 1919 a 1920.¹¹⁴

5.4.1 „Stará“ úprava penzijného poistenia

Povinné penzijné poistenie bolo zavedené ešte v Rakúsko – Uhorsku, a to zákonom z dňa 16. decembra 1906, č. 1/1907 r. z., o penzijnom poistení zriadencov v službách súkromných a niektorých zriadencov v službách verejných, ktorý nadobudol účinnosť v roku 1909. Zaviedol poistnú povinnosť pre úradníkov a zamestnancov, ktorí vykonávali prevažne duševnú prácu, pokiaľ ich ročný služobný zárobok činil aspoň 600 Kč ročne a v dotyčnej skupine povolání bola obvyklou mesačná výplata služného.

Poistenci boli podľa výšky svojich ročných príjmov zo služného rozdelení do šiestich tried. Najvyššiu, šiestu triedu, tvorili príjmy zo služného nad 3000 Kč ročne. Prémie boli stanovené ako 12% dolnej hranice príslušnej triedy služného. Poistenie bolo povinné zo zákona, teda nebolo potrebné podávať prihlášku a vznikalo vstupom do zamestnania poistne povinného.

Dávkami boli dôchodok invalidný, dôchodok starobný, dôchodok vdovský a príspevky na výchovu. Nárok na dôchodok bol viazaný na desaťročnú čakaciu dobu. Táto podmienka sa odpúšťala len v prípade, že poistný prípad nastal v dôsledku úrazu

---

¹¹⁴ DEYL, Zdeněk. *Sociální vývoj Československa 1918 - 1938*. 1. vyd. Praha : Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1985. 224 s.

súvisiaceho so službou.

Invalidný dôchodok náležal bez ohľadu na vek tomu, kto nebol schopný zárobku. Za takého sa považoval ten, kto pre duševnú alebo telesnú vadu nemohol naďalej vykonávať dovtedajšie povolanie. Invalidný dôchodok sa skladal z čiastky základnej, prislúchajúcej z poistenia nadobudnutého do dokončenia čakacej doby a z čiastok zvyšovacích plynúcich z poistnej doby po uplynutí čakacej doby.

Základná čiastka sa vymeriavala podľa triedy služného, do ktorej poistený patril posledný mesiac čakacej doby a činila jednu štvrtinu prémie, ktorá by mu bola platená, ak by bol po celú čakaciu dobu poistený v tejto poslednej triede. Zvyšovacie čiastky tvorili jednu osminu prémie splatných po uplynutí čakacej doby.

Okrem toho sa invalidný dôchodok priznával ako dôchodok starobný, teda bez preukazu pracovnej neschopnosti, po 480-tich príspevkových mesiacoch, a to aj v tom prípade, že poistený ostal naďalej v zamestnaní.

Vdovský dôchodok bol tvorený polovicou invalidného dôchodku. Príspevok na výchovu pre jednostranne osirotené dieťa bol vypočítaný ako jedna tretina základnej čiastky invalidného dôchodku, pre obojstranne osirotené dieťa ako dve tretiny základnej čiastky invalidného dôchodku zosnulého rodiča. V prípade, že poistený zomrel skôr ako dokončil povinnú čakaciu dobu, náležala vdove, resp. jeho deťom jednorazová čiastka, tzv. odbytné, a to vo výške dvojnásobnej základnej čiastky invalidného dôchodku.

V súlade so zákonom bol zriadený Všeobecný penzijný ústav pre zriadencov vo Viedni, ktorý mal desať zemských úradov, z toho na území budúceho Československa ich bolo päť. Zákon však dovoľoval, aby poistná povinnosť bola splnená u náhradných ústavov, ktorých postupne vzniklo veľké množstvo, čo spôsobovalo neprehľadnosť a roztrieštenosť poistenia.

Tento zákon bol dvakrát novelizovaný. Prvý krát ešte za monarchie 25. júna 1914, a to cisárskym nariadením č. 138/1914 r. z. a druhý krát už za prvej republiky dňa 5. februára 1920 novelou č. 89/1920 Zb. z. a n.

Prvá novela skrátila čakaciu dobu na 5 rokov. Po tejto päťročnej dobe mal poistený nárok na dve tretiny čiastky, ktorá by mu náležala po desiatich rokoch. Tiež zlepšovala podmienky nároku na starobný dôchodok. Mužom sa priznával od 70. roku života, ženám od 65. roku života. Ženám sa priznával starobný dôchodok bezpodmienečne už po 420-tich príspevkových mesiacoch, pokiaľ dosiahli 55. roku

svojho života.

Novelizovaná bola aj organizácia poistenia, čo malo zmierniť prílišnú roztrieštenosť. Novela totižto viazala vznik nových náhradných zariadení na podmienku, že hodnota nárokov, ktoré náhradné zariadenia poskytovali svojim členom a ich pozostalým, musela aspoň o jednu pätinu prevyšovať hodnotu nárokov u Všeobecného penzijného ústavu.

Po vzniku Československa prišla na rad druhá novela. Tá rozšírila okruh poistencov o nové kategórie zamestnancov, najmä orgány nižšieho dozoru a obchodných pomocníkov. Pripojila nových desať tried služného. Najvyššiu triedu tvorili príjmy zo služného nad 9000 Kč. V dávkovej časti zmenila ustanovenie o výpočte základnej sumy, zvýšenie redukovaných dôchodkov medzi piatym a desiatym rokom, zavedenie príplatkov na výchovu k starobnému a invalidnému dôchodku, zavedenie pohrebného a pripustenie preventívnej lekárskej starostlivosti. Po organizačnej stránke novela úplne zrušila náhradné zmluvy, zaviedla prísnejšie ustanovenia ohľadom trvania náhradných ústavov a úplne znemožnila zakladanie nových náhradných ústavov.

Po vzniku prvej republiky bol dňa 20. decembra 1918 vydaný zákon č. 2/1918 Zb. z. a n., ktorým bol vytvorený Všeobecný penzijný ústav v Prahe, ktorý prevzal pôsobnosť Všeobecného penzijného ústavu pre zriadencov vo Viedni pre územie Československa.

Na Slovensku a v Podkarpatskej Rusi zákonné povinné poistenie neexistovalo a preto bolo na tomto území zavedené zákonom z dňa 21. decembra 1921, č. 484/1921 Zb. z. a n. a vládnym nariadením z 19. januára 1923, č. 16/1923 Zb. z. a n., s účinnosťou od 1. januára 1922. Ďalej bol na tomto území zriadený zemský úrad Všeobecného penzijného ústavu v Bratislave.

Pôvodne bola novela z roku 1920 zamýšľaná ako krátkodobá, preto bola už po chvíli nedostatočná, najmä kvôli poklesu kúpnej sily peňazí. Z toho dôvodu bolo vydané vládne nariadenie č. 342/1920 Zb. z. a n. a neskôr aj zákon č. 299/1921 Zb. z. a n., o drahotných prídavkoch, ale tie mali byť len dočasným opatrením, pretože sa čakalo na nový zákon. Avšak práce na reformnom návrhu zákona sa medzitým predlžovali a nový zákon vstúpil do platnosti až roku 1929.

5.4.2 „Nová“ úprava penzijného poistenia

Na návrhu zákona pracovala už od roku 1923 komisia zložená zo zástupcov zamestnávateľských a zamestnaneckých organizácií, členov prezídia a riaditeľstva Všeobecného penzijného ústavu a niekoľkých ďalších odborníkov.¹¹⁵

Nový zákon č. 26/1929 Zb. z. a n., o penzijnom poistení zamestnancov vo vyšších službách zmenil celý nárokový systém predchádzajúcich penzijných zákonov a priniesol po všetkých stránkach nové riešenia. Novelizovaný zákon s novou definíciou poistnej povinnosti a so začlenením niektorých nových kategórií zamestnancov zvýšil najmä nároky z poistenia a odstránil tak problém, ktorý nevyriešili novely zákona z rokov 1914 a 1920.¹¹⁶

Pod povinné poistenie spadali napríklad úradníci, súkromní učitelia, kancelárski zamestnanci, zamestnanci redakcií, zamestnanci stálych divadiel, stálych hudobných zborov, lekári a zubní technici, obchodní pomocníci, zamestnanci zamestnaní kresličskými alebo umeleckými prácami a okrem toho každá osoba zamestnaná na základe zmluvného pomeru služobného prácami prevažne duševnými.¹¹⁷

Predmetom poistenia boli starobný a invalidný dôchodok, dôchodok pre pozostalých, teda pre vdovca/vdovu, siroty a rodičov zosnulého poisteného, výbavné, jednorazové odbytné, pohrebné a nemocenské ošetrovanie dôchodcov. Čakacia doba ostala päť rokov. Starobný dôchodok náležal po uplynutí čakacej doby mužským poistencom od 65. roku života a ženským poistencom od 60. roku života.

Zákon znížil počet tried služného zo 16 na 11 a zvýšil maximum započítateľných požitkov z dovtedajších 9000 Kč na 31 500 Kč, teda viac ako na desaťnásobok predvojnového základu 3000 Kč.¹¹⁸ Základná čiastka dôchodku bola 3600 Kč ročne. Zvyšovacie čiastky počítané za príspevkový mesiac činili od 2 Kč v prvej triede do 50 Kč v poslednej.

V porovnaní s robotníckym poistením bolo teda poistenie úradníkov

¹¹⁵ Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna : Dokumenty českého a slovenského parlamentu. Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o pensijním pojištění soukromých zaměstnanců ve vyšších službách. [online]. 25. 8. 2003 , 3. 11. 2009 [cit. 2009-12-16]. Dostupný z WWW: < http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t1706_01.htm >.

¹¹⁶ DEYL, Zdeněk. Sociální vývoj Československa 1918 - 1938. 1. vyd. Praha : Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1985. 224 s.

¹¹⁷ Vymenovanie je len príkladné. Pre taxatívne vymedzenie viď bližšie zákon č. zákon č. 26/1929 Zb. z. a n., o penzijnom poistení zamestnancov vo vyšších službách

¹¹⁸ DEYL, Zdeněk. Sociální vývoj Československa 1918 - 1938. 1. vyd. Praha : Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1985. 224 s.

výhodnejšie. Neporovnateľná bola aj zdravotnícka starostlivosť, a okrem toho aj iné výhody, ako napr. fond pre podporu nezamestnaných, ktorý umožňoval členom mimoriadne podpory. Niektoré veľké závody poskytovali určité vylepšenia k všeobecne stanoveným dávkam buď vo forme nadácií, alebo jednorazovými peňažnými príspevkami do fondov pokladní poisťovacích inštitúcií.¹¹⁹

5.5 Úrazové poistenie zamestnancov

Úrazové poistenie bolo zavedené zákonom č. 1/1888 r. z., o úrazovom poistení zamestnancov z 28. decembra 1887 s účinnosťou od 1. marca 1888.¹²⁰

Podliehali mu robotníci a zriadenci v továrňach, baniach, hutách, lomoch, lodeniciach, na stavbách a vo všetkých živnostenských podnikoch, kde sa pracovalo s parnými kotlami alebo mechanickými motormi.¹²¹

Tento zákon ostal v platnosti aj po vzniku novej republiky, a to vrátane neskorších noviel, ktorými boli najmä novela č. 168/1884 r. z. z dňa 20. júla 1884, ktorá poistenie rozširovala, a to predovšetkým na všetky železničné podniky. Ďalej novela z dňa 8. februára 1909, č. 29/1909 r. z., o povinnom vedení mzdových záznamov, novela č. 25/1913 r. z. z 11. februára 1913, ktorá rozširovala úrazové poistenie na podniky námornej plavby a námorného rybárstva. Ďalšou v poradí bola novela č. 363/1917 r. z. z dňa 21. augusta 1917, ktorá upravovala poistné dávky a naostatok to bola novela č. 523/1917 r. z. z 30. decembra 1917. Tá rozšírila úrazovú poistnú povinnosť na všetky banícke podniky.¹²²

Okruh poistencov bol rozšírený aj zákonom č. 33/1888 r. z., o nemocenskom poistení z 30. marca 1888, ktorý nadobudol účinnosť 1. augusta 1889. Rozširoval ho o robotníkov a úradníkov vo všetkých podnikoch spadajúcich pod živnostenský poriadok alebo prevádzkovaných živnostenským spôsobom.¹²³

¹¹⁹ DEYL, Zdeněk. *Sociální vývoj Československa 1918 - 1938*. 1. vyd. Praha : Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1985. 224 s.

¹²⁰ DEYL, Zdeněk. *Sociální vývoj Československa 1918 - 1938*. 1. vyd. Praha : Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1985. 224 s.

¹²¹ DEYL, Zdeněk. *Sociální vývoj Československa 1918 - 1938*. 1. vyd. Praha : Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1985. 224 s.

¹²² Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna : *Dokumenty českého a slovenského parlamentu. Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří*. [online]. 25. 8. 2003 , 3. 11. 2009 [cit. 2009-12-28]. Dostupný z WWW: < http://www.psp.cz/cgi-bin/win/eknih/1920ns/ps/tisky/t4186_06.htm>.

¹²³ DEYL, Zdeněk. *Sociální vývoj Československa 1918 - 1938*. 1. vyd. Praha : Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1985. 224 s.

Na území Slovenska a Podkarpatskej Rusi platil zákonný článok XIX ešte z bývalého Uhorska, z roku 1907, o poistení priemyslových a obchodných zamestnancov pre prípad nemoci a úrazu. Zákonný článok XVI z roku 1900 zas upravoval úrazové poistenie pre poľnohospodárskych robotníkov.¹²⁴

Problémom po vzniku republiky však bolo najmä to, že pre úrazové poistenie baníkov a zamestnancov železničných dráh existoval len jediný nositeľ úrazového poistenia a ten mal sídlo vo Viedni. Keďže pre Slovensko a Podkarpatskú Rus v čase monarchie dokonca v tejto oblasti platili iné zákony a hlavný nositeľ poistenia mal sídlo v Pešti, bolo potrebné sa od týchto centier odpútať. Preto bolo poistenie baníkov prevedené z Viedne na československé úrazové poisťovne a úrazové poistenie zamestnancov dráh bolo prenesené z Odborovej úrazovej poisťovne rakúskych železníc vo Viedni na správy príslušných železničných podnikov v Československej republike, a to zákonom č. 207/1919 Zb. z. a n., ktorým sa menili zákony o úrazovom poistení robotníkov, z 10. apríla 1919. Pre Slovensko a Podkarpatskú Rus bolo úrazové poistenie (a tiež nemocenské poistenie) prevedené z Pešti vládny nariadením č. 516/1919 Zb. z. a n., o zriadení Zemskej úradovne pre robotnícke poistenie v Bratislave, z dňa 23. septembra 1919.¹²⁵

Ako najvyšší orgán správy úrazového poistenia pôsobila v Čechách Úrazová robotnícka poisťovňa pre Čechy a Moravu.¹²⁶

Okrem toho sa nová republika musela vyrovnáť aj s klesajúcou hodnotou peňazí, ktorá sa začala počas vojny a pokračovala aj po nej. Preto bolo potrebné priamo úmerne drahote zvýšiť aj dávky poistenia. V prípade úrazového poistenia tak bolo učené zákonom č. 207/1917 Zb. z. a n., z 10. apríla 1917 a zákonom č. 300/1921 Zb. z. a n., o zmene niektorých ustanovení zákona o úrazovom poistení robotníkov z 12. augusta 1921, ktorými bol najvyšší ročný započítateľný príspevok zvýšený na 6000 Kč, resp. 12 000 Kč (pôvodne činil najvyšší započítateľný ročný pracovný zárobok 3600 K). Ďalej tak učinili zákony o drahotných prídavkoch k úrazovým dôchodkom č. 606/1919 Zb. z. a n. z 29. októbra 1919 a č. 481/1921 Zb. z. a n. z dňa 21. decembra

¹²⁴ DEYL, Zdeněk. *Sociální vývoj Československa 1918 - 1938*. 1. vyd. Praha : Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1985. 224 s.

¹²⁵ *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna : Dokumenty českého a slovenského parlamentu. Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří*. [online]. 25. 8. 2003 , 3. 11. 2009 [cit. 2009-12-28]. Dostupný z WWW: < http://www.psp.cz/cgi-bin/win/eknih/1920ns/ps/tisky/t4186_06.htm>.

¹²⁶ ADAMOVÁ, Karolína. Sociální zákonodárství. In MALÝ, Karel, et al. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 2. upr. vyd. Praha : LINDE, 1999. s. 332-337. ISBN 80-7201-167-7.

1921. Ich pôsobnosť bola nariadeniami predĺžovaná až do roku 1923.¹²⁷

Vyššie uvedený zákon č. 1/1888 r. z., o úrazovom poistení robotníkov rozdeľoval podniky, kde pracovali zamestnanci, na ktorých sa zákon vzťahoval, do dvanástich tzv. „nebezpečenských tried“ a do dvoch špeciálnych tried s malým rizikom. Poistovňa zaradila každý takýto podnik do jednej z tried a určila percento nebezpečenstva. Na základe takéhoto zaradenia poistovňa určovala stupeň rizika úrazu a podľa toho stanovila podniku tzv. „príspevkovú tarifu“ . Z tejto tarify sa potom odvodzovalo poistné, ktoré platil za všetkých svojich zamestnancov zamestnávateľ.¹²⁸

V prípade úrazu sa zamestnancovi poskytovala náhrada škody vo forme dôchodku, ktorý mu bol vyplácaný v období jeho pracovnej neschopnosti. Vyplácanie dôchodku sa začínalo piatym týždňom po úraze.¹²⁹

Ak išlo o úplnú neschopnosť, tak činil dôchodok dve tretiny ročného pracovného zárobku. Ak išlo o neschopnosť čiastočnú, výška dôchodku sa vymeriavala v pomere podľa zmenšenej pracovnej spôsobilosti.¹³⁰

5.6 Poistenie osôb samostatne hospodáriacich

Pôvodne sa uvažovalo, že poistenie osôb samostatne hospodáriacich bude spojené s poistením robotníckym, avšak sociálni demokrati sa neskôr začali vyslovovať proti tejto myšlienke a strany vládnej koalície prijali neskôr dohodu, aby robotnícke poistenie a poistenie osôb samostatne zárobkovo činných bolo zavedené súčasne. Dňa 10. júna 1925 bol síce prijatý zákon č. 148/1925 Zb. z. a n., o poistení osôb samostatne hospodáriacich pre prípad staroby a invalidity, ale tento zákon nikdy nenadobudol účinnosť.¹³¹ Ako vyplýva z interpelácie smerovanej na ministra sociálnej starostlivosti, dôvodom, prečo tento zákon nenadobudol účinnosť, bol odpor určitých poľnohospodárskych kruhov.¹³² Príprava tohto zákona nebola jednoduchá, pretože

¹²⁷ Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna : Dokumenty českého a slovenského parlamentu. Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří. [online]. 25. 8. 2003 , 3. 11. 2009 [cit. 2009-12-28]. Dostupný z WWW: < http://www.psp.cz/cgi-bin/win/eknih/1920ns/ps/tisky/t4186_06.htm>.

¹²⁸ MUSIL, Libor. *Chudoba a československý stát mezi dvěma světovými válkami*. SPFFBU, Brno : Filosofická fakulta MU Brno, 1995, G36, G36s. 23-44. ISSN 80-0231-512-2. 1995.

¹²⁹ MUSIL, Libor. *Chudoba a československý stát mezi dvěma světovými válkami*. SPFFBU, Brno : Filosofická fakulta MU Brno, 1995, G36, G36s. 23-44. ISSN 80-0231-512-2. 1995.

¹³⁰ MUSIL, Libor. *Chudoba a československý stát mezi dvěma světovými válkami*. SPFFBU, Brno : Filosofická fakulta MU Brno, 1995, G36, G36s. 23-44. ISSN 80-0231-512-2. 1995.

¹³¹ DEYL, Zdeněk. *Sociální vývoj Československa 1918 - 1938*. 1. vyd. Praha : Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1985. 224 s.

¹³² Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna : Dokumenty českého a slovenského parlamentu. Interpelace poslanců Netolického, Tykala a Kučery Felixe ministru sociální péče ve věci nemocenského, invalidního a starob-

tvorcovia sa nemohli inšpirovať podobnými zákonmi z okolitých štátov. Poistenie osôb samostatne hospodáriacich bol prvým pokusom k sociálnemu zabezpečeniu týchto vrstiev pracujúcich, preto sa už od počiatku stretával s obrovskou nedôverou určitých kruhov.¹³³

Československá republika zvolila všeobecné poistenie samostatných osôb z toho dôvodu, aby hneď od začiatku nevznikali spory o poistenie, a tiež aby poistenie nebolo zaťažené zbytočnými správnymi nákladmi. Poistenie malo zahŕňať osoby prevádzkujúce živnostenský podnik alebo podnik prevádzkovaný živnostenským spôsobom, ktorý bol podrobený všeobecnej zárobkovej dani a ďalej osoby zaoberajúce sa poľnohospodárskym spracovaním pôdy, ktorá bola podrobená pozemkovej dani. Ďalej sa malo vzťahovať, v prípadoch kedy vyššie uvedená činnosť bola prevádzkovaná verejnou obchodnou spoločnosťou alebo komanditnou spoločnosťou, na verejných spoločníkov a spoločníkov osobne ručiacich. Pri spoločnosti s ručením obmedzeným mali byť povinne poistení jednatelia spoločnosti.

Tento zákon upravoval invalidné a starobné poistenie. Nemocenské poistenie bolo úplne vylúčené, pretože okruh osôb samostatne hospodáriacich nepociťoval potrebu tohto poistenia a to ani vtedy, ak by šlo len o dávky vo forme liekov a lekárskej starostlivosti. Podobne to bolo aj s poistením invalidným. Jeho potrebu tento okruh osôb tiež nijak výrazne nepociťoval, pretože ich pracovná neschopnosť nebola spojená s takými hmotnými následkami ako pracovná neschopnosť zamestnancov. Taktiež bola pracovná neschopnosť pri samostatne hospodáriacich osobách ťažko zistiteľná, čo zvyšovalo možnosť zneužitia tohto poistenia. Preto sa invalidné poistenie vzťahovalo len na prípady úplnej neschopnosti zárobku v povolání, ktorej následkom by bol pokles výnosu podniku pod polovicu výnosu za posledné tri roky. Pokiaľ by bola invalidita spôsobená chorobou z povolania, mala by osoba nárok na dávky vtedy, ak sa predpokladalo, že choroba bude vyžadovať pravidelné lekárske ošetrovanie po dobu dlhšiu ako jeden rok. Ostatné dávky boli rovnaké ako v zákone č. 221/1924 Zb. z. a n.,

---

ního pojištění samostatně hospodářících. [online]. 25. 8. 2003 , 3. 11. 2009 [cit. 2010-01-04]. Dostupný z WWW: <http://snemovna.cz/eknih/1935ns/ps/tisky/t0185_02.htm>

¹³³ *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna : Dokumenty českého a slovenského parlamentu. Zpráva I. výboru sociálně-politického, II. výboru rozpočtového o usnesení poslanecké sněmovny (tisk 2150) k vládnímu návrhu zákona o pojištění osob samostatně hospodářících pro případ invalidity a stáří.* [online]. 25. 8. 2003 , 3. 11. 2009 [cit. 2010-01-04]. Dostupný z WWW: <http://fenrir.psp.cz/cgi-bin/win/eknih/1920ns/se/tisky/t2153_00.htm>.

o poistení zamestnancov pre prípad nemoci, invalidity a staroby, ktorým som sa zaoberala v predchádzajúcej podkapitole. Poistné sa malo hradit' vo výške 22 Kč a pre hospodársky slabšie osoby mohlo byť nariadením vlády pre určitý územný obvod znížené na 12 Kč. Pokiaľ ide o organizáciu mala byť vytvorená Poisťovňa osôb samostatných, ktorá mala byť organizovaná rovnakým spôsobom ako Ústredná sociálna poisťovňa. Na miestnej úrovni mali byť vytvorené nové orgány, tzv. obvodné úradovne, ktoré mali byť pomocným orgánom poisťovne.

6. Prínos pre súčasnosť

Právna úprava sociálneho zabezpečenia v prvej republike mala podľa môjho názoru nesporný prínos nielen pre roky nasledujúce, a to až do roku 1948, ale aj pre súčasnú právnu úpravu. Vidím ho najmä vo vytvorení určitého „odrazového mostíka“ pre ďalší vývoj a zlepšovanie sociálneho zabezpečenia pre občanov. Stanovila určitý štandard, ktorý sa stal vzorom pre úpravu sociálneho zabezpečenia v budúcnosti. Po roku 1948 sa síce odklonila od nastolenej línie vývoja, opustila stredoeurópske tradície sociálneho zabezpečenia a priklonila sa k sovietskemu modelu, no od nežnej revolúcie po súčasnosť tento vývoj pomaly naberal smer, ktorý mal pred šesťdesiatimi rokmi. Podľa môjho názoru môžeme v sociálnom zákonodarstve vytvorenom v prvej republike vybadať prvky pokrokovosti a zjavnú snahu o demokratizáciu sociálneho systému, aj napriek tomu, že napríklad sociálne poistenie bolo stavovsky diferencované.

Československo ako novovzniknutý štát po prvej svetovej vojne, kedy sa vytvárala nová tvár Európy, nadviazalo právnou úpravou v rámci zachovania určitej právnej kontinuity na zákonodarstvo Rakúsko – Uhorska, ktoré bolo dlhodobo späté s Nemeckom, nielen kultúrne a politicky, ale bolo tiež inšpirované nemeckou právnou tradíciou. Preto bolo prirodzené, že pri tvorbe sociálneho zákonodarstva vychádzalo, ako som už uviedla v prvej kapitole, z Bismarckovej sociálnej reformy. Tú nasledoval gróf Taaffe so svojou sociálnou reformou, ktorú prevzala aj prvá republika - najmä zákony o nemocenskom poistení a úrazovom poistení. Tieto zákony rozšírila, doplnila a prispôsobila novej dobe.

Súčasná právna úprava, vychádzajúc najmä z dôvodových správ k zákonom, okrem iného čerpá aj zo sociálneho zákonodarstva okolitých krajín, najmä z dôvodu zbližovania právnych úprav sociálneho zabezpečenia krajín Európskej únie. Avšak v niektorých zákonoch je možné vybadať inšpiráciu zákonmi účinnými v období prvej republiky. Ak by som mala spomenúť konkrétne zákon, ktorý svojím spôsobom vychádza z československej prvorepublikovej úpravy, tak by to bol zákon upravujúci dôchodkové poistenie osôb samostatne zárobkovo činných. Pri tvorbe zákona č.155/1995 Zb., o dôchodkovom poistení sa vychádzalo nielen z európskych poistných princípov, ale ako uvádza samotná dôvodová správa k tomuto zákonu, nadväzovalo sa aj na české historické tradície v tejto oblasti. Počas socializmu totiž boli osoby

samostatne zárobkovo činné značne diskriminované. Jedným z cieľov zákonodarcov bolo túto diskrimináciu odstrániť a aj z tohto dôvodu vychádzali pri jeho tvorbe, okrem iného aj zo zákona č. 148/1925 Zb. z. a n., o poistení osôb samostatne hospodáriacich pre prípad invalidity a staroby.

Ďalšou oblasťou právnej úpravy nadväzujúcej na prvorepublikové zákonodarstvo by mohol byť zákon č. 266/2006 Zb., o úrazovom poistení, avšak ten ešte stále nie je účinný. Účinnosť bola odsunutá až na 1. január 2013. V súčasnosti platí v tejto oblasti úprava zakotvená v Zákonníku práce. Funguje systém, podľa ktorého sú zamestnávateľia povinní poistiť sa v niektorej z dvoch komerčných poisťovní, ktoré stanovuje Zákonník práce – v Českej poisťovni alebo v Poisťovni Kooperativa. Ak dôjde k pracovnému úrazu, dostávajú poškodení zamestnanci poistné plnenie od poisťovni prevažne prostredníctvom svojich zamestnávateľov. Tento súčasný systém v porovnaní s prvorepublikovým zákonom funguje na úplne inom princípe. To by sa však mohlo zmeniť s účinnosťou nového zákona, ktorý je koncipovaný podobne ako právna úprava úrazového poistenia, ktorá platila v predmníchovskom Československu. Predovšetkým s účinnosťou nového zákona č. 266/2006 Zb., o úrazovom poistení by prestalo existovať poistenie zodpovednosti zamestnávateľa za škodu pri pracovnom úraze alebo chorobe z povolania a začal by fungovať systém úrazového poistenia, čo by prenieslo úpravu z pracovnoprávnej oblasti do oblasti sociálneho zabezpečenia. Okrem toho zodpovednosť za realizáciu úrazového poistenia by prešla na štát, realizovala by ho Česká správa sociálneho zabezpečenia a nie komerčné poisťovne, teda podobne ako v prvej republike. Účinnosť tohto zákona bola posunutá už dvakrát. Najprv z roku 2008 na rok 2010 a teraz z roku 2010 na rok 2013. Či tento zákon nakoniec účinnosť nadobudne alebo „upadne do zabudnutia“ ukáže až budúcnosť.

V druhej kapitole mojej práce som sa zaoberala právnou úpravou podpôr v nezamestnanosti. V tejto oblasti prešlo Československo počas obdobia svojej existencie dlhú cestu od dočasnej rozdrobenej právnej úpravy priamych štátnych podpôr majúcich za úlohu vyrovnať sa so zvýšenou povojnovou nezamestnanosťou a prispieť k stabilizácii krajiny až ku gentskému systému. Keďže pred vznikom Československa neexistovala v Rakúsko – Uhorsku žiadna úprava pomoci v nezamestnanosti, muselo sa s týmto problémom vyrovnávať samé a inšpiráciu mohlo čerpať len z právnej úpravy iných štátov. Mohlo voliť medzi dvoma modelmi, a to obligatónym poistením

a poistením podľa gentského modelu. Obligatórne poistenie síce už v niekoľkých krajinách fungovalo, avšak pomerne krátko, takže jeho výhody, popřípadе nevýhody neboli overené časom. Preto Československo zvolilo poisťovací systém podľa gentského modelu ako istejšiu cestu. Táto právna úprava by pravdepodobne uspela, avšak nikto vtedy nerátal s príchodom Veľkej hospodárskej krízy v tridsiatych rokoch a s masovou nezamestnanosťou, ktorú so sebou priniesla. Ak predtým odborová členská základňa (nízky počet poistencov bol všeobecne považovaný za nevýhodu gentského systému) nebola až taká veľká, v čase krízy sa počet členov začal zvyšovať, na čo štát finančne nestačil. Okrem toho peniaze zo štátneho rozpočtu putovali nielen obciam, či na ozdravovanie odborových pokladní, ale aj na štátnu stravovaciu akciu vyhlásenú v čase krízy. Toto obdobie, jeho problémy a spôsob, akým sa štát s dôsledkami krízy vyrovnával sú nielen dôležitou súčasťou vývoja sociálneho štátu, ale je to zároveň obdobie, ktoré je v súčasnosti intenzívnejšie skúmané. Dnes, keď nielen Česká republika, ale celý svet opäť bojuje s hospodárskou krízou, ktorú mnohí prirovnávajú k tej z tridsiatych rokov minulého storočia, vidím prínos prvorepublikového sociálneho zákonodarstva aj v tom, že máme možnosť skúmať príčiny a dôsledky krízy, sociálne problémy, ktoré toto obdobie vyvolávalo a reakcie štátu na tieto problémy. Zároveň môžeme s odstupom času hodnotiť, aký význam malo to ktoré sociálne opatrenie, skúmať jeho efektivitu a význam, čo môže byť, podľa môjho názoru zdrojom poučenia a inšpirácie pre súčasnosť.

Záver

Prínosom právnej úpravy sociálneho zabezpečenia a jej významom za prvej republiky som sa zaoberala už v predchádzajúcej kapitole. Preto by som v závere mojej práce chcela vývoj sociálneho zákonodarstva v kontexte tejto doby zhrnúť.

Sociálne zákonodarstvo v období prvej republiky bolo porovnateľné s vyspelými demokratickými štátmi tohto obdobia. Jeho základy položila sociálna legislatíva Rakúsko – Uhorska. Treba však podotknúť, že napriek tomu, že na konci 19. storočia ekonomická situácia priala tvorbe sociálnych zákonov, bola právna úprava sociálnej oblasti len dielčia, rozdrobená a nedostatočná. Bola poplatná svojej dobe. Monarchia sa zaoberala sociálnou situáciou svojich obyvateľov len okrajovo a väčšinou len vtedy, keď si to rôzne nátlakové skupiny, napríklad rôzne organizácie robotníkov, formujúce sa v tom čase, vydobyli. Aj keď je potrebné uznať, že ak by rakúsko – uhorská monarchia pretrvala, úprava sociálneho zabezpečenia by sa nevyhnutne tiež rozvíjala, ako o tom svedčia legislatívne postupy monarchie na jej sklonku.¹³⁴ Sociálne zákonodarstvo formujúce sa v období Československa preto nebolo revolučné, ale nutne evolučné. Badať v ňom však nový demokratický prístup a snahy o lepšiu organizáciu. Jeho tvorba však nebola jednoduchá. Po prvej svetovej vojne sa Československo muselo vyrovnáť s mnohými problémami, ako bol prechod hospodárstva z vojnového na mierové, znehodnotenie meny, masy vojakov vracajúcich sa z fronty, celková podvýživa obyvateľstva, či nedostatok výrobných prostriedkov. Išlo o situáciu, keď sociálne zabezpečenie obyvateľstva bolo nielenže nevyhnutné, ale patrilo medzi priority nutné k zachovaniu stability novovzniknutého štátu.

Na druhej strane však ekonomické možnosti štátu boli neutešené. Túto ekonomickú situáciu síce vystriedala konjunktúra „zlatých“ dvadsiatych rokov, ale naplno sa vrátila v období Veľkej hospodárskej krízy. Z toho dôvodu sa niektoré zákony, ako napríklad zákon č. 267/1921 Zb. z. a n., o štátnom príspevku k podpore v nezamestnanosti (gentský systém), ukázali ako nie príliš efektívne. To im však podľa môjho názoru pri spätnom hodnotení tejto doby nijak neuberá na význame.

---

¹³⁴ V dôvodovej správe k vládnomu návrhu zákona o poistení zamestnancov pre prípad nemoci, invalidity a staroby sa uvádza, že Rakúsko – Uhorsko dlhú dobu pripravovalo osnovu sociálneho poistenia a v roku 1914 stálo pred jej uzákonením aj keď v inej forme aká bola uzákonená v Československu.

Použitá literatura:

PREIS, František. *Československé sociální pojištění*. Praha, 1933. 243 s.

DEYL, Zdeněk. *Sociální vývoj Československa 1918 - 1938*. 1. vyd. Praha : Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1985. 224 s.

MUSIL, Libor. *Chudoba a československý stát mezi dvěma světovými válkami*. SPFFBU, Brno : Filosofická fakulta MU Brno, 1995, G36, G36s. 23-44. ISSN 80-0231-512-2. 1995.

MALÝ, Karel, et al. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 2. upr. vyd. Praha : LINDE, 1999. 672 s. ISBN 80-7201-167-7.

TRÖSTER, Petr, et al. *Právo sociálního zabezpečení*. 2. vyd. Praha : C. H. Beck, 2002. 359 s. Právnícké učebnice. ISBN 80-7179-669-7.

RÁKOSNÍK, Jakub. *Odvrácená tvář meziválečné prosperity : Nezaměstnanost v Československu v letech 1918 - 1938*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2008. 434 s. ISBN 978-80-246-1429-8.

TOMEŠ, Igor, et al. *Sociální správa : Úvod do teorie a praxe*. 2. rozšířené a přepracované vyd. Praha : Portál, 2009. 304 s. ISBN 978-80-7367-483-0.

Články:

HOLUB, Martin. Historie vývoje sociálního a zdravotního pojištění na našem území. *Fórum sociální politiky* [online]. 2008, roč. 2, č. 3 [cit. 2009-12-09], s. 26-27. Dostupný z WWW: <http://www.vupsv.cz/sites/File/forum_socialni_politiky/Casopis_FSP_3_2008.pdf>. ISSN 1802-5854.

KINDL, Vladimír. O původně rakouských právních předpisech, které se dnem 28. října 1918 staly součástí československého právního řádu, a o jejich vyhlášení. *Právní fórum*. 2008, roč. 5, č. 8, s. 1-12. Příloha časopisu.

BERROVÁ, Petra. Sčítání lidu: Domovská příslušnost a další údaje zjišťované při censech v minulosti. *Veřejná správa* [online]. 2009, č. 16 [cit. 2009-12-14]. Příloha. Dostupný z WWW: <<http://www.mvcr.cz/clanek/scitani-lidu-domovska-prislusnost-a-dalsi-udaje-zjistovane-pri-censech-v-minulosti.aspx>>.

Internet:

Kancelář Poslanecké sněmovny. *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna: Dokumenty českého a slovenského parlamentu* [online]. [2000] , 25.8.2003. Dostupný z WWW: <<http://www.psp.cz/eknih/>>.

Pramene:

Zákon č. 1/1888 r. z., o úrazovom poistení robotníkov

Zákon č. 33/1888 r. z., o nemocenskom poistení robotníkov

Zákon č. 127/1889 r. z., o bratských pokladniach

Zákon č. 63/1918 Zb. z. a n., o podpore v nezamestnanosti

Zákon č. 91/1918 Zb. z. a n., o osemhodinovej pracovnej dobe

Zákon č. 199/1919 Zb. z. a n., o organizácii starostlivosti o vojnových poškodencov

Zákon č. 207/1919 Zb. z. a n., ktorým sa menia zákony o úrazovom poistení robotníkov

Zákon č. 142/1920 Zb. z. a n., o požitkoch vojnových poškodencov

Zákon č. 481/1921 Zb. z. a n., o drahotných príplatkoch k úrazovým dôchodkom

Zákon č. 267/1921 Zb. z. a n., o štátnom príspevku k podpore v nezamestnanosti

Zákon č. 221/1924 Zb. z. a n., o poistení zamestnancov pre prípad nemoci, invalidity a staroby

Zákon č. 148/1925 Zb. z. a n., o poistení osôb samostatne hospodáriacich pre prípad staroby a invalidity

Zákon č. 26/1929 Zb. z. a n., o penzijnom poistení zamestnancov vo vyšších službách

Zákon č. 74/1930 Zb. z. a n., o zvýšení štátneho príspevku k podpore v nezamestnanosti

Prílohy :

Príloha č. 1 :

Rast príjmov odborových organizácií a výdajov na nezamestnaných v rokoch 1930 – 1933:

Rok	Výdaje na štátny príplatok (mil. Kč)	Výdaje na odborovú podporu (mil. Kč)	Počet podporovaných	Príjmy Odborového združenia československého (bez nemeckej časti)	Výdaje Odborového združenia československého (bez nemeckej časti)
1930	43	26	51 372	53	12
1931	201	47	102 179	79	22
1932	365	95	184 555	84	41
1933	585	137	247 613	100	49

Zdroj: RÁKOSNÍK, Jakub. *Odvrátená tvár meziválečné prosperity : Nezaměstnanost v Československu v letech 1918 - 1938*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2008. 434 s. ISBN 978-80-246-1429-8.

Príloha č. 2 :

Štátne náklady na podpory podľa gentského systému v rokoch 1927 – 1936

Rok	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936
milióny Kč	17, 1	10, 6	18, 5	43, 5	201, 9	365, 7	585, 1	309, 9	348, 6	304, 0

Zdroj: RÁKOSNÍK, Jakub. *Odvrácená tvář meziválečné prosperity : Nezaměstnanost v Československu v letech 1918 - 1938*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2008. 434 s. ISBN 978-80-246-1429-8.

Príloha č. 3 :

Priemerný počet osôb dôchodkovo zabezpečených v Československu v rokoch 1930 - 1937 (v tisícoch):

rok	verejnoprávne zaopatrenie	banícke poistenie	penzijné poistenie	robotnícke poistenie	celkom
1930	384, 4	138, 4	369, 9	2209, 6	3102, 3
1931	393, 6	127, 1	388, 6	2116, 7	3026, 0
1932	394, 4	117, 7	392, 7	1943, 8	2848, 6
1933	389, 5	109, 7	391, 5	1773, 7	2664, 4
1934	379, 5	104, 9	398, 9	1749, 2	2632, 5
1935	382, 2	103, 2	413, 3	1770, 0	2668, 7
1936	388, 4	103, 4	428, 8	1945, 3	2865, 9
1937	393, 8	110, 4	457, 4	2124, 6	3086, 2

Zdroj: DEYL, Zdeněk. *Sociální vývoj Československa 1918 - 1938*. 1. vyd. Praha : Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1985. 224 s.

Príloha č. 4 :

Výška dávok nemocenského poistenia vo všeobecnom nemocenskom poistení podľa zákona č. 221/1924 Zb. z. a n., o poistení zamestnancov pre prípad nemoci, invalidity a staroby stanovená pevnými dennými čiastkami:

1. trieda	2, 70 Kč
2. trieda	5 Kč

3. trieda	7, 50 Kč
4. trieda	10 Kč
5. trieda	13 Kč
6. trieda	16 Kč
7. trieda	18 Kč
8. trieda	20 Kč
9. trieda	22 Kč
10. trieda	24 Kč

Zdroj: PREIS, František. *Československé sociální pojištění*. Praha, 1933. 243 s.

Príloha č. 5 :

Mesačné sadzby poistného pri penzijnom poistení podľa zákona č. 26/1929 Zb. z. a n.,
o penzijnom poistení zamestnancov vo vyšších službách:

v 1. triede	12 Kč
v 2. triede	36 Kč
v 3. triede	66 Kč
v 4. triede	96 Kč
v 5. triede	120 Kč
v 6. triede	150 Kč
v 7. triede	170 Kč
v 8. triede	190 Kč
v 9. triede	210 Kč
v 10. triede	230 Kč
v 11. triede	250 Kč

Zdroj: PREIS, František. *Československé sociální pojištění*. Praha, 1933. 243 s.

Social security legislation in times of first Czechoslovak republic and its contribution for the present time

The object of this diploma thesis is to inform the reader about development of social legislation in time of the first Czechoslovak Republic and present author's views on contribution of this legislation to present time.

The first Czechoslovak Republic was founded after First World War at October 28th 1918. The legislation of this republic was taken from Austria – Hungary monarchy and so was the social legislation. Part of these laws was taken over and then was amended and the other part was newly created but based on previous legislation. According to this fact the very beginning of the thesis discusses social security and organizational structure of social administration in Austria – Hungary, which began to form in the late 19th century.

The next chapter deals with laws govern unemployment benefits. After the establishment of the Czechoslovak republic there was the unemployment benefits direct from the state, but in 1925 different law came into force. It was insurance system well known as ghent system. This system meant that unemployment benefits were provided by trade unions only to their unemployed members and in accordance with law state provided financial contributions to these unemployment benefits.

Other exceptional law was the law that enacted eight – hour working time, which makes Czechoslovakia the first state in the whole world with such legislation. The law regulated also obligatory daily and weekly work breaks, night work and overtime work.

The remaining chapters are devoted to legislation of social welfare, which in time of first Czechoslovak republic included care of war invalids, underclass care (care for the poor) and social care for young people and to legislation of other part of social security - social insurance. The system of compulsory social insurance was hierarchical in these times. In prewar Czechoslovakia were gradually created insurance for employees in case of illness, disability and old - age, health insurance for public servants, Miners insurance, retirement insurance, accident insurance for employees and insurance for self – employed persons. However the law that regulated insurance for self – employed persons has never been effective. The thesis deals with this law because from the author's point of view this law is important

and has partial impact on current legislation. The thesis is concluded with focus on author's views on contribution of this legislation to the present time as mentioned above.

Klíčové slová :

sociální zabezpečení, první republika, gentský systém

Key words:

social security, first Czechoslovak republic, ghent system